

Gelede

Kees Slager

HIER WAS JENENS

van de twi

In de reeks OOGgetuigen van de 20ste eeuw:

- Hier was eens Capelle, Kees Slager
- Op het feest van de dood, 1 - 28 februari 1953
Jan ten Hoop, bewerkt en toegelicht door Ad Zuiderent

HIER WAS EENS Capelle

Kees Slager

Uitgeverij Den Boer/De Ruiter
en de Stichting ooggetuigen van de 20ste eeuw Zeeland,
in samenwerking met
Boekhandel Basting, Oostburg
De Drvkkery, Middelburg
De Koperen Tuin, Goes
Boekhandel De Ruiter & Fanoy, Vlissingen
Boekhandel De Vries, Zierikzee

oktober 2002

Deze serie komt tot stand in samenwerking
met de stichting OOGgetuigen van de 20ste eeuw Zeeland.
Het werk van deze stichting wordt mede mogelijk gemaakt door:

De provincie Zeeland

Omroep Zeeland

De Zeeuwse Bibliotheek

Het Zeeuws Archief

Het Prins Bernhard Cultuurfonds Zeeland

Het VSB fonds Zeeland

De gemeente Borsele

De gemeente Kapelle

De gemeente Middelburg

De gemeente Noord-Beveland

De gemeente Reimerswaal

De gemeente Tholen

De gemeente Veere

De gemeente Vlissingen

en heel veel vrijwilligers.

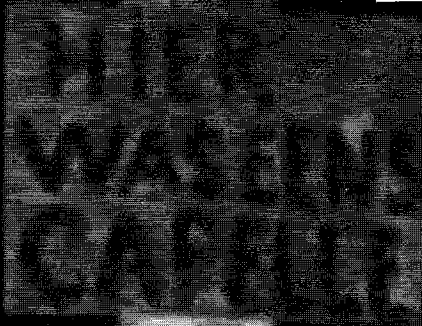
ISBN 90-74576-37-0

HIER WAS EENS

Capelle

Kees Slager

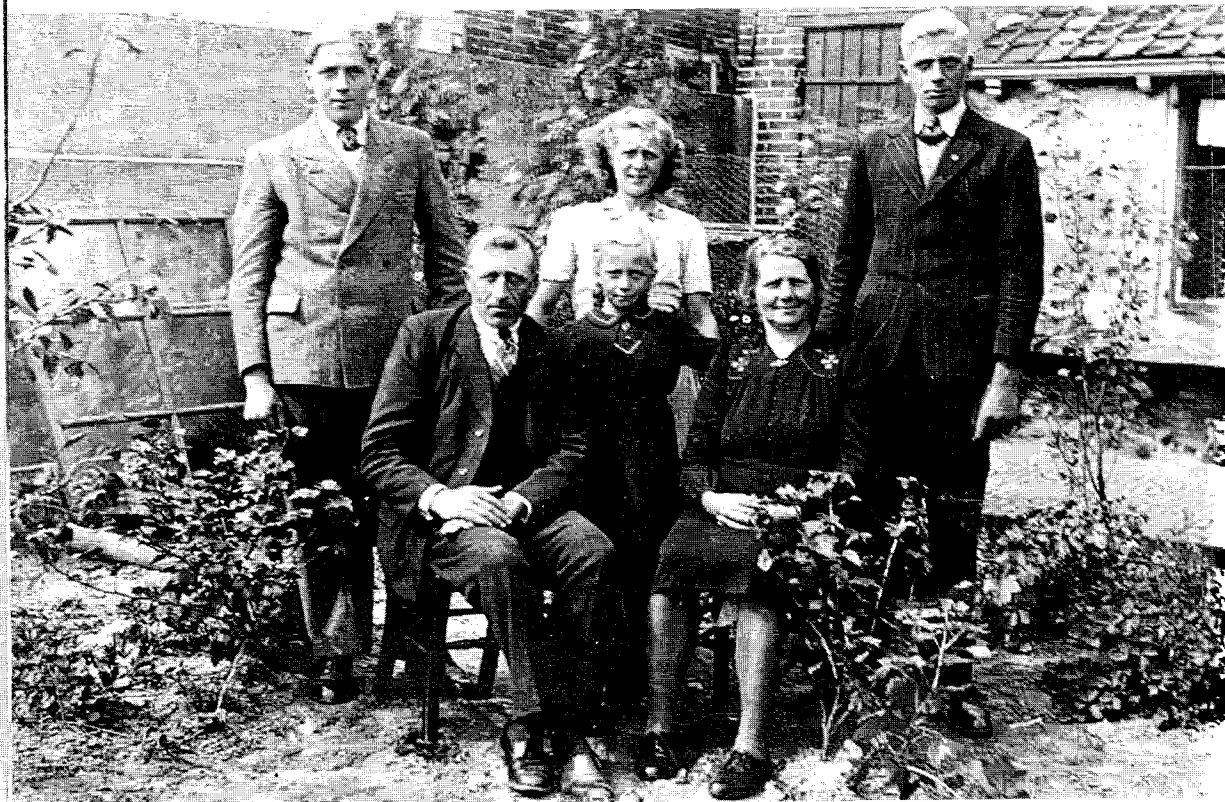
REEKS
OOGgetuigen
20
van de twintigste eeuw

ZEEUWSE BIBLIOTHEEK
WISSEL
MIDDELBURG

Inhoudsopgave

Voorwoord	
DE GESCHIEDENIS VAN VÓÓR MENSENHEUGENIS Van dorp tot gehucht	9
DE GESCHIEDENIS SINDS MENSENHEUGENIS Een gemeenschapje in de polder	17
HET VERHAAL VAN DE OOGGETUIGEN Een dorpje verdrinkt	71
PLANOLOGISCHE VISIE EN MENSELIJKE EMOTIES In de verstrooiing	109
Colofon	128

Z
Capelle
Geschiedenis
SLUG 7

Stoffel van Mourik (rechts) achter het ouderlijk huis met links zijn broer Piet en tussen hen in vader en moeder Jacob en Mina en zijn zusters Catrien en Saartje.

Voorwoord

De Zeeuwse leeuw mag dan trots uitroepen: 'Ik worstel en kom boven', de geschiedenis vertelt een ander verhaal. In loop der eeuwen zijn meer dan honderd dorpen in Zeeland verdrongen en evenzovele gemeenschappen uit elkaar geslagen door dijkdoorbraken en overstromingen. Weliswaar verdrongen vrijwel alle dorpen al vóór 1700, maar het blijft een dramatisch gegeven, dat bovendien uniek is in de Europese geschiedenis. Want er is geen landstreek te noemen waar zoveel gemeenschappen een prooi der zee werden. Soms verliep de ondergang bij een watersnood dramatisch en met verlies van veel mensenlevens, soms geleidelijk omdat de zaak na de zoveelste dijkval of - doorbraak niet meer te redden was en de bevolking haar biezen pakte en het dorp achterliet of 'buiten dijkte'. Zoals langs de zuidkust van Schouwen meermalen is gebeurd. Het is logisch dat al die nederlagen de houding van de Zeeuwen tegenover de zee hebben getekend. Er waren teveel verliezen geleden om het water niet als vijand te ervaren. Voor wie heden ten dage die argwaan voor de zee niet meer begrijpt zou het goed zijn om de namen van al die verdrongen dorpen in een monumentale steen te beitelen en die op een gevoelige plek in de provincie neer te zetten. Die suggestie deed ik in december 2000 op een symposium in Vlissingen. Provinciale Staten van Zeeland namen het idee over en besloten nog dezelfde maand dat er in Zeeland een monument voor de verdrongen dorpen moet komen.

In hetzelfde jaar waarin de provincie dat besluit nam, kreeg ik van Stoffel van Mourik 24 dicht betikte velletjes papier waarin hij niet alleen de herinneringen had opgeschreven aan zijn jeugd in het Duivelandse Capelle, maar ook verslag deed van de dramatische ondergang van dat gehucht.

De memoires van Van Mourik brachten mij op het idee om te proberen een portret te schrijven van het laatste Zeeuwse gemeenschapje dat een prooi werd van de zee. Want dat wás Capelle. En al speurend naar het verleden kwam ik zelfs tot de conclusie dat Capelle ook het allerlaatste verdrongen dorp is.

In de verre middeleeuwen was Capelle namelijk een dorp, dat wil zeggen: een parochie met een eigen kerk. Helaas verloor het dorp door dijkdoorbraken en overstromingen zijn kerk en werd eeuwen geleden al tot de status van gehucht gedegradeerd. Maar als gemeenschap is het blijven bestaan. Tot het op 1 februari 1953 voorgoed verdrong.

Mét 42 van de ruim honderd inwoners, waardoor het verhoudingsgewijs ook de zwaarst getroffen gemeenschap uit het hele rampgebied was.

Zo staat Capelle als laatste in een treurige traditie van nederlagen tegen de zee. Het is het laatste verdrongen dorp van Zeeland.

Nooit eerder in de Zeeuwse geschiedenis is het portret van een dorp én het verslag van zijn ondergang gedetailleerd vastgelegd. Daarvoor ontbraken in vroeger eeuwen de mogelijkheden. Wel heeft Paul de Schipper in zijn boek over Orisant onlangs een interessante poging gedaan tot zo'n portret, maar ook hij is door het ontbreken van voldoende bronnen gedwongen geweest tot interpretatie en fantasie.

Dat was bij Capelle niet nodig. Want gelukkig bleken er vijftig jaar na de ramp nog nét voldoende overlevenden te zijn, die Capelle én zijn ondergang in hun herinnering bewaard hebben. Ik heb ze opgezocht. Hoewel ze verstrooid raakten over het hele land, was het niet zo moeilijk ze te vinden. Want omdat het een hecht gemeenschapje was,

zijn de banden tussen velen van hen nooit helemaal verbroken. In dit boek vertellen zij hoe het was om inwoner te zijn van dat kluitje huizen in de polder, zij schetsen samen het portret van een simpele maar bijzondere gemeenschap van boeren en arbeiders. Dit is vanzelfsprekend niet alleen een verhaal over hoe het er lange jaren moet zijn toe gegaan. De helft van het boek bestaat uit het ooggetuigenverslag van de ondergang op 1 februari 1953. Van huis tot huis, van uur tot uur wordt het drama verteld. Zo gedetailleerd als nooit eerder werd vastgelegd in de Zeeuwse geschiedschrijving.

Dat ik dit boek kon schrijven dank ik in de eerste plaats aan Stoffel van Mourik, die mij op het idee bracht en veel informatie verschafte. Maar zonder de andere oud-inwoners die ik uiteindelijk (tot in Friesland en Overijssel) terug vond, had ik nooit de legpuzzel over de gebeurtenissen op 1 februari in elkaar kunnen zetten. Want schriftelijk is er over Capelle en haar ondergang vrijwel niets vastgelegd. Als ooit het gebruik van ooggetuigen bij de geschiedschrijving haar waarde heeft bewezen, dan hier dus wel. Dankzij de ooggetuigen kon ik als het ware 'inzoomen' op die ene vierkante kilometer van het rampgebied. Daarbij ontdekte ik vijftig jaar na 1953 ook nog dat de ramp geen 1835 slachtoffers heeft gekost (wat de officiële dodencijfers melden), maar één meer. Want op Capelle verdronk die dag een kind dat de burgerlijke stand - en daarmee de officiële dodenlijst - nooit heeft gehaald. Nog geen twaalf uur nadat het geboren werd, verdronk het jongetje. Als niet de ooggetuigen die gebeurtenis hadden gezien, onthouden en verteld, zou het jongste rampslachtoffertje nooit hebben bestaan. Maar dankzij hen heeft het nu toch nog zijn plekje in de Zeeuwse geschiedenis gekregen. Wat mij betreft is dit boek zodoende een monumentje voor de orale geschiedschrijving én een monumentje voor Capelle en alle verdronken Zeeuwse dorpen.

8

's-Heerenhoek, augustus 2002

Kees Slager

De ooggetuigen waren: Anna Baumann, Hendrik Jan en Catrina Boer, Lenie en Ineke Boot, Jo Dalebout, Corrie, Kees en Nelleke van Dienst, Mina en Jan Flikweert, Joske, Ria en Piet Geluk, Bram Goudzwaard, Adrie Hendrikse, Corrie Koopman, Piet Kort, Reinier Louwerse, Stoffel van Mourik, Nellie van Oeveren, Piet de Rijke, Jannetje, Jo, Nellie en Lenie Schiettekatte, Wim Schot, Janna Tanis, Corrie Troost, Stoffel van der Wekken, Koos van Westenbrugge, Huug en Bep Zwaal.

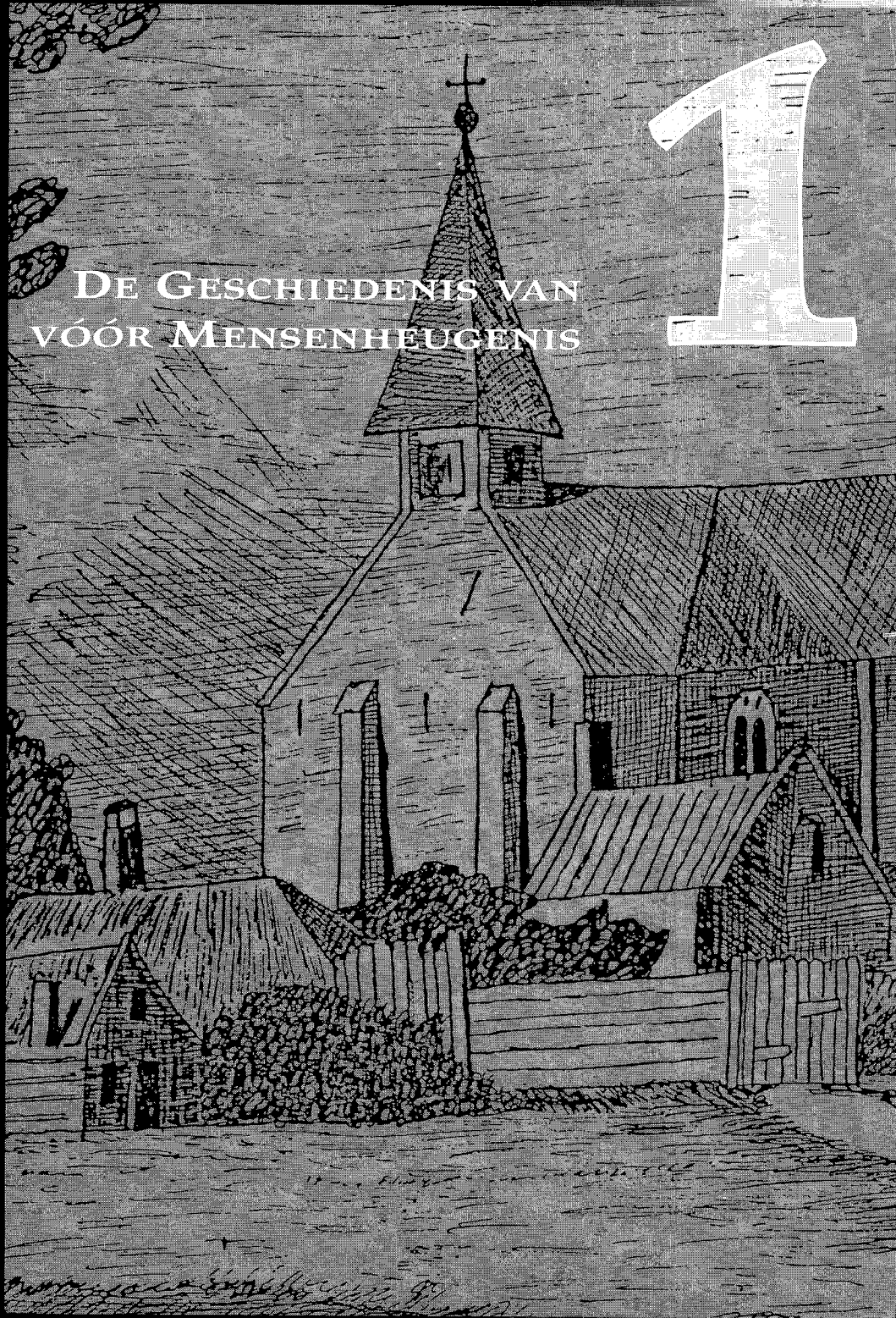
Dank aan de medewerkers van het Gemeentearchief Zierikzee voor hun hulp bij het zoeken naar schriftelijke bronnen en illustraties en aan Jan Zwemer voor het aandragen van een fragment uit een middeleeuwse bron.

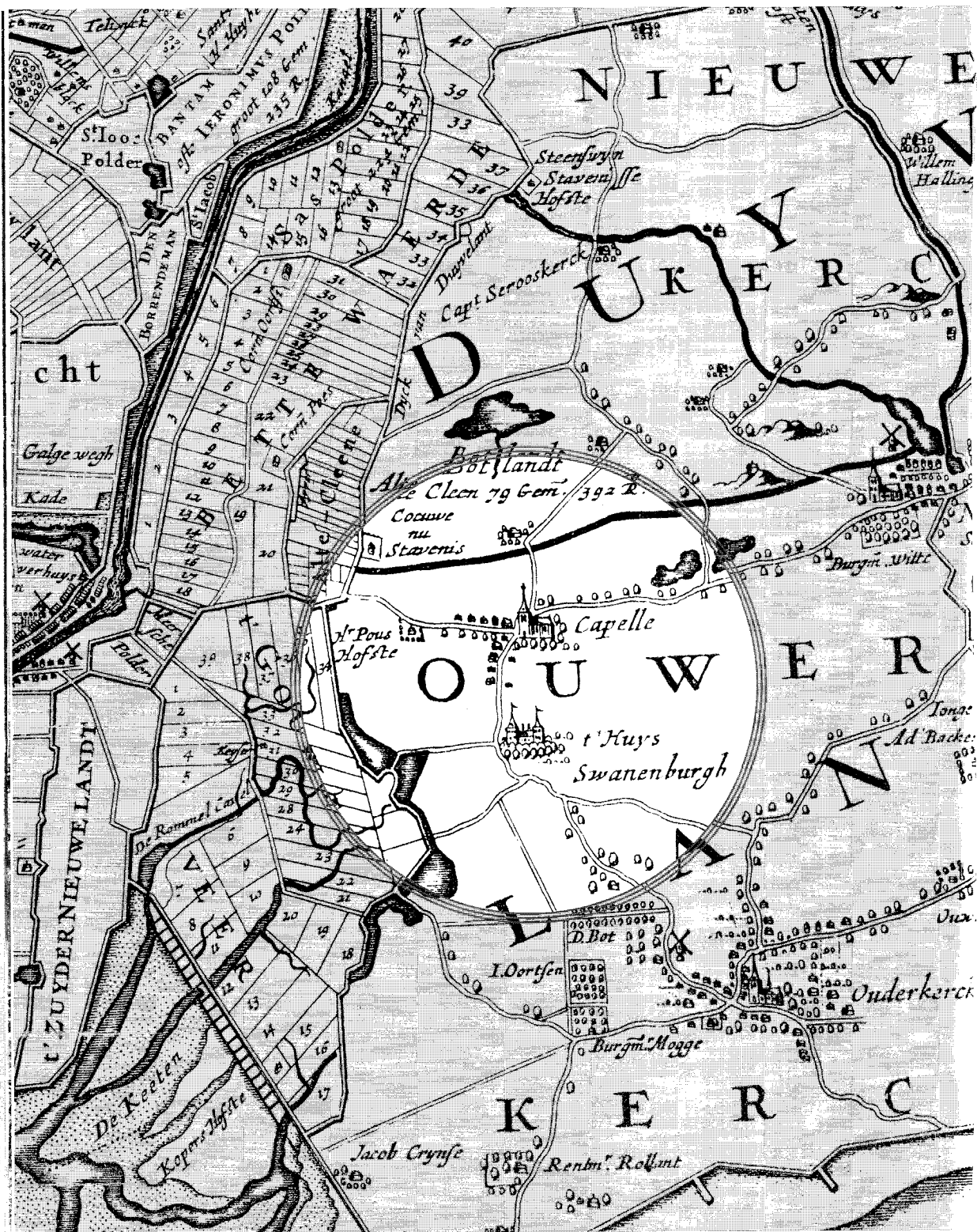
Tekening van Capelle eind 18e eeuw.>

DE GESCHIEDENIS VAN
VÓÓR MENSENHEUGENIS

1

Fragment uit Visscher Roman-kaart (1655)

Van dorp tot gehucht

TOEN HIJ EEN JONGEN WAS heeft Jan Flikweert het middeleeuwse Capelle nog aangeraakt. Als hij in zijn korte broek in de vensterbank van de boerderij van zijn grootvader zat, voelde hij onder zich de koele stenen die daar minstens zeven eeuwen eerder waren gemetseld. Want een paar muren van die boerderij zouden overblijfselen zijn van het middeleeuwse slot Swanenburgh.

'Dik dat die muren waren...!', vult zijn moeder het verhaal aan. En ze maakt met haar handen een gebaar waar minstens een halve meter tussen past.

'Veel dikker!', verbetert Jan haar en spreidt zijn armen uit: 'Die muren waren wel een meter dik. Ik kon helemaal in de vensterbank zitten. En dan had je de vensters en de kozijnen nog.'

De boerderij van opa Jan Piet Flikweert heette ook 'Slot Zwanenburg' en hij stond even ten zuiden van Capelle heel toepasselijk op de kruising van de Slotweg en de Zwanenburgseweg. Of de boerderij inderdaad voor een deel bestond uit resten van het oude slot, is niet zeker. Maar dat er op die plek een kasteeltje heeft gestaan is wél een feit. Het werd waarschijnlijk in het begin van de veertiende eeuw gebouwd door Hughe Willem van Swanenburgh, de ambachtsheer van Capelle. Volgens sommige bronnen was Swanenburgh het stamslot van de Heren van Duiveland. Maar op de oudst bekende afbeelding – die uit 1630 – staat vlakbij de ruïne van een kasteel ook een boerenhofstede. En ook op latere tekeningen staan zowel een kasteelruïne als een boerenhoeve afgebeeld. Dus kunnen die dikke muren ook van die oude boerenhoeve afkomstig zijn. Maar ook dan waren ze eeuwen oud.

'Er zat ook een grote kelder onder de boerderij', zegt Jan.

'Nee, twee kelders!', overtroefd zijn moeder hem nu. 'Met van die gewelven.'

'En er gingen verhalen dat er een onderaardse gang van het slot naar Capelle was gegraven, weet Jan. 'Ik heb wel eens gefantaseerd dat ik die gang zou ontdekken.'

'Je vader wou er als jongen al naar graven', verzucht moeder Mina. 'Och, dat wou hij zo graag. Maar het mocht niet van opa.'

'Het is er helaas nooit van gekomen', zegt Jan. 'En nu is het te laat. Want bij de ramp is de boerderij ingestort. Ondanks die dikke muren. Want ja, de cement tussen die stenen stelde niks voor. Die kon je er met een spijker zo uit wegschrapen.'

In februari 1953 spoelen niet alleen de laatste middeleeuwse muurresten weg, ook Capelle zelf verdwijnt van de kaart. Het is daarmee het laatste verdronken dorp uit de Zeeuwse geschiedenis.

Maar mag je het kluitje huizen, dat daar op een oude kreekrug in de wijde en kale polder van de Vierbannen tussen Zierikzee en Nieuwerkerk lag, wel een dorp noemen? Het was toch niet meer dan een gehucht? Goed, er stond ooit een kasteel en de naam wijst erop dat er ook een kapel moet zijn geweest, maar daarmee was het nog geen dorp. Want een dorp is volgens de gangbare opvattingen pas echt een dorp als er een kerk staat.

Toegegeven, Capelle was geen dorp meer toen het verdronk. Er stonden amper twintig huizen, gebouwd langs anderhalve straat: de Provinciale weg ('de straatpad' in de volksmond) en het Achteromme. In de naaste omgeving lagen wat boerderijen en dan stond er een eindje verderop nog een handvol huizen bij de voormalige meestoof 'De Kapel',

die inmiddels was omgebouwd tot cichoreifabriekje. Dat was Capelle vlak voor haar ondergang: een gemeenschap van ruim honderd zielen.

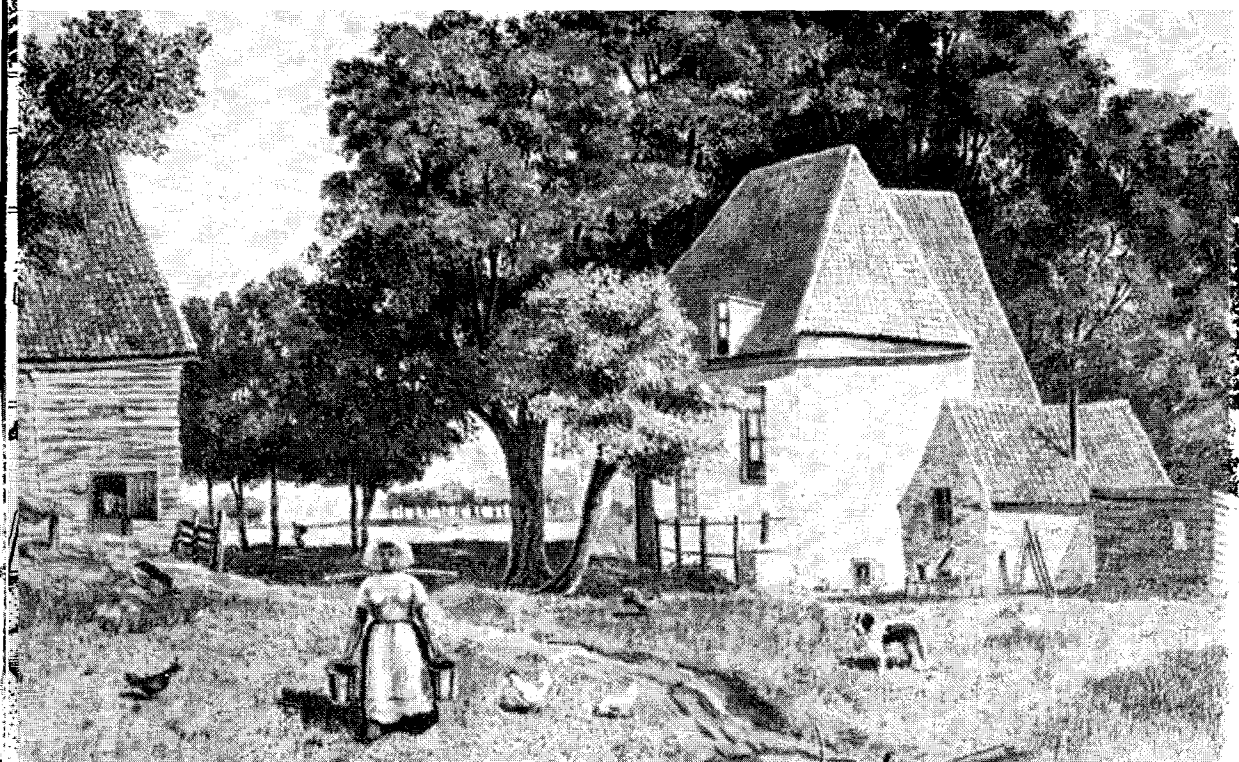
En toch hoort Capelle als laatste naam te worden bijgeschreven op de lijst van meer dan honderd Zeeuwse dorpen, die in de loop der eeuwen zijn verdrongen. Want ooit was Capelle wel degelijk een echt dorp, mét een kerk.

Als je de oude landkaarten opslaat, vind je het kerkje daar ook op. Op de Visscher-Romankaart van Zeeland bijvoorbeeld. Die prachtige kaart uit 1655, die voor Duiveland zo gedetailleerd is dat zelfs de belangrijkste boerenhoeven er met de naam van hun bewoner op staan vermeld, drukt Capelle pontificaal af met een kerkje en wat bomen er omheen.

Behalve de landkaarten zijn er de geschreven bewijzen voor het bestaan van Capelle als kerkdorp. De Encyclopedie van Zeeland vermeldt op gezag van S. Muller, die de archieven van het kapittel van Oudmunster te Utrecht doorzocht: "Capelle is vermoedelijk tussen 1233 en 1276 een zelfstandige parochie geworden. In de kerk, die Sint Laurentius tot patroonheilige had, was een vicarie gesticht ter ere van de Heilige Maagd."

Het bestaan van een eigen pastoor is in datzelfde Utrechtse kerkarchief terug te vinden. De man die daar toevallig op stuitte was professor Cees Dekker, die in 1971 promoveerde op zijn onderzoek naar de ontstaansgeschiedenis van Zuid-Beveland. In dat proefschrift memoreert hij de aantekening uit 1371 dat de pastoor van Capelle op Duiveland zijn jaarlijkse afdracht van de 'tienden' had gedaan. Er kan dus geen twijfel over bestaan dat Capelle ooit een zelfstandige parochie was. Misschien niet groot, maar toch een echt kerkdorp.

12

Tekening van de hoeve Zwanenburg een eeuw geleden.

Wat de archieven helaas niet vertellen is wat voor mensen de eerste Capellenaars waren. Maar niets wijst er op dat ze afweken van de rest van de vroege bewoners van de eilanden. Ze hebben in de verre middeleeuwen dus ongetwijfeld geleefd van schapenteelt en visserij. En daarnaast deden ze aan moertering. Want dat is wél bekend over de geschiedenis van de Vierbannenpolder: al vóór de inpoldering werd hier op uitgebreide schaal 'gemoerd'.

Dat moeren was een vorm van turfgraven, waarbij men het laagveen dat onder de klei lag, wegstak. Niet alleen om zo aan brandstof te komen, maar vooral om er zout uit te winnen. De uitgestoken stukken veen werden gedroogd en verbrand. De as die dan overbleef was een bijzondere as, want ze was zout omdat het veen natuurlijk doordrenkt was geweest van het zeewater. Die zoute as werd weer met zeewater gewassen en vervolgens ingedampt en gedroogd. Zo kreeg men zuiver zout. En zout was een interessant handelsartikel in die tijd, want het was hét middel, waarmee vlees, vis, boter en andere bederfelijke etenswaren konden worden geconserveerd. Miljoenen kilo's Zeeuws zout werden dan ook jaarlijks tot ver in Europa verkocht.

Daarom bleven de mensen ook na de inpoldering doorgaan met de moertering. Overal in de Vierbannen werd het veen uit de ondergrond afgestoken, gedroogd en verbrand. Het zout zelf werd toen centraal gewonnen. Dat gebeurde vlakbij Viane, het haventje aan de zuidkust van de polder. Daar stonden zeven zoutketen op de dijk, waar de as uit de hele polder heen werd gebracht. In de keten werd de met zeewater vermengde as weer in grote pannen boven turfvuren ingedampt tot zout. Het Keeten, het vaarwater dat hier achter de dijk ligt, dankt zijn naam dan ook aan de zoutketen van Viane.

Omdat het moeren een winstgevende bezigheid was, bleven de bewoners er eeuwenlang mee doorgaan. Overal in de polder rond Capelle waar laagveen lag, werd gemoerd.

In totaal is in de middeleeuwen een kwart van de grond in de polder gemoerd. Dat wil zeggen: een kwart van 2300 hectare.

Het zout mocht dan veel geld opbrengen, voor de polder zelf had het vooral negatieve gevolgen. Vaak werden goede akkers er onbruikbaar door voor de landbouw. Bovendien gebeurde het moeren ook op plaatsen waar het gevaarlijk was. Bijvoorbeeld aan weerszijden van de toch al niet zo sterke zeedijken. Met als gevolg dat bij zware stormen die dijken onderuit gingen en de polder onder water liep. Niet voor niets werd de moertering omstreeks 1570 verboden.

Maar toen had de polder – en dus ook Capelle – al enkele eeuwen van overstromingen achter zich: "Menigmaalen heeft dit eiland de woede der holle zee moeten uitstaan. In de watervloeden van de jaaren 1288 en 1304 heeft het veel schade geleden. Er werd toen aan de zuidzijde, daar het volgens sommigen bijna tot aan het Land van Stavenisse plagt te strekken, veel land buiten gedijkt," zo weet de oudste Zeeuwse geschiedschrijver, Jan van Reigersbergen over Duiveland te melden.

Duiveland was in de middeleeuwen rooms-katholiek zoals heel West-Europa dat was. En dus was het de gewoonste zaak van de wereld dat de Romeinse martelaar Laurentius in het verre Capelle als beschermheilige werd vereerd.

Helaas bleek de heilige Laurentius niet bij machte om zijn nederige parochie te beschermen tegen het geweld van de golven. In het begin van de vijftiende eeuw (1403 en 1414) werd de Vierbannenpolder opnieuw overstromd. En daarna volgde in november 1421 de Sint Elisabethsvloed, die de Grote of Zuid-Hollandse Waard in één klap van de kaart veegde en waardoor op Duiveland ook de Vierbannenpolder weer werd getroffen. Amper twee eeuwen na zijn ontstaan was het dorp dan ook zo geteisterd door alle

kapotte dijken en overstromingen, dat er op 18 april 1431 een verzoek naar de paus in Rome ging om 'aflaat te verlenen aan hen die de kerk van Sint Laurentius martelaar te Tercapelle op Duiveland, welke van overstromingen te lijden heeft, bezoeken en tot haar herstel bijdragen of die aan de processie op de feestdag van de heilige deelnemen.'

De aflaat was een in de middeleeuwen door de kerk van Rome veel gebruikte kwijtschelding van kerkelijke boetedoening. Wie geld schonk voor de bouw van kerken of kerkelijke instellingen, kon rekenen op vergeving van zonden. Luther zou een eeuw later in opstand komen tegen het misbruik van de aflaat, want toen was het ook mogelijk om een aflaat te kopen waarmee je – ondanks je zonden – de garantie van Rome kreeg op een plaatsje in de hemel.

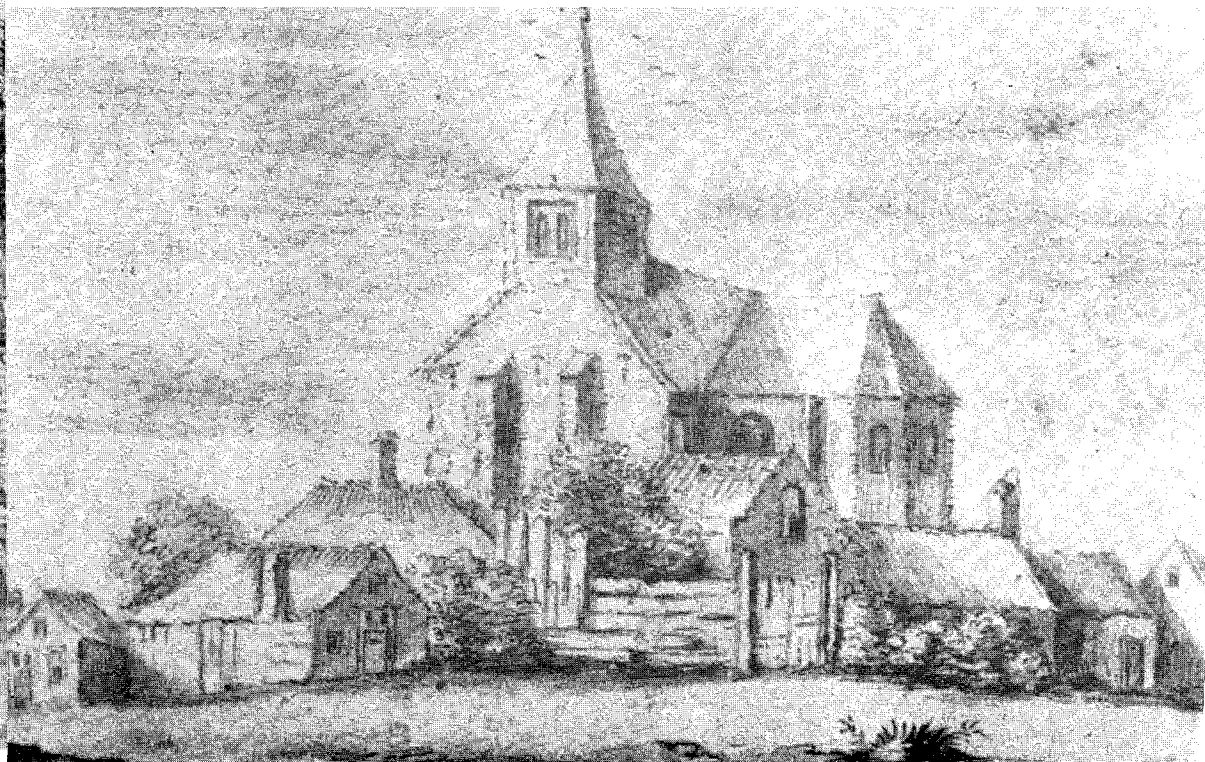
Of de paus heeft ingestemd met het verlenen van een aflaat voor hen die geld gaven voor het herstel van de kerk van Capelle, vermeldt de geschiedenis niet. Als het al is gebeurd, dan heeft het de ondergang van de parochie niet kunnen voorkomen.

Want honderd jaar na het verzoek kreeg men opnieuw te maken met gebroken dijken en ondergelopen polders. Die klap kwam op 'den vijfden van Slagtmaand des jaars 1530', zoals Reigersberg een van de meest dramatische dagen uit de Zeeuwse geschiedenis aanduidt. Na drie dagen storm werd op die 'Sint Felix quade saterdag' het hele deltagebied getroffen door een vloedgolf, waardoor op alle Zeeuwse eilanden dijken breken.

Jan van Reigersbergen maakt het zelf mee. Hij vlucht van Kortgene naar Veere voor het water en schrijft hoe ook Duiveland wordt getroffen: "Alle tlant ende polders van Duvelant werden besouten, behalven den polder van 's Heer Jansland. Den dijc brack op drie of vier plaatsen bij Vianen en Gouwe Veer, waarbij meer dan veertig heertsteden met een proper Capelle wech in zee vielen."

De polders van Oost Duiveland en Oosterland konden binnen drie weken weer worden

14

Achttiende eeuwse tekening van Capelle met (gefantaseerde) kerk.

drooggemaakt, maar de Vierbannenpolder bleef de hele winter onder water staan. Volgens de geschiedschrijver lukte het graaf Adolf van Bourgondie om het volgend jaar, 'met veel arbeiders en kosten', de Vierbannen toch weer droog te maken. Maar Capelle is amper een jaar droog, als de zee wéér toeslaat. In de nacht van vrijdag 1 op zaterdag 2 november 1532 steekt er een hevige storm op en diezelfde zaterdag spoelt opnieuw een watervloed over de Zeeuwse dijken. Het is de stormvloed die Noord-Beveland voor langer dan een eeuw onder water zal zetten. Ook aan de zuidkant van Duiveland breken de dijken en het eiland loopt andermaal onder water: "De polders aan de Oostzijde van Duiveland werden wel wederom haast drooggemaakt", zo meldt de geschiedschrijver, "Maar de Vierbannen bleef de geheele winter een prooi van de zee."

Eigenlijk is het een wonder dat Capelle al niet in 1532 moest worden bijgeschreven op de lijst van verdronken dorpen. Maar de bewoners brachten het 'luctor et emergo' in de praktijk en herbouwden hun beschadigde huisjes zo goed en zo kwaad als het ging. Maar ze waren niet in staat om hun kerk te herstellen en de pastoor te onderhouden. Wellicht heeft die onmacht ook te maken met de 'nieuwe leer', die in diezelfde eeuw snel aan aanhang won op Duiveland en er al in 1572 toe leidde dat het hele eiland overging naar het kamp van de Prins van Oranje. Die overgang had weer tot gevolg dat Zierikzee een vol jaar door de Spanjaarden werd belegerd. De Spaanse soldaten trokken daarbij meermalen plunderend rond in de omgeving. Of het vlakbij Zierikzee gelegen Capelle daar ook het slachtoffer van is geworden, is niet bekend maar lijkt bijna vanzelfsprekend. Hoe dan ook, het verloor zijn kerkelijke zelfstandigheid en werd bij de parochie Nieuwerkerk gevoegd. Maar Capelle bleef daarna wel als dorpje bestaan. Dat blijkt uit de beschrijving die Isaak Tirion in 1751 in zijn 'Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden' geeft van Duiveland: "Het heeft geen stad of besloten plaats, maar zes dorpen, van welke er drie liggen in den polder van de Vierbannen, met name Nieuwerkerk, Ouderkerk en Capelle. Deze dorpen zijn, uitgezonderd Capelle, kerkdorpen, ieder haar eigen predikant hebbende."

De kerk was dus verdwenen volgens Tirion. Maar het merkwaardige is dat een anonieme tekenaar een halve eeuw later een 'gezicht op het dorp Kapelle' schetste, waarop niet alleen wat huizen staan, maar ook een fors kerkgebouw met zijbeuk. Het kan bijna niet anders of de tekenaar heeft een rijke fantasie gehad.

Bij Tirion lezen we immers ook hoe weinig Capelle halverwege de achttiende eeuw nog voorstelde: "Capelle is een Heerlijkheid, leggende tussen Nieuwerkerk en Ouderkerk. Zij heeft een klein dorpje dat meer een buurt van arbeidershuisjes dan een dorp verdient genoemd te worden. Alzoo aldaar niet meer dan veertien huizen zijn en bovendien elf hofsteden te lande."

Zoals Tirion het in 1751 beschreef, zo lag Capelle er een eeuw later nog bij. Want kort na 1850 verscheen het 'Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden' van A.J. van der Aa, waarin over Capelle wordt gemeld dat het 22 huizen telde, bewoond door 24 huisgezinnen: 'uitmakende eene bevolking van 140 inwoners, die meest hun bestaan vinden in den landbouw. Ook wordt er eenig vlas bereid, terwijl men er ook eene meestof heeft.' Ondanks de geringe omvang werd er op Capelle elk jaar een kermis georganiseerd, en wel op de dinsdag na Pinksteren.

Maar dat Capelle ooit méér dan een gehucht was, blijkt uit een ander gegeven dat Van der Aa vermeldt: Capelle had een eigen wapen, 'bestaande in vier in elkander getande

geeren, ter rechterzijde van sabel(zwart), ter linkerzijde van zilver met een hoofd van goud'. En uitgerekend dat uit 1540 stammende wapen van Capelle werd in 1961, toen Duiveland één gemeente werd, het nieuwe gemeentewapen.

Veel meer is er over de vroegste geschiedenis van Capelle niet bekend. Het beeld dat uit de spaarzame schriftelijke bronnen oprijst is dat van een klein dorp, dat in de 16e eeuw al bijna de strijd tegen het water verloor, maar zich wist te ontworstelen aan de definitieve ondergang. Helaas was de daarop volgende eeuw voor Capelle niet de gouden eeuw die hij voor de rest van het land wél was. Het dorp zakte definitief af tot de status van gehucht.

Maar die kleine gemeenschap bleef daarna nog wel vier eeuwen lang bestaan. Een kluitje arbeidershuisjes en een paar boerderijen onder de hoge hemel van Duiveland. Zonder kerk, maar mét het door een meidoornheg omzoomde kerkhofje, waarop af en toe een nieuwe steen verrees.

Een enkele van de zestien stenen die nu nog op het keurig onderhouden grasveld staan, vertelt over een kleine ramp die het gemeenschapje moeten hebben getroffen. Dat is de steen waarop de tekst gebeiteld staat: 'Hier rusten onze drie zoons en broeders, Cornelis, Abraham en Johannes Hage in den ouderdom van 21, 18 en 18 jaar. Psalm 103:8.' Dat psalmvers begint met de overbekende regel: 'Gelijk het gras is ons kortstondig leven...' Maar welk noodlot de broers trof wordt niet vermeld, er staat zelfs niet bij wanneer ze zijn omgekomen. Een enkele oud-Capellenaar herinnert zich vaag iets van drie broers, die zijn verdronken in 'het Diepe Gat', dat nog altijd aan de Groenendijk, even ten zuidwesten van Capelle ligt. Volgens anderen op het strand van Schouwen.

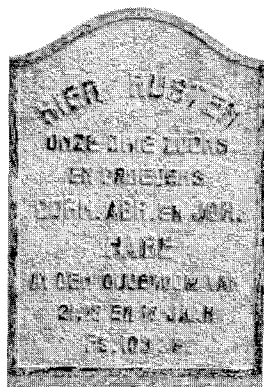
16

De jongste steen staat op het graf van de weduwe Sara van der Wekken-Viergever. Ze overleed op 28 januari 1951. Piet Geluk was toen amper vier jaar, maar hij herinnert zich dat hij samen met zijn vriendje Bram Goudzwaard heeft staan kijken hoe de grafdelver bezig was vlak naast het toegangshek. Want een graf delven, dat was een gebeurtenis op Capelle.

'Ik zal nooit vergeten dat ik mijn vader in een zwarte jas en met een hoge hoed op uit ons huis zag komen bij de begrafenis', zegt Bram. 'Hij was drager, maar ik had hem nog nooit in die kleren gezien. Maar ja, er werd ook maar zelden iemand begraven.'

'Ik herinner me dat er daarna toch nóg iemand is begraven', zegt Piet. 'Dat was een doodgeboren kindje van Jaap Flikweert, die toen op Slot Zwanenburg woonde. Dat was in december 1952. Ik weet het nog goed, het vroom en ik zat voor het keukenraam te kijken toen ik hem met dat kistje voorbij zag lopen.'

Dat was het allerlaatste graf dat op Capelle is gedolven. Nog geen twee maanden later zal Capelle één kerkhof worden, want op 1 februari 1953 verdringt bijna de helft van de bevolking. Het bizarre is dat het begraafplaatsje de ramp wel heeft 'overleefd', maar dat niets er herinnert aan de dag dat Capelle voorgoed verdronk. Geen graf.

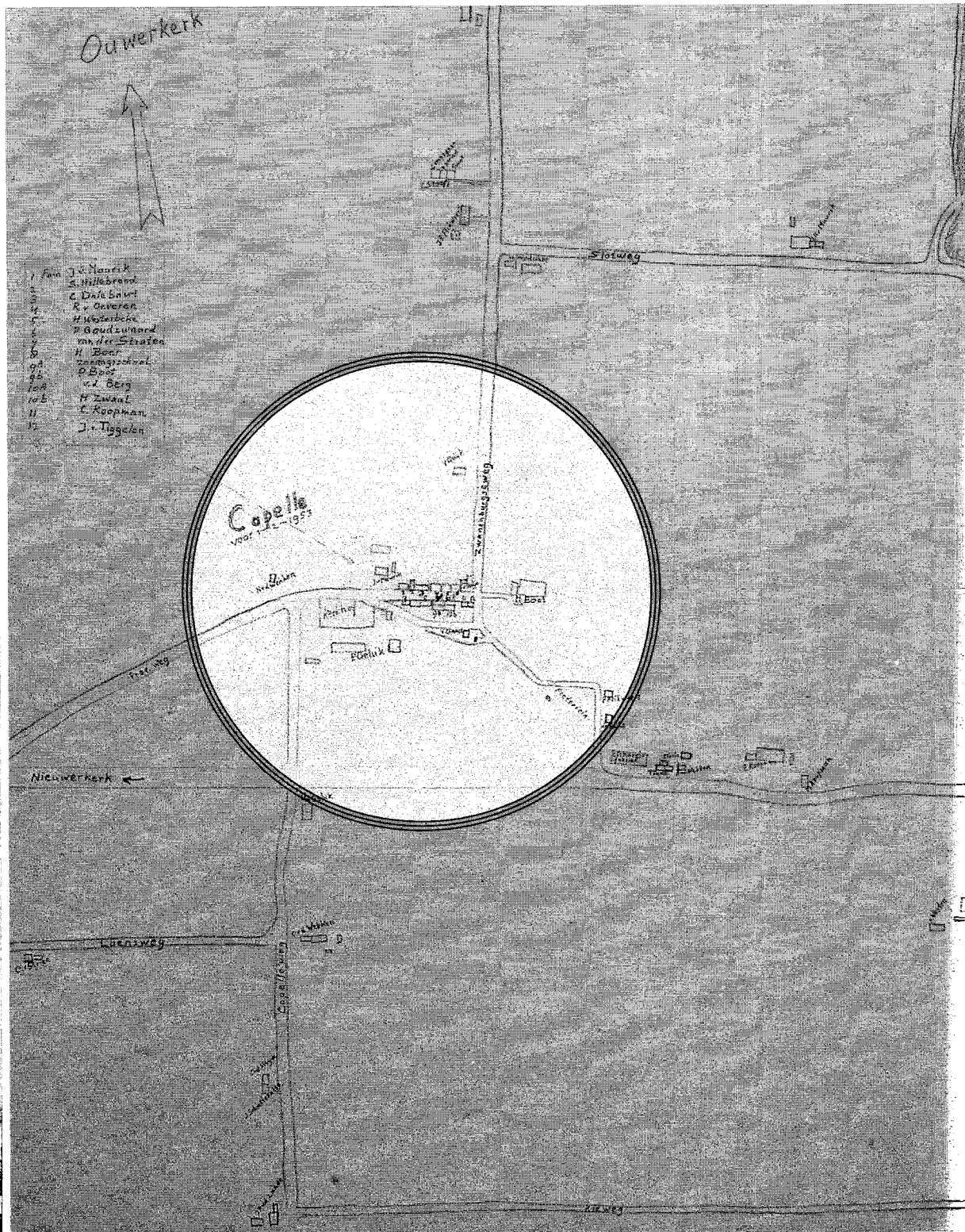
*De vader van Frans Koopman
met zijn broer voor de Banjaardhoeve. >*

**DE GESCHIEDENIS SINDS
MENSENHEUGENIS**

2

Kaart van Capelle getekend uit het geheugen door Stoffel van Mourik. (zie ook pag. 126)

Een gemeenschapje in de polder

'WE WAREN ZO ARM ALS DE MIEREN, maar dat deerde niet, want dat waren we daar allemaal', zegt Kees van Dienst, die in 1935 op Capelle werd geboren als zoon van een landarbeider: 'Het was een hecht gemeenschapje, waar ik goeie herinneringen aan heb. We hadden een bloeiende buurtvereniging. En wat je op andere dorpen niet zag, dat zag je bij ons wel: ook de boeren deden mee. Die voelden zich daar niet boven verheven.' Kees is niet de enige die zo terugkijkt op het gehucht dat op 1 februari 1953 voorgoed de strijd tegen het water verliest. Een halve eeuw later spreekt nog bijna iedereen die er ooit woonde, met iets van weemoed over de jaren op Capelle.

Zeker kun je het niet weten, want over het leven van de Capellenaars tijdens alle eeuwen die vooraf gingen is nooit iets opgeschreven, maar het lijkt er op dat uitgerekend de laatste jaren uit het bestaan van het dorpje ook de allerbeste zijn geweest.

Het zijn in elk geval de beste jaren sinds mensenheugenis. Nooit eerder is er zoveel gemeenschapsgevoel, zoveel tolerantie en gezelligheid geweest als tussen maart 1947 en februari 1953. Want in die jaren heeft Capelle zijn buurtvereniging waarvan bijna iedereen lid is. En binnen die vereniging vallen de verschillen tussen boer en arbeider, tussen hervormd en gereformeerd, inderdaad even weg.

Het feit dát de mensen uit zulke verschillende milieus lid worden van één vereniging, zegt al iets over de sfeer die er na de oorlog moet hebben gehangen. Die sfeer wordt daarna alleen maar gevoed en versterkt door de activiteiten van de vereniging.

Dat ervaren ook de nieuwkomers.

'We konden gelijk meedoen aan het toneel en de buurtvereniging', zegt Huug Zwaal, een geboren Rotterdammer. Hij kan in 1949 - pas getrouwd - een huisje op Capelle huren. 'Ach, we hebben daar zo gezellig gewoond! We werden meteen opgenomen in de gemeenschap', roept zijn vrouw Bep, die op Oosterland is geboren.

En Jo Dalebout uit Nieuwerkerk, die in 1951 met haar man Ceel het enige winkeltje van Capelle overneemt, oordeelt: 'De mensen waren er allemaal één. Dat ze van verschillende kerken waren, dat speelde eigenlijk niet zo.'

Misschien heeft de weemoed over wat verloren ging de herinnering enigszins gekleurd. Want het leven op Capelle bestaat natuurlijk uit meer dan de winterse feestavond en het zomerse uitstapje van de buurtvereniging. Op de meeste andere dagen lijkt het leven er toch erg veel op dat in andere polders. En de Zeeuwse polders zijn nooit het toonbeeld geweest van vrijheid, gelijkheid en broederschap.

Dat de onderlinge verhoudingen na de oorlog niet wezenlijk veranderd zijn, zien mensen van buiten Zeeland het scherpst. Catrina en Hendrik Jan Boer strijken er in 1947 uit het Overijsselse Nieuwleusen neer omdat hij er aan de slag kan als paardenknecht. Niet belast met enig vooroordeel over hun nieuwe woonomgeving schrikken ze wel even.

Hendrik Jan: 'Het standsverschil tussen boer en arbeider dat we aantreffen, dat kenden wij helemaal niet, want dat had je in Overijssel niet. Ik was zelf de zoon van een klein boertje en dat waren ze daar bijna allemaal: kleine boertjes. Maar in Zeeland was dat anders. Daar voelde je duidelijk het verschil tussen groot en klein, tussen boer en

arbeider. Alleen als er iets te doen was van de buurtvereniging, dan vielen de verschillen weg.'

Zij moeten niet alleen wennen aan de Zeeuwse verhouding tussen boer en arbeider, maar ook aan die tussen mensen die tot verschillende kerken horen. Ze komen eerst naast burenen te wonen, die - om Catrina te citeren - 'heel erg gereformeerd en heel erg op zichzelf waren.' Als huisvrouw heeft zij er de meeste moeite mee, want ze is de hele dag in en om haar huis bezig: 'Als nieuwkomer had ik niets aan die burenen.

We verstonden elkaar niet eens, want we spraken allebei een ander dialect. Dat was natuurlijk ook voor hen moeilijk, maar ik kan me ook niet herinneren dat ik één keer een kopje thee of koffie aangeboden heb gekregen. Dat veranderde pas toen we naar de overkant van de straat verhuisden en naast Huug en Bep Zwaal kwamen te wonen. Die waren hervormd, net als wij.'

Huug Zwaal beaamt het: 'Met de zwaar gereformeerde mensen van Capelle hadden we weinig contact. Enkelen van hen deden zelfs niet mee in de buurtvereniging. We zeiden wel 'gedag' als we elkaar tegenkwamen natuurlijk.'

'Maar in hun ogen waren we toch goddeloos,' vult Bep hem aan

Zo is het dus ook in Capelle. Echte saamhorigheid blijft meestal beperkt tot mensen van de eigen 'soort'.

Stoffel van Mourik, zelf zoon uit een boeregezin dat elke zondag met een gerijtje naar de christelijk gereformeerde kerk in Zierikzee rijdt, heeft het ook zo ervaren. Zijn familie doet wel mee in de buurtvereniging, maar ook hij concludeert: 'Capelle was een gemeenschap die eerder tolerant dan eensgezind genoemd zou kunnen worden.'

Toch is tolerantie heel belangrijk, het is de basis voor een gezonde samenleving. Vandaar dat ook Stoffel met iets van weemoed spreekt over het verdronken dorpje van zijn jeugd. Gezien in het licht van de tijd en de omstandigheden was het voor de meesten ook goed wonen, daar in dat klusje huizen onder de hoge hemel van de Vierbannenpolder.

20

HET BEELD

Veertig jaar na de ondergang - op 28 januari 1993 - gaat Stoffel van Mourik achter het bureau in zijn boerderij aan de Capelleweg zitten en maakt een schetstekening van Capelle, zoals het er in zijn herinnering uitzag. Zijn vrouw en zoons hebben hem al vaker gezegd dat hij alles wat hij nog weet over het leven en werken in het buurtschapje én over haar ondergang, eens op moet schrijven. Om dat te doen heeft hij een houvast nodig. Dat is die tekening, de plattegrond van de situatie op 31 januari 1953.

Stoffel is niet de enige die achteraf de behoefte heeft om het Capelle van zijn herinnering weer zichtbaar te maken. Vreek Geluk, de tuinder die ooit de stoot gaf tot de oprichting van de buurtvereniging en die tot aan zijn dood in 1989 naast zijn kassen aan de Zwanenburgseweg woonde, heeft ook al eens zitten schetsen.

De twee plattegronden verschillen hier en daar wel wat, maar niet wezenlijk. Ze zijn immers opgetekend uit het geheugen van twee mannen, die er geboren en getogen zijn en die na de ramp allebei weer op of dichtbij de oude plek zijn gaan wonen.

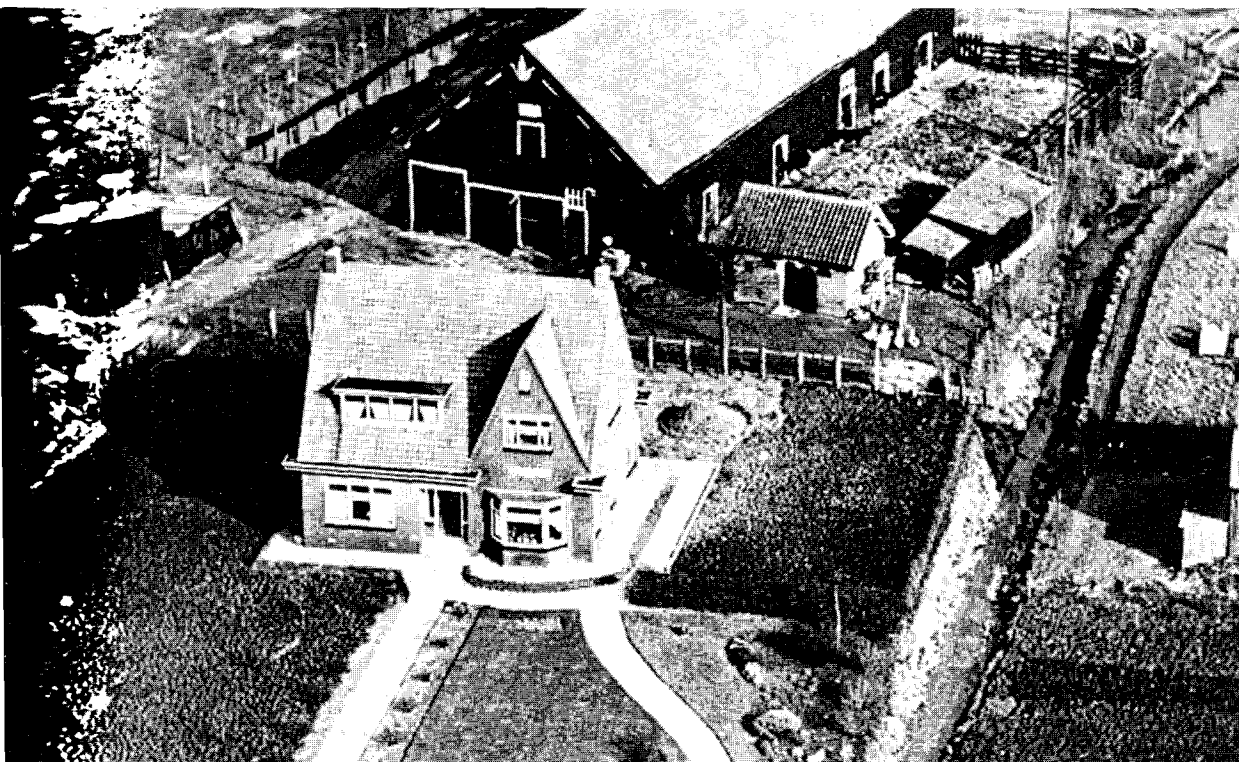
Beide schetsen laten zien hoe Capelle in een scherpe bocht van de rijksweg tussen Nieuwerkerk en Zierikzee ligt en hoe bij die knik de weg verandert in een straat met aan weerszijden huizen. De bewoners hebben het altijd over 'de straatpad' en soms noemen ze het stukje ook de Voorstraat. Dat dan in tegenstelling tot het tweede straatje, dat zich bij het kerkhof afsplitst van de grote weg en dat iedereen kent als het Achteromme.

Twee straatjes, dat is de kern van Capelle. De ouderen herinneren zich nog hoe vrachtwagens met de grootste moeite de scherpe knik in de weg kunnen nemen. Het is er soms ronduit gevaarlijk, zeker voor kinderen die helemaal geen auto's gewend zijn. Corrie van Dienst, die in 1930 als vijfjarig meisje met haar ouders even voorbij die bocht komt wonen, is er dan ook een keer aangereden door de auto van bakker Van der Linde uit Dreischor.

In 1935 wordt het probleem opgelost: de bocht wordt afgesneden door een paar honderd meter noordelijker een nieuw stuk weg aan te leggen. Zo verdwijnt het doorgaande verkeer en heeft Capelle al heel vroeg een rondweg. De Capellenaars spreken van 'de nieuwe straatpad' als ze het over het nieuwe stuk rijksweg hebben. Het is precies een kilometer lang; vijfhonderd meter aan weerszijden van de Capelleweg. Daarom geeft boer Piet Geluk zijn huis, dat in 1936 tussen Capelle en de nieuwe weg wordt gebouwd, de naam 'Pythagoras': het staat middenin de gelijkbenige driehoek die door de bochtafsnijding is ontstaan.

Behalve de rond Capelle verspreid liggende boerderijen staat op de plattegronden ook het klusje huizen getekend dat een paar honderd meter verderop in de richting van Zierikzee bij de voormalige meestof is gebouwd. Sinds 1915 worden daar cichoreiwortels gedroogd voor de bekende surrogaat- of 'peekoffie'.

Toen eind negentiende eeuw de teelt van de meekrap wegviel schakelden de Zeeuwse boeren niet alleen over op cichorei, maar meer nog op de teelt van suikerbieten. En ook dát is zichtbaar op de plattegronden. Want tussen Capelle en de cichoreifabriek staat het 'peeterrein' ingetekend. In het najaar rijden de boerenwagens met sukerpeeën daar de weegbrug op om er, na gewogen te zijn, te worden gelost.

De hoeve Pythagoras van Piet Geluk.

Langs het peeterrein loopt namelijk al sinds 1900 de tramlijn van de RTM. Die lijn verbindt de meeste plaatsen van het eiland tussen Zijpe en Haamstede met elkaar. En met de stoomtram worden niet alleen personen maar ook goederen - in het najaar dus vooral suikerbieten - vervoerd.

De rails lopen dwars over Capelle, zo laten de plattegronden zien: komend vanaf Nieuwerkerk rijdt de tram aan de zuidkant langs 'de straatpad' om vlakbij het kerkhof de weg over te steken en dan langs het Achteromme naar de halte Capelle te rijden. Daar staat het 'tramkot', een wachthuisje van golfplaten dat aan de binnenkant betimmerd is met geel geschilderde planken, waarop bezoekers namen en moppen hebben geschreven. Er zijn twee banken in, maar als er geen bezoekers zijn zit de deur meestal op slot. Toch is het tramkot volgens Stoffel van Mourik voor veel Capellenaars dé plaats van samenkomen. Meer dan het café op de hoek. Eigenlijk is het tramkot bedoeld voor de passagiers uit Ouwerkerk. Want daar komt de tram niet langs en dus moeten ze eerst naar Capelle fietsen om op te kunnen stappen.

Jacob van Dienst is agent van de RTM en beheert de halte zo'n beetje. Maar overdag is hij gewoon in de polder aan het werk als landarbeider. Dus heeft zijn vrouw Louwtje de sleutel van het tramkot én van de weegbrug bij het peeterrein. Want zo vaak wordt die weegbrug nou ook weer niet gebruikt.

Alleen in het bietenseizoen is de weegbrug permanent bezet. Dan zit er een weger in het hokje van de weegbrug. Hij heeft er meestal gezelschap van de peeschrijver en de tarreerder, die er namens de suikerfabriek de aangevoerde bieten registreren en controleren op de 'tarra', de aanhangende grond en andere onbruikbare delen van de bieten.

En omdat er nog wel eens een boer binnen wil stappen met een flesje drank of een paar sigaren, is het meestal rokerig, warm én gezellig rond het fel brandende kacheltje.

22

Uitgave R. W. I. Ochtman, Appelmarkt, Zierikzee.

CAPELLE bij ZIERIKZEE

Het café met 'uitspanning' omstreeks 1900.

De mannen die het zware werk doen staan buiten. Dat zijn de bietenlossers, meestal een vast ploegje arbeiders, die de suikerpeeeën met de 'peeriek' uit de boerenwagens in de goederenwagons gooien. Maar als er geen wagons gereed staan worden de bieten aan de hoop gestort en moeten ze later met manden in de wagons worden gedragen. Loozwaar werk en op koude najaarsochtenden zie je de damp dan vaak van de mannen afslaan. Er rijden speciale peetreinen waar sterkere locomotieven voor staan. Die brengen de bieten naar Zijpe, waar een grote stoomkraan de volle wagons op een schip hijst, waarna ze op Anna Jacobapolder weer op het spoor worden gezet en naar de fabrieken in West-Brabant worden gebracht.

Ook koeien worden er trouwens ingeladen bij het peeterrein; daarvoor is bij de weegbrug een verhoogd perronnetje gemaakt, van waar de koeien zó in de veewagon kunnen stappen, waarmee ze - na in Zijpe op de boot te zijn gezet - nog diezelfde dag op de Rotterdamse veemarkt worden gebracht.

De plattegronden zijn niet de enige beelden van Capelle. Er zijn ook een paar ansichtkaarten en een handvol foto's die bij de ramp werden gered. Zij laten al wat meer zien van het Capelle zoals het er in de laatste halve eeuw van zijn bestaan uitzag; de lijnen en blokjes van de plattegrond veranderen er op in een straat en echte huizen. En sommige bewoners krijgen er een gezicht op.

Overigens dateren de ansichtkaarten uit een tijd die de ooggetuigen niet hebben meegemaakt. Maar veel is er nou ook weer niet veranderd sinds het inkijkje in het straatje in 1908 werd gemaakt en ook het café, dat zich omstreeks 1900 nog 'Koffiehuis' noemde met ernaast een 'Uitspanning' voor de paarden van de voerlieden, is er in 1953 nog altijd.

De 'voetbalclub' in de jaren '20 met rechts vooraan Toon Geluk.

Maar er zijn ook recentere foto's, zoals die van elf jongens plus een voetbal, die even doet vermoeden dat er ooit een Capelse voetbalclub was. Maar niemand heeft er van gehoord en het tenue van de ploeg doet vermoeden dat we naar een groepje jongens kijken, die toevallig op het weitje van Domus Boot aan het voetballen waren toen er een fotograaf langs kwam: sommigen dragen een korte en anderen een lange broek, de een heeft bretels, de ander heeft zelfs een stropdas om.

Sommige foto's vormen de enige bewaard gebleven beelden van verdronken familieleden. Zo zien we de bejaarde Kees en Keetje Koopman in hun groentetuintje en Stoffel van Mourik met zijn vader, moeder, broer en zusters achter hun huis in de tuin staan. Ze worden door de overlevenden zorgvuldig bewaard als ware kleinoden, want foto's prikkelen het geheugen en brengen de verloren familieleden soms weer even tot leven. Maar voor hen die Capelle nooit hebben gekend blijven het beelden die verder niet veel zeggen. Daarom moeten ze ook verder worden ingekleurd met de verhalen van hen die er ooit rondliepen.

De verhalen van de ooggetuigen. Wat is het beeld dat zij zien als ze terugdenken aan Capelle?

'Niet veel meer dan een straat met huisjes van landarbeiders, meestal ouwe kotjes', zegt Kees van Dienst: 'De straatpad lag een beetje hoger. De meeste huizen stonden op daar, want de achtertuinen lagen al een stuk lager. En ons huis, even voorbij de hoek van de straat bij de tramhalte, stond nóg weer lager dan die tuintjes.

Op de straatpad lagen klinkers en het Achteromme had blauwe kasseien. Daar was een geultje in gemaakt en dat liep naar een zompe, een afvalput, waar iedereen z'n vuile water ingooide. Daar lag een betonnen plaat op, die af en toe door de gemeentewerkman werd leeggehaald. Maar er was ook een ondergrondse overloop en dat water kwam terecht in een slootje vlak bij ons huis. Nou, dát was vies! Dat kon stinken in de zomer, hoor!'

Over geurherinneringen gesproken. Kees herinnert zich ook hoe het cichoreifabriekje flink kan stinken als ze daar in het najaar de wortels drogen en de windrichting verkeerd is.

Bomen staan er niet veel, alleen wat populieren rond het kerkhofje en vruchtbomen in een bogerdje bij de hoeve 'Pythagoras'. Maar in de oorlog zijn de bomen en struiken bijna allemaal doodgegaan doordat de Duitsers de polder in 1944 onder water hebben gezet. Kees: 'Ik herinner me dat er op het weitje bij Boot ook bomen stonden, maar dat zal wel vóór de inundatie geweest zijn. Daar werden in het najaar ook de varkens geslacht en gebrand. Want iedereen had in die tijd een eigen varken voor de slacht.'

Als je Kees van Dienst vraagt wat je zag op Capelle op een doordeweekse middag, zegt hij spontaan: 'Niks!'. En hij verduidelijkt: 'De mannen waren op het land aan het werk, de meeste kinderen zaten op school in Nieuwerkerk of Zierikzee en de vrouwen waren in hun huis bezig. Nadat de nieuwe straatpad was aangelegd, lagen we bovendien buiten de verkeersroute. Dus er kwam ook geen auto meer door de straat, behalve als iemand er moest zijn. Maar wie moest er nou op Capelle zijn?'

Zijn zus Nelleke – ze is van '39 – nuanceert het beeld: 'Je zag de vrouwen overdag ook wel buiten hoor; soms waren ze in de groentetuin bezig of buiten met de was op te hangen of te bleken. En er liep ook wel eens een moeder met een kindje door het straatje. Om melk te halen bij vrouw Van der Wekken of om een boodschap te doen in het winkeltje van Ceel Dalebout. Er is zelfs een fotootje van vrouw Boer, die daar met

haar dochtertje loopt. En op vrijdag werden de stoepen geschuurd en de ramen gezeemd. Nee, totaal uitgestorven was het er niet.'

Een man, die elke dag zijn rondje over Capelle maakt, is de oude kastelein Janus van Steijn; verreweg de dikste man van het gehucht. Ooit was Janus schaapherder, maar de kudde loopt al sinds de jaren '30 onder de hoede van zijn zoon Adrie langs de dijken. Als Janus bij zijn rondje een buurpraatje maakt, gaat hij steevast half op zijn wandelstok zitten rusten. Stoffel van Mourik kan het vijftig jaar later nog perfect nadoen.

'Je kon Janus uitschilderen op zijn stoel voor het café, zegt Ineke, de dochter van boer Huib Boot. 'Bij mooi weer zat hij daar hele dagen, dronk een glaasje en spooft af en toe met een fraaie boog zijn pruimtabak op het grind, wachtend op een spaarzame klant.' De caféklanten komen meestal van buiten en zorgen ook voor enige beweging op straat. Het zijn meestal negosianten, want die struinen het platteland nog af met allerlei koopwaar. En in een plaatsje als Capelle, waar maar één winkeltje is, komen ze graag. Vaak pauzeren ze bij Janus en Wiechertje om er hun boterham op te eten bij een kop koffie of iets sterkers. Er gaan verhalen hoe sommigen van hen bij Van Steijn de winst van de dag er doordraaien en zwalkend over de weg Capelle weer verlaten.

Er zijn in de jaren dertig en veertig negosianten in alle soorten. Corrie van Dienst heeft pindachinezen en marskramers voorbij zien komen: 'Ik herinner me een petroleumboer uit Zierikzee, die met een kar langs kwam en een man met een fruitkar bij wie ik voor het eerst van m'n leven een tomaat heb gezien en geproefd. Rinus Quist uit Zierikzee reed in die tijd met een hondenkar.' 'Quist, de kaasspecialist', herinnert haar broer Kees zich de reclame op de hondenkar.

En zo weet Jo Dalebout, die zelf het winkeltje op Capelle runt, hoe ene Snijders met potten en pannen over Capelle loopt, luid roepend: "Alles blinkend en even mooi!"

Catrina Boer met haar dochtertje in het straatje van Capelle.

En dan heb je ook nog De Graaf, een invalide man, die ellegoed verkoopt en met kar en paard langs de huizen trekt.

Bram Goudzwaard moet aan Soeters denken: 'Die kwam met een kar petroleum langs. Hij was van de Automaat. Daar kregen we als kinderen stripboekjes van over Pijpe Drop. Verder herinner ik me Overdulve uit Zierikzee, die met potten en panne leurde en dan had je Arjaan de Graaf uit Noordgouwe nog, die met kar en paard rondreed. Hij had een lam handje en hij leurde met ellegoed.'

En natuurlijk zie je er bakkers zoals Kees Clarisse. Die komt een paar keer per week op zijn transportfiets van Nieuwerkerk, met voorop een korf vol broden. Want een eigen bakker heeft Capelle al niet meer sinds het begin van de jaren '20.

En toch is het meestal uitgestorven op Capelle. Als je mensen wilt zien moet je overdag in de polder zijn. Daar zijn ze overal druk in de weer: wiedzend of oogstend, zaaiend of ploegend. Soms in groepjes, maar vaak ook alleen, ploegend of oogstend met een tuig zware Zeeuwse trekpaarden.

De leegloop van de polder moet nog beginnen.

HET GELUID

Stoffel van Mourik wordt in maart 1930 geboren in de bedstee van nummer B15.

Als je van Nieuwerkerk komt is dat het eerste huis aan de rechterkant van het straatje. Een oud huis naast een grote, zwart geteerde schuur. Pal er tegenover is de boerderij van grootvader Stoffel van der Wekken. Een eindje links daarvan staat nog een hofstee. Daarop boert 'oom Nikloas' van der Wekken, de broer van zijn moeder.

26

Stoffel kan zich dus het Capelle van vóór de oorlog nog goed herinneren. Uit de tijd dat je op een gehuchtje, ergens verscholen tussen de akkers, nog maar zelden het geluid van een motor hoort. Uit de tijd dat het nog stil is op het platteland.

Als hij in gedachten even terugkeert naar Capelle op een doordeweekse ochtend in de jaren '30. Wat hoort hij dan?

Stoffel sluit zijn ogen en is terug in 1938. Het is het jaar dat zijn grootvader sterft en de boerderij door twee van zijn zoons wordt voortgezet: 'Ome Knelis en ome Niklaos werkten allebei op de boerderij van opa aan de overkant. Maar in de schuur naast ons huis lagen de voederbieten, de mangels die in de winter door hen werden gemoezeld voor de paarden. Als ze klaar waren reden ze met de gehakselde mangels in een kruiwagen naar de stal aan de overkant. En ik hoor nóg hun klompen op de straat klepperen. Als ik in huis was hoefde ik niet te kijken, want ik wist meteen of ome Knelis of ome Niklaos de straat overstak. Dat hóorde ik. Want het was verder zo stil op straat dat ik het verschil kon horen aan hun voetstappen.'

De stilte, geaccentueerd door een paar klepperende klompen. Dat is het geluid van Capelle aan het eind van de jaren '30.

Als je aan Jannetje Schiettekatte - ze is van 1929 - vraagt zich te verplaatsen in de tijd en te luisteren naar het geluid van Capelle op een doordeweekse dag, hoort ze helemaal niets: 'Het was er gewoon stil.'

Haar elf jaar jongere zuster Lenie zegt aarzelend: 'Misschien het geluid van een vrouw, die matten klopte...'

Als de oud-bewoners langer nadenken komen er toch wat meer geluiden boven. Want de stilte mag dan overheersend zijn geweest, toch is het er niet doodstil.

Maar het gaat toch meestal om geluiden die de stilte alleen maar accentueren.

In de vroege ochtend hoor je er soms het geluid van een paardenknecht, die met een stuk ijzer op een ploeg slaat, zo'n geluid dat mijlver kan dragen.

Als om een uur of 8 de kinderen in groepjes naar school vertrekken, is het gehuchtje even vol van hun stemmen. En als ze na schooltijd terug komen en in de buurt aan het spelen zijn, wordt de stilte ook nadrukkelijk doorbroken. Maar de rest van de dag is het toch vooral stil.

Ook 's avonds trouwens, want omdat iedereen op het land werkt en de arbeid daar begint bij zonsopgang, gaan ook de volwassenen 'met de kippen op stok'. Afgezien van de zaterdag zie of hoor je er na 10 uur 's avonds zelden iemand.

Er zijn natuurlijk dieren op Capelle. Meer dan mensen zelfs. De meeste boeren hebben een gemengd bedrijf en dus naast paarden ook koeien, waarvan het geloei in de winter soms tot buiten de schuur te horen is. Er worden geiten, kippen, ganzen en varkens gehouden; soms los lopend op een boerenerf, soms in hokjes achter de huisjes van de arbeiders. Want hun productie van melk, eieren en vlees kan niet gemist worden.

Maar het gekakel en geknor draagt niet ver; het behoort tot de vertrouwde landelijke geluiden. Zoals ook het getjilp van de mussen op de daken er bij hoort en het krijsende 'kiaukiau!' van een afgedwaalde zeemeeuw.

Het is op Capelle in elk geval veel stiller dan op een volwaardig dorp. Want je hoort hier de geluiden niet van de ambachtslieden, die zo karakteristiek zijn voor de dorpen. Geen smid, die op zijn aambeeld slaat, geen zagende, schavende en spijkerende timmerman. Het kabaal van de wagenmaker is er niet te horen en ook de bel van de dorpsomroeper klinkt er nooit.

Het ritme van de dag wordt er niet bepaald door het lawaai van het in- en uitgaan van de school en het speelkwartier van half 11. En er is geen torenklok die om 12 uur langdurig wordt geluid om de mensen op de akkers te waarschuwen dat thuis het warme middagmaal wacht.

In Capelle overheerst het geluid van de polder. En het geluid van de polder-grenst in die tijd nog aan de stilte.

Op gezette tijden wordt de stilte even verscheurd door de stoomtram, die sissend stopt bij de halte naast het huis van Jacob van Dienst. Om 5 uur 's ochtends kun je het getjoek van de locomotief al horen, want dan passeert de eerste tram. Hij geeft aansluiting op de boot van Zijpe naar Numansdorp. Als je die tram neemt kun je even na 9 uur al in Rotterdam zijn.

Behalve het geluid van de locomotief brengt de tram nog meer lawaai mee. Want bij het vertrek blaast de conducteur ook nog eens ferm op zijn hoorn.

Vreek Geluk heeft nog een andere herinnering aan de tram beschreven: 'Als we 's winters om 5 uur nog in bed lagen en de rails glad waren en de tram moest optrekken, hoorden we dat de wielen slipten en doorsloegen. "De tram slaat weer op z'n smoel", zeiden we dan tegen elkaar. De stoker moest dan eerst wat zand op de rails strooien eer ze konden vertrekken.'

Maar in 1952 verdwijnt het geluid van de tramhalte uit Capelle, want dan worden de rails langs de 'nieuwe straatpad' gelegd en komt er een perronnetje aan de Capelleweg, tegenover de boerderij van Toon Geluk.

Nadat de rijksweg is omgelegd is het geluid van de benzinemotor - dé uitvinding van de twintigste eeuw - nog maar zelden te horen op Capelle. Je hoort het soms nog als

veearts Hoogstra uit Zierikzee bij een koe of een paard wordt geroepen, want die rijdt al heel vroeg in een auto. 'Hij had nummer K99', weet Stoffel van Mourik nog. En dus moet de veearts tot de eerste honderd autobezitters van Zeeland hebben behoord.

Even ten zuiden van Capelle, aan de Zwanenburgseweg, woont ook een trotse autobezitter. Dat is Ko Stols, een van de grootste boeren uit de buurt. Hij koopt begin jaren '20 al een motor waarmee hij soms over de macadamwegen raast, zodat de kippen kakelend opzij stuiven. 'Ik zat al achterop de motor toen ik nog maar drie jaar was', put dochter Lenie – ze is van 1919 – uit haar vroegste herinneringen.

Stols is een boer die met de moderne tijd mee gaat. Even heeft hij nog een motor met zijspan, maar al ver voor de oorlog schaft hij zich een auto aan. 'Een Essec, nummer K 1194', weet Lenie. Haar moeder leert er ook in rijden en Lenie zelf haalt in hetzelfde jaar 1938, waarin Stoffel van Mourik nog zo van de stilte genoot, haar rijbewijs. Twee geëmancipeerde vrouwen in de verder nog zo middeleeuws aandoende polder van Duiveland.

'Maar ja, wat reden wij nou met die auto?', verzucht Lenie. 'Je ging eens boodschappen doen in Zierikzee en soms op familiebezoek in Brabant. Maar verder reed je er niet veel mee, hoor.' Meestal blijft het dus toch stil.

Pas na 1950 begint het definitief te veranderen. In dat jaar schaft Huib Boot zich een Ferguson-tractor aan en ook zijn collega-boeren beginnen paarden in te ruilen voor paardenkrachten. En zo komen er in snel tempo steeds meer geluiden van motoren bij en wordt de stilte zeldzamer. Maar vóór dat de moderne tijd de polder echt veroverd met zijn golf van lawaai van maaidorsers en tractors, van bieten- en aardappelrooiers, van maaibalken en vorkheftrucks, en niet te vergeten de vage ruis van het snel groeiend

28

De tram die sinds 1900 het openbaar vervoer op het eiland verzorgde.

autoverkeer op de 'nieuwe straatpad' als achtergrond, is - met de stilte - ook Capelle verdwenen.

DE BEWONERS

Een paar bewoners van Capelle zijn al aan het woord geweest. Het wordt tijd om met het hele gehucht kennis te maken. Het is alleen de vraag met wie. Welk moment uit de geschiedenis kunnen we nog vastleggen? Want, anders dan men zou vermoeden, bestaat de bevolking niet uit mensen wier families er al generaties lang wonen (en dus ook verhalen van ouders en grootouders kunnen doorgeven). Op Capelle wordt opvallend vaak verhuisd. Dat komt omdat er bijna alleen boerenknechts en landarbeiders wonen. Normaal hebben de grote boeren op de Zeeuwse eilanden dicht bij hun hoeve een paar huisjes staan, waarin de paardenknechts en soms ook vaste arbeiders wonen. De knechts hebben immers naast hun loon ook recht op vrij wonen. Maar rond Capelle zie je bijna geen knechtshuisjes bij de boerderijen, al die huisjes staan bij elkaar in de anderhalve straat van de buurtschap. Capelle is zodoende bijna helemaal eigendom van de grote boeren uit de omgeving. En omdat elk jaar in mei het contract van de knechts en vaste arbeiders afloopt, gebeurt het nogal eens dat ze dan van boer veranderen. En dus van huis. En zodoende zit er veel 'loop' in de bevolking van Capelle.

Die situatie bestaat al sinds mensenheugenis. En in dit geval gaat die mensenheugenis terug tot de jaren '20 van de twintigste eeuw. De oudste herinneringen aan Capelle zijn

Gezicht op Capelle met links het huis van Van Dienst en het houten tramkot.

opgeslagen in het hoofd van de enige nog in leven zijnde ooggetuige van die vroege jaren: Reinier Louwerse.

Reinier is op 30 augustus 1914 in Wissenkerke op Noord-Beveland geboren als zoon van een timmerman. Zijn ouders verhuizen kort erop naar Rotterdam, waar zijn moeder in 1918 overlijdt aan de Spaanse griep, die Europa dan een tijd in zijn greep heeft en op de hele wereld miljoenen slachtoffers maakt. Ze is nog maar 38 jaar oud en laat vijf kinderen achter.

Het gezin wordt uit elkaar gerukt, want vader Louwerse kan alleen voor de twee oudsten zorgen. De nog maar driejarige Reinier komt bij tante Jewanna terecht. Zij is een zuster van zijn moeder en ze beheert het enige winkeltje van Capelle. Ze is getrouwd met Kees Stouten, die als arbeider bij Stoffel van der Wekken werkt. Kinderen heeft het echtpaar nooit gehad, maar mét Reinier komt er toch nog een kind in hun leven.

Ook Reinier vallen de vele verhuizingen in zijn nieuwe woonplaats op: 'Elk jaar in mei liep Capellè zo'n beetje leeg', herinnert hij zich, zittend in zijn gerestaureerde huisje in Scharendijke. 'Dat is misschien wat overdreven gezegd, maar er waren toen veel knechts en arbeiders die het maar één of twee jaar bij een boer uithielden. Dan waren ze weer vertrokken. Dus je had ieder jaar in mei een kleine volksverhuizing op Capelle.

Ik weet dat zo goed omdat het voor tante Jewanna vervelende gevolgen had. Want het was toen nog de gewoonte dat de boodschappen, die door de week bij haar werden gehaald, 'op de latte' gingen. Op zaterdagmiddag kwam iedereen betalen. Maar het gebeurde dat er voor een rijksdaalder boodschappen was gekocht en er 's zaterdags maar een gulden werd betaald. De rest bleef staan, maar – beloofden ze dan – die zouden ze komen betalen als ze wat meer verdienden. Bijvoorbeeld met peeën verdunnen, als de vrouwen ook wat konden bijverdienen op 't land.

30

Kijkje in het Capelle van ca. 1910.

Maar het kwam nogal eens voor dat als ze dan wat meer geld hadden, ze in Zierikzee naar de markt gingen en er kleren of een nieuwe matras van kochten. En dan werd het lijstje van tante Jewanna nog niet kleiner. En als ze dan in mei verhuisden van Capelle was het lijstje er nóg. Ja, dan beloofden ze wel dat ze het later zouden komen betalen, maar dat moeten ze nu nóg komen doen.

Ach, het was een arme tijd en de mensen hadden het gewoon niet. Het ging om bedragen waar je nu om lacht, maar toen was een rijksdaalder een heel bedrag, hoor. En er waren er ook bij, die hun geld op gingen maken op de kermis in Zierikzee. Dat was zuur voor tante, want zij hadden het ook niet breed.'

In de eerste helft van de twintigste eeuw zijn er veel winkeltjes op het Zeeuwse platteland. Supermarkten bestaan nog niet en de bevolking is ook nog niet zo mobiel dat ze boodschappen in de stad kan gaan doen. Het is dus ook niet vreemd, dat er voor de amper twintig huisgezinnen van Capelle een eigen winkeltje is.

Kees Stouten, die in 1879 op een spulletje aan de Capelleweg is geboren, trouwt in het begin van de eeuw met Jewanna Gaanderse. Hij koopt twee naast elkaar staande huisjes, waarin het echtpaar niet alleen gaat wonen, maar waarin Jewanna ook een winkeltje annex bakkerij begint.

Reinier Louwerse kan zich de bakkerij achter het winkeltje nog vaag herinneren:

'Veel stelde die niet voor, hoor. Het was eigenlijk niet meer dan een oven die met musterd werd gestookt en waarin zij het deeg bakte dat de mensen bij haar brachten. Het gebeurde toen nog veel dat mensen hun eigen deeg kneedden, het in een bakblik deden en zo bij de bakker brachten. Die bakte het dan voor een paar cent bakloon. Iedereen kreeg zo dus ook zijn eigen brood. Tante heeft me wel verteld dat sommigen hun naam of een ander merkteken aan de bovenkant in het deeg maakten. Die waren bang dat de bakker er anders stiekem wat deeg van af zou halen. Maar ach, als je dat wou dan draaide je het blik om en haalde er aan de onderkant wat van af. Niet dat tante dat nou deed, maar het schijnt wél gebeurd te zijn. Tante is begin jaren '20 met bakken gestopt, want toen kwamen er vanaf Nieuwerkerk bakkers naar Capelle, bij wie de mensen gewoon brood konden kopen.

Het winkeltje van tante was heel klein; misschien twee en een half bij vier meter. Achterin waren twee deuren; een naar de kamer en een naar de bakkerij. Daarachter was een schuurtje waar een vat petroleum stond en een rek met klompen, want die verkochten we ook.

In het winkeltje was echt van alles te koop. Niet alleen levensmiddelen zoals rijst, haveremout en griesmeel, suiker, zout en stroop, maar ook veiligheidsspelden, hoofdpijn-tabletten, kralen en broches. Het was een soort winkel van sinkel.

Kijk, die tinnen kannetjes daar op de kast komen daar vandaan. Dat zijn geijkte kannetjes, waarin we azijn verkochten. Die azijn maakten we zelf. We kochten azijnextract in en dat mengden we met water en dan had je azijn, die je in een fles goot die de vrouwen zelf meebrachten. Dat heb ik dikwijls gedaan.

Winkelsluiting kenden we niet. Dikwijls kwamen er 's avonds nog klanten. Ik herinner me bijvoorbeeld dat er in het najaar seizoenarbeiders van Flakkee in de cichoreifabriek kwamen werken. Dat was een verschrikkelijk werk, boven die hete ovens. Maar ze verdienden er wel goed. Die mannen gingen 's avonds niet naar huis, die sliepen in de fabriek want die draaide 24 uren per dag door. En dan gebeurde het wel dat ze 's avonds naar het winkeltje kwamen om een pond kaas en dat zaten ze dan met z'n allen op de winkelvloer op te eten.'

Al heeft Reinier de pest aan het werken op het land, toch moet ook hij als jongen al wat bijdragen aan het gezinsinkomen: 'In 1925, ik was 11 jaar, kwam bakker Moerland op Nieuwerkerk wonen en die kwam bij ons vragen of we zijn beschuit wilden gaan verkopen. Hij maakte van die platte kaneelbeschuitjes. Die kostten een dubbeltje per pak en als ik ze nou verkocht mocht ik één cent per pak voor mezelf houden.

Toen heeft Kees Stouten een oude fiets, die bij Van der Wekken onder de mangels in de schuur had gelegen, netjes opgeknapt en een kistje gemaakt, dat aan het stuur van de fiets kwam te hangen. Daarmee reed ik de omgeving af om die beschuit te verkopen. Dat liep goed, want die kaneelbeschuitjes, dat was toen iets nieuws. Ik heb ze jaren verkocht.'

Reinier krijgt niet alleen al vroeg een fiets van zijn oom, ook op een ander terrein loopt de enige winkelier van Capelle vóór. Want als de radio in de jaren '20 met zijn opmars in Nederland begint, is Kees Stouten de eerste die zo'n modern apparaat in huis heeft: 'Het moet al in 1926 geweest zijn, want ik was twaalf jaar. Mijn broer Piet uit Rotterdam heeft hem gemaakt. Er werden van die bouwpakketten verkocht, waarmee je zelf een radio in elkaar kon zetten. Dat heeft mijn broer gedaan. Dat toestel stond op een plaatje met alle lampen en condensators open en bloot en daar heb ik toen een houten kastje omheen gemaakt. We konden hem aansluiten op het elektrisch net, want Kees was denk ik ook de eerste met elektrisch licht op Capelle. Ja, als je toen stroom wou, dan moest je dat aanvragen en dan werd je aangesloten door Lieveense uit Nieuwerkerk. Er stond een elektriciteitspaal op het dorp en daar werd de stroom van afgetakt.'

Op zijn twaalfde mag Reinier voor timmerman gaan leren op de ambachtschool in Zierikzee. Als hij er op zijn vijftiende afkomt, kan hij werk krijgen bij een timmerman in Scharendijke. Vanaf die tijd is hij alleen nog maar van zaterdagmiddag tot maandagochtend op Capelle. Want hij ligt in de kost in Scharendijke.

32

In 1932 overlijdt tante Jewanna op 58-jarige leeftijd. Kees Stouten blijft alleen achter, maar besluit om het winkeltje toch voor te zetten. In het vervolg is het alleen nog tussen de middag (als Kees even thuis komt eten) en 's avonds geopend. Een van de twee huisjes verhuurt hij aan de dan al wat op leeftijd zijnde arbeider Hogerheide. Voor twee kwartjes per week, weet Reinier nog: 'Ach, het was ook maar een krotje met een deur en één raam.'

Reinier is 17 jaar als zijn tante sterft en vanaf dat moment moet hij op zaterdagmiddag helpen in het winkeltje: 'Dan moest ik op zaterdag tot 12 uur werken bij de timmerman op Scharendijke. Daarna ging ik eten, maar dan mocht ik pas weg als ik de werkplaats had opgeruimd. Het was meestal 2 uur eer ik op de fiets kon stappen. En dan reed ik zo vlug mogelijk naar Capelle. Dat ging toen nog over macadamwegen. Nou, als ik geen leuke band had onderweg, kwam ik daar om 3 uur bezweet aan. Dan was Kees Stouten nog op het land, want de arbeiders werkten toen ook op zaterdag nog de hele dag. Als ik de winkel opendeed, stonden de kinderen al te wachten om het boodschappenbriefje van die week te komen betalen. Dat deden de kinderen altijd, want als die betaalden kregen ze een zakje met pepermuntjes. Als Kees om 5 uur thuis kwam van de boer, had ik even gelegenheid om mezelf te wassen. Als ik daarmee klaar was ging Kees zich wassen en nam ik het winkeltje weer over.

Daarna aten we vlug, want 's avonds wou ik wel met mijn maats op stap; met Vreek Geluk en Jan van Damme. Want ja, ik was toen een jaar of achttien en de zaterdagavond was de enige avond dat we uit konden: biljarten in Oosterland of in Zierikzee.'

Na de oorlog gaat het bergafwaarts met Kees Stouten. Hij is dan de 65 al gepasseerd en als hij in '48 van Drees gaat trekken, stopt hij met het werken bij de boer. Hij blijft wel

het winkeltje doen, maar volgens Reinier kan hij ook dat al gauw niet meer aan. Het winkeltje en ook Kees zelf beginnen te vervuilen. In 1951 maakt Reinier er een einde aan; de rollen van 1918 worden omgedraaid en Kees wordt nu door zijn pleegzoon, die in Scharendijke een eigen timmerbedrijf is begonnen, in zijn huis opgenomen.

De twee huisjes van Kees Stouten worden in 1951 verkocht aan Ceel Dalebout, die samen met zijn vrouw Jo een winkeltje in Nieuwerkerk had. Maar dat is in mei van dat jaar afgebrand. Daarom komen ze met hun drie kinderen naar Capelle. Adrie Hendrikse herinnert zich nog dat Ceel eerst bij de mensen van Capelle en omgeving langs ging om te peilen of er nog wel behoefte was aan het winkeltje: 'Iedereen zei dat hij het moest doen, want ze vonden allemaal dat het winkeltje moest blijven op Capelle.'

'We hebben vijftienhonderd gulden voor die twee huisjes betaald', weet Jo Dalebout nog. 'Dat winkeltje was vreselijk uitgewoond, dus we hebben het helemaal op moeten knappen. Daar hebben we geld voor geleend bij boer Piet Geluk van Pythagoras. In de winkel hadden we een toog en er waren allemaal boorden. Mijn man heeft een etalageraampje gemaakt, waar zogenaamde 'blikvangers' in stonden – van die dozen en blikken, waar niks in zat.

In die tijd verkocht je de meeste dingen nog los. Je moest alles afwegen op een weegschaal met koperen gewichten. Daar had ik papieren zakken voor: puntzakken, kilo zakken, pondzakken, halfpondzakken en onszakken. Kilozakken gebruikte je niet veel, hoor. 't Was meestal maar een half pond suiker, wat de mensen kochten.

Iedereen van Capelle kwam boodschappen in ons winkeltje halen. Behalve de grote boeren. Want ja we hadden maar een arbeiderswinkeltje, zoals ze toen zeiden.

De boeren gingen met hun gerij naar 'stad' om boodschappen.

Ceel ging elke dag met boodschappen langs de deur in de omgeving. Hij nam toen al wel verpakte boodschappen mee, want dat deed ik thuis voor hem. Ik verpakte niet alleen suiker en meel en maïzena, maar bijvoorbeeld ook babbelaars. Die nam hij verpakt in onszakjes mee als hij de polder inging.

De boodschappen lagen in een wagentje waar een pony voor liep. Er zaten nog geen luchtbanden onder dat wagentje. Ik weet nog goed dat ik hem van een eind al aan hoorde komen omdat die wielen zo'n verschrikkelijk lawaai maakten. Het paardje heette Nellie en dat wou 's avonds altijd heel graag naar huis. Die wist precies de route, dus zo wist ze ook wanneer ze weer op huis aan gingen. Nou, dan liep ze hard hoor!

31

Met Jo Dalebout zijn we aangeland in de naoorlogse periode. In die tijd verschijnen er bij de jaarlijkse voorjaarsverhuizingen van de knechts ook mensen van buiten op het eiland. Want na de oorlog doet zich een nieuw verschijnsel voor. Voor het eerst sinds mensenheugenis is er sprake van een tekort aan arbeidskrachten op Schouwen-Duiveland. In de tijd van de wederopbouw kunnen de landarbeiders steeds vaker werk vinden in de bouw, waar hogere lonen worden betaald dan bij de boer. Zo ontstaat er krapte op de arbeidsmarkt en zijn de boeren gedwongen zelfs knechts uit andere delen van het land te halen.

De 25-jarige Hendrik Jan Boer trouwt in 1947 in het Overijsselse Nieuwleusen met zijn Catrina, maar vanwege de woningnood kunnen ze er geen huis vinden. En dan hoort hij van een zwager, die op Schouwen bij een boer als knecht werkt, dat Huib Boot op Capelle een paardenknecht zoekt en dus een huisje beschikbaar heeft. Dan is de keus

niet moeilijk. En zo strijkt het jonge echtpaar op 30 juni 1947 neer in een huisje aan de zuidkant van de Voorstraat.

Catrina: 'Dat huisje was armoe troef, zo vreselijk oud en vervallen. Maar ach, je was als jong gezin toen al blij dat je een dak boven je hoofd had.'

Hendrik Jan: 'Het waren op Capelle allemaal ouwe krotjes en er stonden zelfs onbewoonbaar verklaarde huisjes tussen, waar de mensen toch in woonden.'

De herinnering van Hendrik Jan klopt met de schriftelijk vastgelegde feiten. Die staan opgetekend in de notulen van de gemeenteraad van Nieuwerkerk. In de zomer van 1946 zijn er voor het eerst na de oorlog raadsverkiezingen gehouden en bij de zeven raadsleden die in augustus worden geïnstalleerd door burgemeester Van Eethen zit één lid van de PvdA, die tegelijkertijd ook het enige raadslid uit Capelle is: Jacob van Dienst, de agent van de RTM.

Al meteen in de eerste vergadering komt hij op voor de belangen van de buurtschap: "De heer Van Dienst wijst op de treurige woningtoestand te Capelle. De voorzitter zegt dat verschillende woningen aldaar vóór de evacuatie van 1944 al onbewoonbaar zijn verklaard, doch thans is de woningnood van dien aard dat men alles voor lief neemt." Als in oktober bekend wordt dat de gemeente zes nieuwe woningen mag bouwen, houdt Van Dienst een pleidooi voor de afbraak van een aantal bouwvallen op Capelle: "Als die worden afgebroken zou er een blok nieuwe huizen voor in de plaats kunnen worden gebouwd." Maar na een uitvoerige discussie besluit de raad om alle nieuwe huizen in Nieuwerkerk te bouwen.

34

Op 3 december van hetzelfde jaar besluit de gemeenteraad om ook de woningen Capelle B 38 en B39 onbewoonbaar te verklaren: "De rapporten van Bouw- en Woningtoezicht luiden onverdeeld slecht", is het argument. En de gemeenteraad gaat akkoord.

In Capelle blijven intussen gezinnen in de onbewoonbaar verklaarde huizen wonen. 'Onverklaarbaar bewoond', is het cynische grapje dat wordt gemaakt. Jewan en Grietje Schiettekatte wonen met vijf dochters en één zoon in een huisje, waar ook zo'n bordje op is bevestigd. Ooit hadden ze zes dochters, maar de oudste is in 1940 overleden, vertelt Jannetje, die van '29 is: 'Dat was Mientje, die geestelijk zo zwaar gehandicapt was dat ze haar leven lang in een ledikant in een van de kamertjes heeft gelegen. Daarom was moeder ook altijd thuis en ging ze niet - zoals veel andere arbeidersvrouwen - op het land werken. Ik vond het wel fijn, dat moeder thuis was als we uit school kwamen. Ons huisje had twee kamertjes. In het achterkamertje, waar we de eerste jaren 's zomers woonden, lagen rode plavuizen op de vloer. Kletsnat waren die dikwijls en het rook er muf. Vader heeft later een frame op de vloer getimmerd waar een ledikant op werd gezet. Toen was het kamertje te slecht geworden om in te wonen, maar we konden er nog wel in slapen.'

Haar zus Nellie slaapt op het zoldertje: 'Ik moest in het ledikant waarin Mientje altijd had gelegen en waarin ze gestorven was. Vreselijk vond ik dat, nachtmerries heb ik ervan gehad.'

Jannetje slaapt er ook: 'Dat zoldertje was op sommige plaatsen zo slecht dat je er amper over kon lopen. Er zaten grote kieren tussen de planken en daar waren latjes op getimmerd, weet ik nog.'

Haar zuster Jo: 'We sliepen er zo onder de pannen. Een vaste trap was er niet, wel een losse ladder die tegen de muur van de gang stond.'

Jannetje: 'Dat huisje was zo slecht dat er op een gegeven moment onder de raamkozijnen gewoon stukken uit de muur begonnen te vallen.'

Zus Lenie herinnert zich hoe hun huisje toch niet uit de toon viel: 'Want dat van Kees Stouten was ook niks. En dat van Stoffel Hillebrand daarnaast ook niet. Onderhoud werd nergens gedaan. De meeste huisjes waren van de boeren en alles wat die er aan moesten betalen, was kennelijk teveel. En de mensen zelf verdienden zo weinig, dat ze er maar nét hun gezin van in leven konden houden.'

Dat geldt zeker voor Jewan Schiettekatte, die bekend staat als een rooie, want al vóór de oorlog is hij lid van de SDAP en hij steekt zijn overtuiging niet onder stoelen of banken.

Dochter Jo vertelt hoe haar vader op een zaterdag bij boer Van Westen zijn loon ging halen: 'Je mocht daar als arbeider niet binnen komen, je kwam aan de hofstee en dan ging het raam omhoog en dan kreeg je als arbeider zó je loon uitbetaald. Maar die zaterdag zei Van Westen klagend dat het zo'n dure tijd was en toen zei vader: "Baas, ik weet het goed gemaakt: dan kom jij hier staan en dan ga ik op jouw plek zitten..."

Ja, die durfde te zeggen wat hij dacht, hoor. Maar als sommige boeren een andere arbeider konden krijgen, kwam hij niet aan werk. Zo werd hij behandeld. Het is wel gebeurd dat we in het voorjaar geen big konden kopen omdat vader er het geld niet voor had. Maar geiten hadden we altijd. Daar ben ik mee opgekweekt, want wij dronken altijd geitenmelk. De geit noemden ze toen de koe van de armen mensen.'

Eind jaren '40 kan de familie Schiettekatte eindelijk het krot verlaten. Vader Jewan is paardenknecht geworden bij boer Koos van der Zande en die heeft vlakbij zijn boerderij aan de Capelleweg twee nieuwe knechtshuisjes laten bouwen. Ze komen er van de hel in de hemel. 'We hadden zelfs een deurbel', weet Lenie nog.

Piet en Jaone Goudzwaard hebben niet lang daarvoor een omgekeerde verhuisbeweging gemaakt. Het knechtshuisje aan de Capelleweg, waarin ze samen met hun drie zoons en een dochter woonden, was zo bouwvallig dat het gesloopt moest worden. Zodoende komen ze op Capelle terecht in het laatste huisje aan de zuidkant van de Voorstraat. Het is eigendom van Huib Boot, waar Piet vaste arbeider is geworden.

Om nou te zeggen dat de verhuizing naar Capelle voor Goudzwaard een grote vooruitgang is, nee. 'Ach', zegt zoon Bram jaren later laconiek, 'als knecht kachelde je nou eenmaal van het ene ouwe zootje naar het andere. Dat huis op Capelle was ook zo rot als een peer. Het had twee kamers en ik weet nog dat er middenin de kamer een open trap was, waarmee je naar de zolder ging. Daar sliepen wij als kinderen. Nee, een afscheiding tussen de ledikanten van de jongens en mijn zusje was er niet. Maar dat vond je toen heel normaal.

Bram herinnert zich dat ze het als gezin zo arm hebben dat zijn moeder ook mee naar het land gaat om wat te verdienen voor het gezin: 'Dan nam vader bijvoorbeeld een lap sukerpeeen aan om te rooien en dan moest moeder de koppen eraf kappen. Ze heeft voor Teun Tanis zelfs vlas getrokken. Want ze was een sterke vrouw.

Als we thuis kwamen lag er dikwijls een briefje op tafel dat we bonen moesten gaan trekken of aren rapen. Ja, we moesten allemaal wat bijverdienen, want het was geen vetpot. Ik heb ook wat in te kleine laarzen moeten lopen! Dan waren mijn voeten gegroeid, maar was er nog geen geld om nieuwe te kopen.'

In het huisje naast Piet Goudzwaard woont een tijdlang ~ twee onder een kap en dus even oud en slecht ~ Hendrik Jan Boer. Die begint zich steeds meer te ergeren aan het krotje, waar je op zolder zó tegen de dakpannen aan kunt kijken. Op een goed moment kan hij ergens anders op het eiland aan de slag bij een boer die een fatsoenlijker

knechtshuisje beschikbaar heeft. Hendrik Jan zegt zijn contract op. Maar Huib Boot wil zijn knecht houden en biedt hem aan om een oud huisje aan de overkant van de straat te slopen en daar een nieuwe voor hem te bouwen.

Hendrik Jan: 'Nou, toen wilden we wel blijven, natuurlijk.'

Catrina: 'Toen waren er mensen jaloers op ons hoor, want we waren de enigen met een nieuwe huis. Er zat zelfs een trek wc in. De eerste op Capelle!'

Het oude huisje van de familie Boer mag dan slecht zijn, toch blijft het niet lang leeg staan. Kort erna komen Hannes Westenbrink en zijn vrouw Jannie er wonen. Ze zijn nog maar net getrouwd en afkomstig van Noordwelle, waar de ouders van Hannes vlak na de oorlog uit Drente zijn neergestreken. Zijn vader is er boerenknecht geworden. Hannes (die van 1928 is) leert er Jannie Kort kennen. Zij is de dochter van een boerenknecht die van Sint Philipsland naar Schouwen is verhuisd omdat ook hij werk - en dus een huisje - onder Ellemeet kon krijgen.

Hannes grijpt de kans om vaste arbeider bij Huib Boot te worden, want dan hebben ze meteen een huisje en kunnen ze trouwen. Omdat er toch nog geen kinderen zijn, gaat Jannie mee naar het land. Maar al gauw beginnen ze plannen te maken om te emigreren. Ten slotte wordt dat door de regering volop gestimuleerd in die jaren en de toekomst in Canada lijkt heel wat rooskleuriger dan het tamelijk uitzichtloze landarbeiderswerk in de Vierbannen. Bovendien hebben ze hier dan wel een huisje, maar na een tijdje beginnen de gebreken ervan hen steeds meer te storen. In 1952 melden ze zich officieel aan als emigratiekandidaat.

36

Op het moment dat Hannes en Jannie in Capelle komen wonen, pronkt er trouwens naast hun huisje een splinternieuwe woning. Het is de tweede van Capelle en staat op de plek van het 'onverklaarbaar bewoonde' huisje van Jewan Schiettekatte. Boer Toon Geluk heeft dat in 1950 laten afbreken en er het nieuwe huis laten bouwen voor zijn paardenknecht én tractorchauffeur Rinus van Oeveren. Rinus en zijn jonge vrouw Nellie komen uit Scharendijke.

'Het was het modernste huis van Capelle', weet Nellie nog: 'We hadden een mooie voorkamer en een grote woonkeuken met een Bruynzeelkeuken erin. We hadden al een doortrek wc en een modern geschilderde trap met een leuning. Boven hadden we mooie slaapkamers, elk met een koekoek en met vaste wastafels en stromend water.

Nou, dat zag je verder nog nergens op Capelle. We hebben van de eerste kindertoeslag bij meubelmaker Tanis een dressoir laten maken. Verder stonden er een mooie tafel en pluchen stoelen in de kamer.'

Toch kan Nellie er niet wennen: 'Duiveland was toch anders dan Schouwen. Je moet bedenken: ik had mijn vriendinnen op Scharendijke, ik zat daar in de korfbal en dan kom je ineens in je eentje in een huis in zo'n stil gehuchtje te zitten met al snel twee kinderen om voor te zorgen. Want er kwamen binnen dertien maanden twee kinderen. Dus ik had m'n handen vol met het huishouden, met een eigen varken, een groentetuin en dan die kinderen en de babywas. Want dat moest allemaal gekookt worden op een petroleumstel en op de hand gewassen, want een wasmachine hadden we nog niet. Daar rol je dan als 22-jarige in.'

Gelukkig voor Nellie wonen er twee jonge gezinnen aan de overkant: Boer en Zwaal. De drie stellen vinden elkaar al snel en zitten daarna bijna elke zaterdagavond bij een van hen thuis te kaarten. Althans de mannen, want vrouwen kaarten niet, die zitten er gezellig bij te praten met een breiwerkje. Om beurten lopen ze even het straatje op om

te luisteren of de kinderen nog wel slapen. Een babyfoon bestaat nog niet, maar ze schuiven gewoon het raam een eindje open en zetten daar een blokje onder. Als er een kind huult, hoor je dat meteen in het stille straatje.

'We dronken op zo'n avond altijd een bakje koffie met een koekje', zegt Nellie.

'Nee, drank kwam er zelden op tafel. Ik maakte toen wel boerenjongens van rozijnen voor verjaardagen en een enkele keer dronken we een bessenwijnkje.'

Huug en Bep Zwaal herinneren zich de kaartavondjes ook nog levendig. Zij vormen het derde jonge gezin en zijn een jaar eerder dan Rinus en Nellie op Capelle komen wonen. Huug is in 1922 in Rotterdam geboren, maar als bij het bombardement van mei 1940 het huis van zijn ouders wordt verwoest, verhuizen ze naar Schouwen-Duiveland, waar zijn moeder vandaan komt. Huug is timmerman en meubelmaker van beroep en vindt werk in Oosterland, waar hij Bep (ze heet dan nog Bertje) Verhoek leert kennen. Ze trouwen al snel, 'want als je niet getrouwd was kwam je niet in aanmerking voor een huis.'

Ze grijpen de kans om op Capelle een huisje te huren van boer Piet Geluk. Huug kan er als meubelmaker aan de slag bij Jan Tanis die op het terrein van het cichoreifabriekje een meubelmakerijtje heeft.

Huug: 'Dat huisje van ons was heel slecht, maar we hoefden ook maar 1 gulden 75 huur per week te betalen. En omdat ik goed met hout kon werken heb ik er zelf veel aan kunnen opknappen. Ik heb er zelfs een nieuwe vloer in gelegd, want die was helemaal verrot.

Veel ruimte hadden we er niet; er was alleen een kamertje met twee bedsteden en een soort keukentje. We sliepen op een klein zoldertje. Het was dan ook alleen maar het achterste deel van dat huisje. Onze deur was aan het Achteromme. In het voorhuis, met de deur aan de Voorstraat, woonde vrouw Van den Berg. Dat was een oud moedertje, die altijd baker op Capelle was geweest.'

Vrouw Van den Berge wordt ook al snel ontboden bij Huug en Bep; er worden kort na elkaar twee dochtertjes geboren. En al wordt het daardoor wel erg krap in het huisje, toch heeft Bep goede herinneringen aan die tijd: 'Ach, we hebben daar zo gezellig gewoond. We zijn er meteen opgenomen in de gemeenschap. We hadden ook veel contact met de meiden van Van Dienst; die kwamen dikwijls met onze kinderen spelen.'

De naam Van Dienst is al eerder gevallen. Jacob - het raadslid - woont schuin achter Zwaal met zijn gezin van vijf dochters en een zoon in een alleenstaand huisje bij de tramhalte. Ze zijn daar in 1930 komen wonen. Van Dienst mag dan in de gemeenteraad zitten voor de PvdA, volgens zoon Kees is hij geen 'fanatieke rooie': 'Bij ons in huis was het eigenlijk oranje-rood, want moeder was heel erg voor Oranje. Ze hing in de oorlog zelfs de vlag in de huiskamer op.'

Nelleke, de jongste dochter, wordt in 1940 in dat huisje geboren: 'We hadden een voor- en een achterkamertje en daar tussen waren twee bedsteden en een spinnekast. Onder de bedsteden was een kelder waarin de aardappels en de kolen werden bewaard.' Kees: 'Vader en moeder sliepen in de grote bedstee, Nelleke in de kleine en de andere kinderen op de zolder. Er was daar een afscheiding gemaakt door betengeling tussen een paar latten te spannen. Daar was aan één kant behang op geplakt.'

Begin jaren '50 wordt er een keukentje aan het huisje gebouwd. Corrie, de oudste, ziet het nóg voor zich: 'In een hoekje van die keuken hadden we een kraan en daar was een ijzeren bakje onder gemaakt. Dat was de gootsteen en daar gooide je het afwaswater in;

er onder was een gootje dat via een gaatje in de muur het water afvoerde naar een modderslootje achter het schuurtje. Want riolering hadden we niet.

Koken deed moeder op een paar kistjes tegen de muur, waar twee petroleumstellen op stonden; een driepitter en een tweepitter. Tegen diezelfde muur hingen ook de werkkleren van vader en ik kan nóg niet begrijpen dat er nooit brand is geweest, met al die kleren en die petroleumstellen zo dicht bij elkaar.'

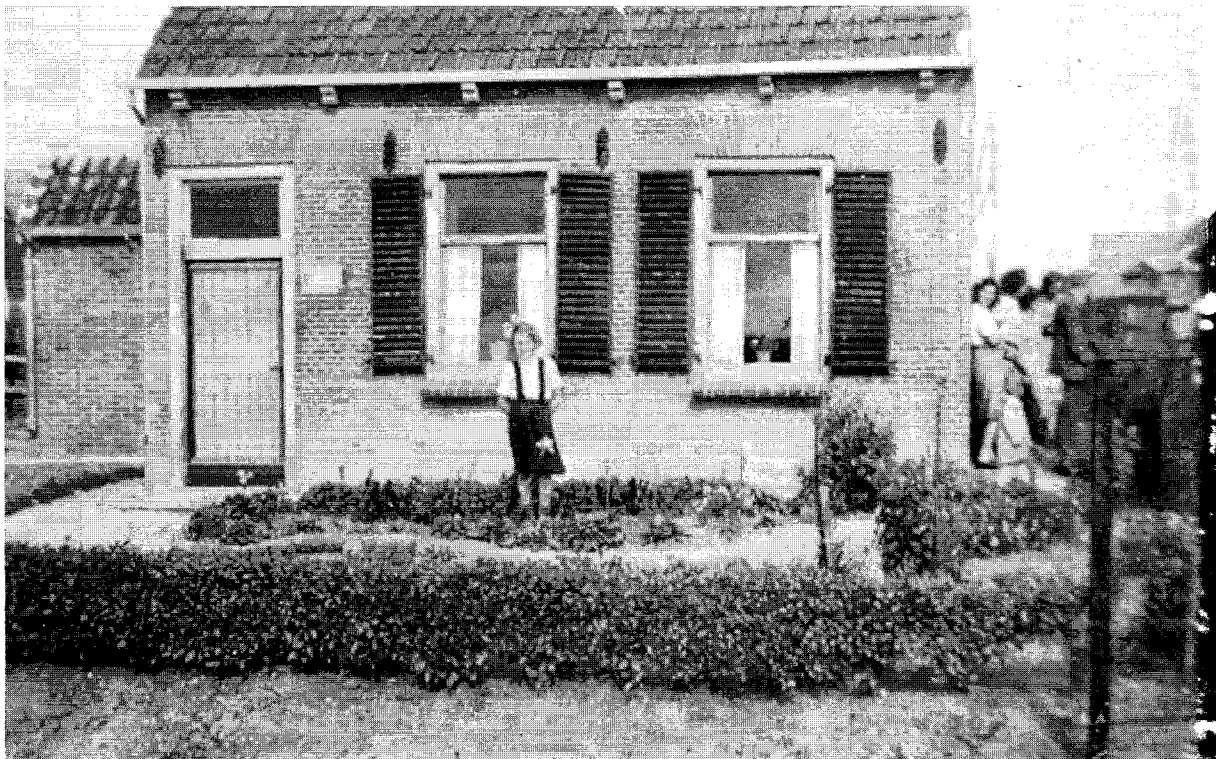
Behalve de petroleumstellen is er in het keukentje een vaste stenen kachel, weet Kees: 'Daar kookten we aardappels voor het varken en de was op.' Hij heeft een speciale herinnering aan dat fornuis: 'Oom Marien Koopman was machinist op de tram. En ik weet nog dat hij met de locomotief soms precies voor het hekje van ons huis stopte, vlug de oven van de locomotief open deed en met een schop vol gloeiende briketten bij ons naar binnen kwam lopen. Die gooide hij zó bij moeder in het fornuisje. Dan kon ze weer stoken, want ach, we waren zo arm als de mieren toen.'

Achter het huis staan - zoals bij de meeste huisjes op Capelle - een varkens- en een kippenhok en een houten pleehuisje. Kees: 'Wij hadden behalve een varken ook een geit. Die stond meestal aan een pin op het peeterrein. Daar groeide gras, dus dan zette moeder haar daar vast.'

Nelleke: 'Op het dak van het varkenskot lag een harde borstel en als je nou naar zijn hok liep, dan ging dat varken bij het deurtje staan en moest je even met die borstel over zijn rug schuren. Dat vond-ie zo lekker.'

Kees: 'Wat ik me beter kan herinneren is dat ik hem moest uitmesten. Dat gebeurde elke week. Achter het varkenskot lag de mesthoop. Daar ging toen ook de emmer van de plee in.'

Nelleke: 'De plee... daar hing toen nog geen wc-papier in, maar in stukjes gesneden krantenpapier aan een touwtje.'

Het huisje van Jacob van Dienst met dochter Nelleke ervoor.

Vanuit een van de zolderraampjes van hun huisje hebben de kinderen Van Dienst uitzicht op het huisje van opa en opoe van moeders kant: Kees en Keetje Koopman. Zij wonen tegenover het café van Van Steijn, bijna aan het einde van het straatje, net bij de knik van de weg. Keetje loopt nog in de oude Schouwse klederdracht. Ze is niet de enige overigens, want ook Sara van der Wekken - de 'omoe' van Stoffel van Mourik - is nog op d'r Schouws.

Nelleke: 'Opa was zo'n lief mannetje. Hij was maar klein en hij had van die pretoogjes.'

Corrie: 'Ik zie hem nog aardappels schillen, zo precies en zo dun...'

Nelleke: 'Als ik 's morgens even langs ging vroeg hij altijd: "En heb je lekker geslapen of heb je beren, wolven of ander schadelijk gedierte gezien?" Het was een echte opa en ik kwam daar heel veel, elke dag wel een paar keer. Ik heb ook jarenlang voor opoe op zaterdag boodschappen in het winkeltje gedaan. Daarna bleef ik er middags altijd warm eten.'

Opa en opoe Koopman wonen in een 'twee onder één kap' huis, dat eigendom is van kastelein Janus van Steijn, die er vroeger zelf in heeft gewoond. In het andere huis wonen nu Jaap en Jannetje van Tiggele. Het echtpaar heeft twee kinderen: zoon Wim en het veertien jaar jongere dochtertje Matti.

Corrie van Dienst herinnert zich nog hoe buurvrouw Jannetje voor de oorlog dikwijls achter het raam zit te breien. Ze roept de kleine Corrie wel eens binnen en nog vóór die naar school moet, heeft de buurvrouw haar leren breien. Zo gemoedelijk gaat het er toe op Capelle.

Na de oorlog valt het gezin Van Tiggele een tijdlang uit elkaar. Wim, die van 1927 is, vertrekt als soldaat voor een paar jaar naar Indië en moeder Jannetje krijgt tbc en

Opa en opoe Koopman met een kleindochter en vriend in hun tuin.

verblijft lange tijd in een sanatorium. Daarom wordt Matti bij kennissen in Rotterdam ondergebracht, want vader Jaap, die overdag naar de boer moet, kan niet voor haar zorgen. Zodoende leeft Jaap in die tijd een eenzaam leven.

Maar toch ook weer niet, want alléén zijn, dat kan bijna niet in zo'n kleine gemeenschap. De familie Boer trekt zich het lot van Jaap aan. Catrina gaat de was voor hem doen. En omdat hij 's avonds vaak met zijn ziel onder zijn arm loopt, stapt hij ook nogal eens binnen bij Catrina en Hendrik Jan.

'Jaap kwam bijna elke avond bij ons langs', weet Hendrik Jan nog. 'Want wij hadden een radio. Die was niet van onszelf, maar van de oude Hogerheide, die naast Kees Stouten woonde. Die ging zelf elke winter voor een week of acht naar zijn dochter in Vlissingen en dan mocht Van Dienst zolang de radio hebben. Maar op een gegeven moment heeft Van Dienst zelf een radio gekocht en toen mochten wij de radio van Hogerheide gebruiken als hij in Vlissingen was. Zo kon Jaap van Tiggele 's avonds bij ons naar de radio komen luisteren. Naar 'de familie Doorsnee' en 'Negen heit de klok' en dat soort familieprogramma's die je toen had.'

Op doordeweekse dagen draait Hendrik Jan steevast om half 10 de knop om, ook al is het programma nog niet afgelopen. 'Hoe kun je dat nou doen?', vraagt Jaap de eerste keer verbaasd. Waarop zijn buurman zegt: 'Omdat ik er morgen het vroegst van allemaal uit moet.' Want hij is paardenknecht en dan moet je altijd als eerste op de hofstee zijn. In de zomer al vóór 5 uur 's morgens. De arbeiders komen pas een uur later.

In het voorjaar van 1952 is de familie Van Tiggele eindelijk weer compleet. In het café van Van Steijn vieren ze dan hun zilveren bruiloft en bijna iedereen van Capelle feest mee. Daar is de buurtvereniging mede 'schuldig' aan, want Jaap is een gewaardeerd lid van de kascontrolecommissie.

40 Jo Dalebout woont dan nog maar kort op Capelle, maar ook zij en haar man Ceel zijn uitgenodigd: 'Toen hebben we toch zó gezongen met z'n allen! Ik herinner me het liedje 'Over vijftwintig jaar', dat Max van Praag in die jaren veel op de radio zong. Als ik dat na de ramp hoorde, zette ik de radio meteen uit. Dat kon ik niet meer horen.' Soms werpt de ramp in dit verhaal zijn schaduw vooruit.

Er zijn een paar bewoners van wie de ramp bijna alle sporen heeft uitgewist. Zoals van de familie Van der Straten. Toon komt uit Zierikzee en strijkt kort voor 1953 met zijn vrouw Nellie en drie kinderen neer in het huis waar Stoffel van Mourik ooit geboren werd. Het huis is eigendom van vader Van Mourik, maar die woont nu met zijn gezin op de boerderij bij 'omoe' Van der Wekken aan de overkant van de straat. Daarom wordt het oude huis verhuurd.

Maar wie en wat de nieuwe huurders zijn, weet niemand een halve eeuw later nog te vertellen, zelfs niet welk werk Toon deed. Het gezin valt duidelijk uit de toon in de buurtschap; het wordt als niet erg sociaal ervaren. Ze doen ook niet mee in de buurtvereniging.

Ook van Piet en Corrie Boot, die kort voor de ramp in een achterhuisje tussen Zwaal en Boer komen te wonen, weten de ooggetuigen niet veel meer te melden dan dat ze jong, kinderloos en luidruchtig zijn en dat Piet knecht is bij Toon Geluk op 'De Viersprong'. Ook de oude Stoffel Hillebrand, die met zijn vrouw Sien tussen Van Mourik en Dalebout woont, werkt na de oorlog op 'De Viersprong'. Hij is de 65 dan al gepasseerd en al kun je - sinds minister Drees in 1947 de Noodwet Ouderdomsvoorziening door de Tweede Kamer heeft gekregen - van Drees gaan trekken, toch blijft hij nog wat bijverdienen als

melkknecht bij Toon Geluk en Frans Koopman. Want een vetpot is die voorloper van de AOW nou ook weer niet.

'Ik weet nog,' zegt Reinier Louwerse, 'dat toen Kees Stouten in 1951 vertrok uit Capelle, Stoffel Hillebrand riep: "Hee Kees, heb je geen stoel voor me?!" We hebben toen nog een stoel van de wagen afgegooid voor Stoffel. Zo arm waren die mensen toen.'

'Stoffel Hillebrand,' voegt Piet Geluk er aan toe, 'liep zomer en winter in zijn overhemd. Als hij het koud kreeg, duwde hij er een paar kranten onder. Zo heb ik hem dikwijls zien lopen over Capelle hoor.'

DE BOEREN

De arbeiders mogen dan arm zijn, de boeren zijn dat zeker niet. Ook al heb je boeren en boeren. Ook in de Vierbannepolder. Er zijn grote en er zijn kleine en de verschillen zijn duidelijk. De grote wonen op een hofstee en werken zelden mee op het land. Daar hebben ze knechts en arbeiders voor. Kleine wonen op een 'spulletje' of 'hoeffe' en werken zelf ook volop mee op het land.

Er zijn meer verschillen die bijna altijd opgaan in de Vierbannen. Zo zijn de grote boeren bijna allemaal hervormd en behoren de kleine meestal tot een van de vele gereformeerde kerken. De grote boeren sturen hun kinderen het liefst naar de betere stadsschool in Zierikzee, terwijl de kinderen van de kleine boeren – net als die van de arbeiders – naar de dorpschool van Nieuwerkerk lopen.

Op het eiland ben je een grote boer als je tachtig tot honderd gemeten grond hebt. Omdat een gemet 300 roeden telt en een hectare 750, heeft een grote boer dus tussen de dertig en veertig hectare.

Volgens Stoffel van Mourik wordt de grootte van een boerenbedrijf ook wel afgemeten aan het aantal trekpaarden dat er is: 'Een bedrijf van vijftien tot dertig gemeten noemde je een éénpaards bedrijf en als je dertig tot veertig gemeten grond had, dan had je als boer een 'tuig' paarden nodig. Zo had een boer van tachtig gemeten minstens twee 'tuig' paarden. De boeren spraken dikwijls over een bedrijf van zoveel 'tuig' paarden en dan wist iedereen ook hoeveel hectare zo'n bedrijf groot was.'

De boeren verhuizen natuurlijk niet zo vaak als de knechts en de arbeiders. Zij zitten vast aan hun grond. Soms al generaties lang. Zij wonen ook niet in het gehucht zelf, maar op hun hoeves en hun 'spulletjes' aan de rand van Capelle of een paar honderd meter verder in de polder. Op de stenen van het kerkhofje vind je de namen van boerenfamilies, die er al sinds de negentiende eeuw begraven werden. Van der Wekken is zo'n naam en een andere is Koopman.

Corrie Koopman is de dochter van boer Frans Koopman. Ze is in 1945 op de ouderlijke boerderij, even voorbij de cichoreifabriek geboren en woont nog steeds in de buurt, in Ouwerkerk. Genealogie is haar hobby en dus ligt de tafel snel bezaaid met paperassen over haar voorouders en vertelt ze, al bladerend, honderduit: 'De familie Koopman is rond 1840 op de boerderij in Capelle komen wonen. Ze kwamen van het eiland Tholen. De boerderij was op dat moment van een graanhandelaar en paardenkoper uit Friesland. Daar hebben ze hem van gekocht. Na verloop van tijd zaten er overal in de omgeving van Capelle Koopmannen. Er is een tijd geweest dat de hele strook grond langs de Groenendijk in bezit was van onze familie. Want ze trouwden natuurlijk met 'grond'. Dat deden de boeren in die tijd.'

Corrie weet het want ze kent de familiegeschiedenis: 'Grond trouwde toen nog met grond'. Het woord 'introuwen' mag dan niet in de Dikke Van Dale staan, het is in boerenkringen een gangbare term: 'Ja, je had de Krepels, die bij de familie Koopman waren ingetrouwd. En de Van der Zandes zaten ook bij ons in de familie. En dan was er de familie Hage, waar ook weer Koopmannen bij zijn ingetrouwd.'

Als je een poosje naar Corrie luistert doemt er een netwerk van familierelaties op, gespannen tussen de grote boeren van het eiland. Zo kennen de leden van de regionale elite elkaar van heel dichtbij; van verjaarspartijtjes, begrafenissen en gezamenlijke uitstapjes.

Stoffel van der Wekken, die zelf boerenzoon is - al was zijn vader geen grote - en die ook hevig in de lokale geschiedenis is geïnteresseerd, bevestigt het beeld: 'Je had hier op Duiveland een - wat ze smalend noemden - boerenadel. Dat waren tien tot twintig families, die met elkaar trouwden en die zo alle touwtjes in de streek in handen hadden. Als je nou bijvoorbeeld als klein boertje een paar gemeten grond wou kopen en je had niet genoeg geld, dan moest je naar zo'n grote boer om geld te lenen. Want een bank was er nog niet. En ze leenden het geld wel, maar ze hadden je gelijk in hun macht. En dat scheidt een hoop onderdanigheid. Want owee, als je in ongenade viel; dan kon je wel inpakken.

En dat gold zeker voor de arbeiders. Als je opstandig was, kwam je nergens meer aan werk. Dat regelden ze onder elkaar wel. Ze maakten de dienst uit in de kerkbestuur, in de gemeenteraad en in het armbestuur. Toen er een boerenleenbank kwam, zaten ze daar weer in het bestuur, dus was je toch weer van hen afhankelijk. Je staat er verbaasd over welke een greep die boerenadel op de samenleving had.

42

Maar in mijn tijd begon dat te veranderen. Want de historicus Huizinga heeft het beroemde boek 'Herfsttij der middeleeuwen' geschreven, maar ik heb hier het herfsttij van de boerenadel meegemaakt, hoor.'

Maar dan praat Stoffel over de periode van na de watersnood.

De boeren vormen een elite die zich tot aan de ramp door de rest van de samenleving ook ongegeneerd bij de enig juiste naam laat noemen. Als de tienjarige Jannetje Schiettekatte op de rumoerige ochtend van de 10e mei 1940 met een emmertje naar de boerderij van Domus Boot loopt om melk te halen, komt ze onderweg de boer tegen: 'Wat zou er toch opdoen, baas?', vraagt het meisje een beetje angstig. 'Ik denk dat de oorlog is begonnen, m'n kind', antwoordt hij.

Op de vraag waarom ze Domus met 'baas' aansprak - want haar vader werkte er niet eens - reageert Jannetje ruim zestig jaar later verbaasd met: 'Maar dat zei je toen tegen een boer. We noemden elke boer 'baas' en elke boerin 'vrouwe'. Dat hóórde gewoon zo.' Daarmee is niet gezegd dat alle boeren zich ook 'baasachtig' gedragen. 'Domus Boot was toch zo'n lieve man', zegt het kind van toen nu nog vol overtuiging.

En opnieuw wordt ze bijgevallen door 'lokaal historicus' Stoffel van der Wekken: 'Eigenlijk was de sfeer in Capelle socialer. Vrij van smetten was toen geen enkele boer en dat konden ze ook niet zijn in hun positie, maar vergeleken met die van Nieuwerkerk, waren het hier gunstige uitzonderingen. De meesten hadden oog voor hun omgeving.'

Ook Frans Koopman, de vader van Corrie, staat bekend als een aardige boer. Als bestuurslid van de buurtvereniging neemt hij eind jaren '40 in de zomer eens een tram vol kinderen voor een dagje mee naar het strand bij Renesse. Op de terugweg ontdekt hij dat er nog drie boterhammen zijn overgebleven. Dus vraagt hij wie er nog honger heeft.

'Ikke, baas Koopman!... ikke, baas Koopman!!', klinkt het van alle kanten. Piet de Rijke - dan een opgroeiende knul van een jaar of vijftien - roept het hardst. Maar hij krijgt geen boterham. 'Tij het er al twaalf opgevreten vandaag', beslist baas Koopman.

'Het was een joviale man, die heel lief voor ons kinderen was', zegt Corrie Koopman over haar vader: 'Hij was geen echte boer in de negatieve betekenis van het woord. Hij hield niet zo van status, maar wel van mensen. En dat had moeder helemáál. Zij hebben ons ook nooit meegegeven dat wij méér waren dan een ander en dat wij als kind van een boer op andere mensen neer mochten kijken. Wel dat je er trots op mocht zijn dát we boer waren, want wat we hadden, dat was immers met hard werken bereikt.'

Overigens wordt er op de hofsteden vooral hard gewerkt door het personeel. Ook in de huishouding: 'We hadden een meid en zelfs een tijdlang een kindermeisje, want moeder was niet zo sterk. Dus had ze een hulp in de huishouding. Die is in 1947 gekomen toen mijn jongste broer werd geboren', zegt Corrie, die zelf de middelste van de drie kinderen is. Het ouderlijk huis heet 'Banjaardhoeve' en staat even voorbij de cichoreifabriek langs de rijksweg naar Zierikzee. Het is volgens Corrie een van de oudste hoeves van de Vierbannen: 'Er zaten vroeger hele tegeltableaus in. Voor de oorlog stond er ook nog een zomerhuis op het erf. Dat bestond grotendeels uit ramen en betegelde muren.

Daar stookten ze niet in, want ze woonden er alleen 's zomers in.

Van het huis herinner ik me een koele, betegelde gang, een draaitrap naar boven en daaronder de ingang naar een grote kelder. Die was een beetje gewelfd; er waren planken langs de kant, waar de weck op stond. Links van de gang was een nette kamer met een kachel en zitstoelen en een prachtige glazen deur met een pauw in het glas. Wij noemden dat ook de pauwenkamer. Dan had je de keuken aan de zijkant met in de vloer rode en blauwe plavuizen. Aan de voorkant van het huis was een opkamer, die als slaapkamer

Frans en Fien Koopman op de motor in de jaren '30.

werd gebruikt. Met daarachter weer een wasgelegenheid. Aan de voorkant was ook de nette kamer. Die had twee grote ramen, die er na de ramp zijn uitgebroken. Vader werd op de boerderij altijd geholpen door Rinus, een ongetrouwde oom van hem. Ome Rinus woonde samen met de moeder van vader en met Aart, de ongetrouwde broer van papa in - wat wij noemden - 'het nieuwe huis', dat ook op het erf stond. Aart had een boomgaard, die verderop in de polder lag bij het Slikhoeffe, zo'n beetje aan het einde van de Slotweg tegen de Groenendijk aan. Behalve die boomgaard deed hij niet zoveel. Ach, hij was de jongste, die bij zijn moeder was blijven wonen. Oom Rinus werkte met de paarden. We hadden altijd veel paarden, vader fokte ze ook, samen met Dries Steendijk. Ze gingen er mee naar tentoonstellingen, weet ik nog. Als kind tel je de paarden niet, maar ik weet wel dat er altijd en overal paarden waren op de boerderij. Bij het huis was een boomgaardje met een drinkput, waar ze altijd kwamen drinken.'

Frans Koopman behoort tot de categorie grote boeren, waar ook Koos van der Zande en Kees van Westen toe behoren. Tot 1949 is ook Ko Stols een van de grote boeren uit de buurt. Maar in dat jaar doet hij zijn bedrijf over aan zoon Hans en gaat zelf rentenieren in Zierikzee. Daar bewonen wel meer oud-boeren van het eiland een aardig optrekje in een villawijk of aan de Lange Blokweg of de oude haven.

Ook Domus Boot verhuist meteen na de oorlog naar Zierikzee en sindsdien boert zijn zoon Huib op de hoeve 'Hooggelegen', die - pal tegenover de straatpad van Capelle - inderdaad op een heuveltje staat. Huib trouwt in 1943 met Lenie, die weer een dochter is van Ko Stols. Zo trouwt ook in Capelle 'grond met grond.'

44 Als kind heeft Lenie nooit op Capelle gespeeld, maar bleef ze op het erf van de ouderlijke boerderij. Maar ook nadat ze is getrouwd en als 'vrouw' van 'Hooggelegen' bijna letterlijk bovenop het gehuchtje woont, heeft ze weinig contact met de mensen die daar wonen. 'Och, je sprak wel eens met die en gene', antwoordt ze vaag op de vraag of ze zich deel van Capelle voelde. Ja, ze waren wel lid van de buurtvereniging, maar zelf heeft ze er nooit actief in mee gedaan: 'We gingen er wel naar toe om te kijken en voor de gezelligheid.'

Haar dochter Ineke - ze is van 1943 en intussen ook met een boer getrouwd - herinnert zich wél dat zij met kinderen van Capelle speelde; met Nelleke, de jongste dochter van Jacob van Dienst. 'Maar ik ging in Zierikzee naar school met Jannie Koopman en Ria en Joske Geluk. Dat waren mijn vriendinnen.'

Niet alleen de kinderen van de Capelse boeren zijn vriendjes van elkaar, dat zijn de boeren zelf ook. Zo zijn Frans Koopman en Huib Boot goed bevriend met Toon Geluk. Die woont op 'De Viersprong', op de kruising van de Capelleweg en 'de nieuwe straatpad' even ten noorden van Capelle. Ria, de jongste dochter heeft in de jaren '80 het bedrijf van haar vader overgenomen en woont er nog steeds, al heeft het oude huis plaats gemaakt voor een modern optrekje, dat niet langer langs de drukke weg, maar achter de schuur staat.

'Onze ouders trokken heel veel met elkaar op. Ze gingen soms ook met z'n zessen op vakantie', zegt Ria. 'En hoewel wij geen familie van elkaar waren, was het voor ons als kinderen normaal om ze allemaal oom en tante te noemen.'

Ook Ria heeft belangstelling voor de familiegeschiedenis. Aan de wand van haar nieuwe huis hangt zelfs een familiewapen: er staat een naakte zilveren vrouw op met gouden haren die 'vrouw Fortuna' moet voorstellen. Fortuna betekent immers Geluk...

Ook de familie Geluk blijkt - net als de familie Koopman - in de 19e eeuw van Tholen naar Duiveland te zijn gekomen: 'Het waren twee halfboers, daar stammen alle Gelukken op het eiland van af. Hier heb je onze stamboom: in 1852 is de ene van Sint Maartensdijk naar Schuddebeurs gekomen. De ander, van wie wij afstammen, kwam van Sint Annaland. Dat was Antonie, mijn overgrootvader, die getrouwd was met Johanna Broeksmit, die weer een dochter was van Vredenburg Broeksmit. Zij hebben 'De Blinkende Panhoeve' gepacht, een boerderij die hier twee kilometer vandaan staat. Hun zoon, mijn opa Piet, is later naar Capelle gekomen en hier gaan boeren. Opa Piet Geluk heeft veertien kinderen gehad, van wie zes jongens en zes meisjes in leven bleven. In 1953 waren er tien de deur uit en nog twee ongetrouwd thuis: oom Leen en tante Cor. Leen boerde op het bedrijf van opa, op 'Pythagoras'.

Vader was van 1908. Hij is in 1940 getrouwd met Saartje Otte, de dochter van een commissionair uit Oosterland. Ze hebben toen 'De Viersprong' gebouwd waar vader een eigen boerenbedrijf op begon.'

Aan de wand hangt een luchtfoto van het huis, groot en vierkant met een erker aan de voorkant en een aanbouw met plat dak aan de achterzijde. Op de bovenverdieping zijn vier slaapkamers met grote ramen in de twee koekoeken op de oost- en westkant van het dak.

Het hoogste ideaal van een kleine boer is natuurlijk om zich op te werken tot de status van grote boer. Iemand die dat gelukte, was de oude Stoffel van der Wekken. Zijn kleinzoon en naamgenoot, die in 1930 op Capelle wordt geboren, kent de familiegeschiedenis: 'Opa is begonnen met niet veel meer dan tien gemeten grond. Maar toen hij in 1938 stierf had hij tachtig gemeten.

Vijf kinderen van Piet Geluk voor Pythagoras. V.l.n.r. Vreek, Ina, Jannetje, Leen en Toon.

Hij was in de jaren '80 van de 19e eeuw getrouwd met Sara Viergever uit Noordgouwe en ze kwamen rond 1890 naar een spulletje op Capelle. Opa was nogal een doordouwer en zo heeft hij zijn bedrijf op weten te bouwen. Hij had het geluk een gezin met negen kinderen te krijgen - vijf jongens en vier meiden - die ook allemaal van aanpakken hielden. Opa heeft met zijn zoons ook jaren met een dorsmachine langs de hoeves getrokken om wat extra's te verdienen. Maar ook de dochters reden met de paarden, hoor! Die ploegden en die liepen achter de eg met een tuig paarden ervoor, ze molken de koeien en ze kárnden boter.

En omoe Sara stapte elke donderdag bij haar man in het gerijtje als hij naar de beurs in Zierikzee ging. Dan had ze een paar korven met boter en eieren bij zich, die ze bij haar vaste winkeliers in de stad bracht. Zo zijn ze opgeklommen.'

Drie dochters trouwen met boerenzoons, maar ze sterven alledrie vrij jong, meestal als gevolg van een bevalling. De vierde dochter, Mina, trouwt met Jacob van Mourik, de vader van Stoffel.

'Als de jongens trouwden kregen ze drie tot vijf gemeten grond mee van opa en daarop probeerden ze dan door hard werken zelfstandig boer te worden', vertelt kleinzoon Stoffel van der Wekken. Zijn eigen vader Tonus trouwt in 1923 en bouwt een spulletje bij de cichoreifabriek. Het echtpaar krijgt twee zoons en twee dochters. Omdat Tonus van de grond die hij van zijn vader heeft meegekregen niet kan bestaan, begint hij er varkens bij te mesten. Vlak na de oorlog schaft hij zich bovendien een 'poterstomer' aan, een modern apparaat waarmee de dan achttienjarige Stoffel door de polder gaat trekken. 'Een poterstomer', onderwijst hij met een foto in de hand, 'was een grote stoomketel op wielen, waarmee wij potsers - hét voer voor de varkens in die jaren - gaar stoomden. Het water in de ketel werd opgestookt door een vuur eronder en vanuit die ketel

46

'Stamvader' Stoffel van der Wekken (achter 4e paard) met v.l.n.r. zoon Daniël (op paard) en dochters Mina, Johanna, Kaatje en Neeltje. Daarnaast Kees Stouten en moeder Sara.

kwamen rubberen slangen, die je weer aansloot op vier vaten, die elk 350 kilo aardappels konden hebben. Je joeg dus die stoom door de aardappels heen en zodra er stoom uit de vaten begon te spuiten, wist je dat de poters gaar waren. Die gestoomde aardappels werden ingekuuld. Net als dat met bietenkoppen gebeurde. Ze werden wel zuur van smaak, maar dat zuur is bederfwerend. En de varkens vraten het.

We hebben die stomer in 1948 bij een fabriekje in Nijverdal gekocht. Ik zwierf ermee tot in St. Philipsland en West-Brabant toe. Eerst met een paard ervoor en later met een kleine tractor.'

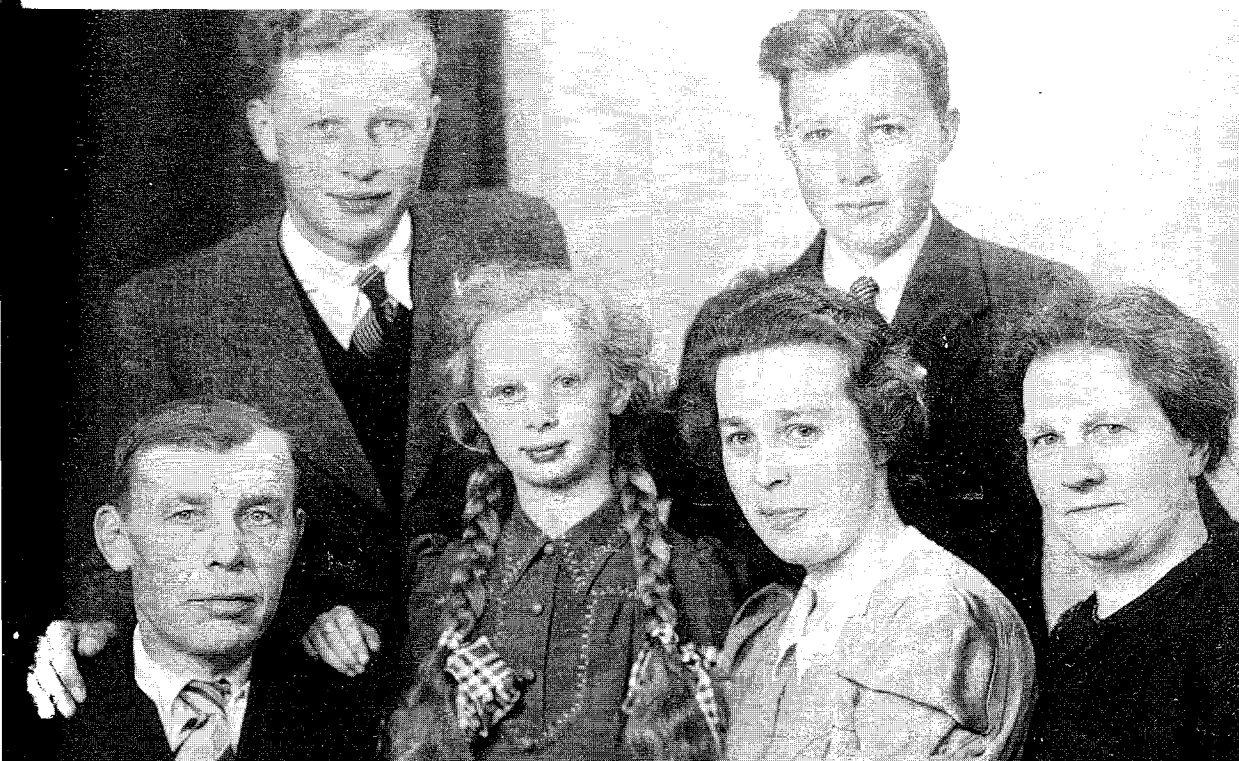
Als 'stamvader' Stoffel in 1938 sterft gaat de tweeling Knelis en Niklaos als bedrijfsleider op de boerderij bij moeder Sara werken. Maar in 1945 wordt het bedrijf opgedeeld tussen de kinderen.

Zoon Niklaas van der Wekken zit dan al op een boerderij, die hij in de jaren '30 nét voor Capelle aan de weg naar Nieuwerkerk heeft laten bouwen, Knelis heeft een spulletje aan de Capelleweg en dochter Mina verhuist dan - met man Jacob van Mourik, zoons Piet en Stoffel en dochters Catrien en Saartje - naar de overkant van de straat en komt op de ouderlijke boerderij te wonen. Het huis staat nog net in de straat, maar de schuren liggen er schuin achter, al een beetje in de polder.

Mina heeft net als haar oudere zusters van jongs af meegewerkt op het bedrijf van haar ouders. Als meisje molk ze de koeien en verzorgde de kalfjes en de hoenders. Ze heeft zelfs het vakdiploma 'melkboer' gehaald. Na haar huwelijk met Jacob is ze hard blijven werken, maar ook nu ze de status van 'boerin' heeft, blijft ze bezig met de koeien.

De mensen van het gehucht gaan dan ook bijna allemaal hun melk dagelijks bij vrouw Van Mourik halen.

47

Het gezin van Tonis en Pie van der Wekken met op de achterste rij Piet en Stoffel en tussen vader en moeder in Jannetje en Sara.

Haar man, die als arbeider met een paar gemeten grond introuwde in de familie Van der Wekken, verandert zijn levensstijl wel. Zoon Stoffel: 'Vader voelde zich meteen boer en daar genoot hij van. Hij had twee zoons die voor hem konden werken én een vrouw die wist wat ze moest doen, dus hij kon het zich veroorloven om op donderdagmorgen naar de beurs in Zierikzee te gaan. Daar werd om de twee weken door de melkfabriek de geleverde melk uitbetaald.'

Maar tot haar dood in 1951 blijft 'omoe' Sara van der Wekken gevoelsmatig toch de echte boerin. 'Ze heeft tot het einde toe in Schouwse dracht gelopen', weet Stoffel van Mourik. 'En als ze op zondag naar de kerk ging dan reed ome Niklaos 's ochtends het gerijtje naar buiten, spande het paard ervoor en kwam voorrijden. Eerst stapte omoe in met mijn moeder, daarna wij als kinderen en zo ging het hele spul naar Zierikzee, naar de Christelijk Gereformeerde Kerk. Want daar kerkte de familie.

En ik weet nog dat boer Krabbe ook met een gerijtje naar de kerk in Zierikzee reed. Hij woonde een kilometer ten noorden van Capelle. Maar hij had een nogal vurig paard en die haalde ons dikwijls in. En dan bleef hij niet gewoon achter ons rijden, nee dan moest hij ons passeren. Ik zie nog moe Krabbe beminnelijk naar ons zwaaien. Want die genoten van de snelheid van hun paard en moesten even laten voelen dat wij alleen maar een log Zeeuws boerenpaard hadden.'

De familie Flikweert hoort tot dezelfde categorie als Van Mourik en Van der Wekken. Vader Jan Piet Flikweert woont op de hoeve Zwanenburg. Hij is getrouwd met Jacoba Bolijn, dochter uit een oud geslacht van meekrapdrogers. Ooit exploiteerden de Bolijns meestoof 'De Nijverheid', even voorbij Zwanenburg op de plek waar nu drie knechts-huisjes van boer Stols staan, een plek die daarom nog altijd 'de stove' wordt genoemd.

48

De familie Flikweert met links zoon Piet met zijn vrouw Mina en kleinzoon Piet, daarnaast moeder Koo en vader Jan Piet. Dan de zoons Nico en Jaap

Jan Piet en Jacoba krijgen drie zoons, van wie Piet al in 1941 trouwt met Mina Boot, dochter van een grote boer uit de Noordhoek, een polder onder Dreischor. Eigenlijk trouwt Mina een beetje beneden haar stand, maar zulke dingen gebeuren wel vaker, zeker als een grote boer veel dochters heeft.

Piet en Mina betrekken een spulletje tussen Capelle en de cichoreifabriek, precies tegenover het peeterrein. De andere twee broers, Nico en Jaap, blijven op de ouderlijke boerderij en genieten daar nog vele jaren van hun status van boerenvrijgezel. Hoewel ze officieel de familiegrond in drieën hebben gedeeld, werken de drie broers altijd samen. Maar omdat er te weinig grond is om van te kunnen bestaan, werkt Piet in het najaar als machinist op de cichoreifabriek. Als die begin jaren '50 stopt, koopt hij samen met twee anderen een dorsmachine en een paar tractors en begint een loonbedrijfje. In de nazomer trekken ze met hun 'dorskasse' van boerderij naar boerderij om er de graanoogst te dorsen.

Schuin tegenover Slot Zwanenburg staat op de hoek van de Slotweg nog een hoeffe: een klein huisje met een vrij forse schuur. Daar woont Heintje Hendrikse met zijn vrouw Marina, zijn dochter Nella en zijn zoons Adrie en Jacob. Ze hebben net genoeg grond om er een tuig paarden op na te kunnen houden. Verder draait het gezin op een stuk of twaalf melkkoeien plus wat jongvee.

Omdat Adrie - die van 1935 is - goed kan leren, mag hij na de lagere school naar de mulo in Zierikzee: 'Ze waren bij ons thuis wel vooruitstrevend. Wie een beetje goed was op school mocht doorleren.' Adrie fietst vanaf 1949 elke morgen naar 'stad', maar brengt het grootste deel van zijn vrije tijd overigens op het eigen erf door: 'Op Capelle kwam ik niet veel. Wat moest ik er? Alleen bij buurman Flickweert kwam ik wel. Met hen lasen we ook samen de krant - zij kregen hem 's morgens en dan brachten ze hem 's middags bij ons. Mijn jongere broer Jacob kwam meer op Capelle. Die heeft daar nogal wat vriendinnetjes gehad. De laatste die ik me herinner was Saartje van Mourik.' Begin jaren '50 wordt vader Hendrikse ziek. Hij blijkt maagkanker te hebben. Dan moet Adrie thuis op het bedrijf komen helpen.

49

Capelle kent één afwijkend landbouwbedrijf. Het is een glastuinderij, die schuin tegenover het hoeffe van Hendrikse nog wat dichterbij Capelle staat. Eigenaar is een van de opvallendste figuren uit het gemeenschapje. Zijn naam is Vreek Geluk, een merkwaardige voornaam, die de afkorting is van Vredesrijk, zoals ook zijn overgrootvader heette. Vreek is een van de twaalf kinderen van Piet Geluk van hoeve 'Pythagoras.' 'Vader wou geen boer worden, want hij hield niet van het boerenwerk', zegt zijn zoon Piet, die het bedrijf van zijn vader heeft voortgezet. 'Hij heeft eerst een tijdje bij een tuinder in Zierikzee gewerkt, is daarna volontair geweest in Berkel en Rodenrijs en heeft in 1937 hier zelf kassen neergezet.'

In 1947 komt Piet de Rijke als dertienjarige jongen bij Vreek werken. Piet woont met zijn ouders vlakbij de cichoreifabriek en is dan net van school gekomen. Hij heeft geen zin om net als zijn vader als landarbeider te gaan werken. Hij heeft als kind al met broeiraampjes in de tuin achter hun huisje zitten experimenteren en nu grijpt hij zijn kans om van zijn liefhebberij zijn werk te maken. Hij is de eerste en enige werknemer. 'Zo'n groentekas was voor die tijd heel bijzonder voor de streek', zegt Piet, zittend in zijn eigen plantenkas, even buiten Zierikzee. 'Want verder had je hier geen groentekassen. Hij had sla, spinazie en tomaten in de kassen en er buiten kweekte hij komkommers onder plat glas.'

De groente ging naar de veiling in Zierikzee. In het begin werd dat met een bakfiets gebracht. Als hij veel had, haalde hij soms bij zijn vader een paard en wagen en reed daarmee naar de veiling.

Buiten kweekten we ook bloemkool en tuinbonen. Die kool moest je spuiten tegen de koolvlieg en de komkommers moest je snoeien en dat deed ik al gauw op heel Capelle, want er waren toen al heel wat mensen die ook een paar 'broeiramen' hadden, waaronder ze ook komkommers teelden. Daar kreeg ik dan een kwartje voor en dat spaarde ik dan.' Piet de Rijke noemt zijn eerste werkgever 'een van de voortrekkers op Capelle.' Dat blijkt in februari van hetzelfde jaar dat Piet bij hem is komen werken. Want dan gaat Vreek 's avonds eens buurten bij een paar andere Capellenaars; bij Frans Koopman, bij Jacob van Dienst, bij de Flikweertjes en bij Jan Tanis. Want Vreek heeft een plan. Hij vindt dat er wat leven in de brouwerij moet komen op Capelle. Daarom wil hij een buurtvereniging oprichten. Capelle zal er nog meer van horen

DE FABRIEK

Naast de tuinderij van Vreek Geluk heeft Capelle een echte agrarische industrie. Dat is de cichoreifabriek, waarvan het opvallend hoge gebouw nog altijd langs de weg Zierikzee-Nieuwerkerk staat, al is het nu een verkoopruimte voor caravans, plezierboten en aanhangwagens geworden. De fabriek wordt in 1836 als meestoof 'De Kapel' gebouwd en tot 1915 worden er ook de wortels van de meekrap gedroogd. Al vanaf de 13e eeuw is de meekrapplant geteeld op Duiveland. De rode verfstof die men uit de wortels won (nadat ze in de meestoof waren

50

De cichoreifabriek met het huis van de familie Tanis.

gedroogd en verpulverd), was eeuwenlang een van de belangrijkste handelsartikelen van de eilanden ten noorden van de Oosterschelde. Tot ver in Europa werd ze gebruikt in de textielindustrie om wol te verven.

Maar als er aan het einde van de 19e eeuw in Duitsland een manier wordt gevonden om op een goedkopere manier de rode kleurstof uit steenkoolteer te halen, stort de markt voor meekrap snel in. De boeren schakelen over op de teelt van suikerbieten en de meeste van de 32 meestoven die aan het einde van de 19e eeuw op Schouwen-Duiveland draaien, worden gesloten. Alleen die van Capelle houdt het tot 1915 vol.

In dat jaar krijgt de meestof een nieuwe bestemming: hij wordt omgebouwd tot cichoreifabriek. Vanaf dat moment kunnen de boeren van het eiland contracten afsluiten om cichorei te gaan telen, een plant die verwant is aan witlof. De wortels ervan worden in het fabriekje gedroogd en daarna verkocht aan koffiefabrieken zoals die van Douwe Egberts, De Gruyter en De Beukelaer, die er 'peekoffie' - ook wel 'arme mensen koffie' genoemd - van maken.

Als in de jaren '30 de eigenaars van het fabriekje het niet meer zien zitten, neemt Jan Tanis, die afkomstig is uit Ouddorp op Goeree, de zaak over. En als zijn zoon Jan vlak voor de oorlog trouwt met Janna Cats uit Nieuwerkerk, komt die ook in het bedrijf, dat als familie NV verder gaat. Maar omdat zoon Jan in Zierikzee voor timmerman en meubelmaker heeft geleerd, heeft hij op het terrein achter de fabriek ook nog een meubelmakerijtje. Want de cichoreifabriek draait toch alleen maar in het najaar.

Janna herinnert zich nog hoe in de naoorlogse jaren veel boeren hun prachtige kabinet bij haar man brengen om het te laten ombouwen tot dressoir. Want het dressoir is dan in de mode: 'Mijn man vond dat dikwijls zonde. Dan zei hij tegen me: "Moet je nou eens kijken: zo'n prachtig mahoniehouten kammenet en daar moet ik nou een dressoir van maken..." Maar ja, het moest, want iedereen wou een dressoir hebben, want dat was de nieuwe mode. Op een gegeven moment stonden er in de fabriek wel dertien van die mooie kammenetten te wachten om te worden vertimmerd tot dressoir.'

Na enkele jaren komt Teun Tanis naast Jan en Janna in het grote huis met gebroken kap te wonen. Teun heeft dan wel dezelfde achternaam, maar is geen familie. Hij komt ook van Ouddorp en hij trouwt met Jan's zuster Alie, die dus daarna als mevrouw Tanis-Tanis door het leven gaat. Teun werkt in het najaar in de fabriek van zijn zwager, maar daarnaast bij de boeren. En hij heeft naast de meubelmakerij ook een kleine zwingelkeet staan, waarin soms wat vlas wordt verwerkt.

De twee echtparen krijgen in de loop der jaren respectievelijk vijf en zes kinderen, maar volgens Janna is dat geen bezwaar, want het huis is ruim genoeg.

De cichoreifabriek van Capelle zal tot aan de ramp een begrip blijven op het eiland. In de jaren van crisis, oorlog en wederopbouw wordt er veel peekoffie gedronken bij gebrek aan echte. 'Toen hadden we inkomsten van de fabriek, waar je 'U' tegen zei', herinnert Janna zich.

In het najaar levert de fabriek gedurende een maand of drie ook goed betaald werk op voor enkele tientallen landarbeiders en kleine boertjes. Zo gaat Piet Flikweert, die dichtbij het fabriekje woont en van de tien gemeten grond die hij beboerd niet kan leven, in het najaar als machinist op de cichoreifabriek werken.

Piet de Rijke kan er over meepraten. Hij woont met zijn ouders tussen Flikweert en de fabriek. En ook zijn vader Marien, die als knecht bij Koos van der Zande in de Capelleweg werkt, stopt bij de boer zodra in het najaar de fabriek begint te draaien.

Dan wordt hij stoker en moet er voor zorgen dat de fabrieksovens 24 uur per dag blijven branden. Er ligt dan ook een hoop cokes achter de fabriek, die in de herinnering van Reinier Louwerse 'zo hoog als een huis' is: 'Over de cokes gooiden ze 's avonds kalk, want dan kon je meteen zien als er kolen gestolen werden. Je moet bedenken dat die cokes heel interessant was voor arme mensen die de winter weer in moesten.'

De vroegste herinneringen van Piet de Rijke hebben met de cokes te maken: 'Ik weet nog goed, dat ik 's nachts soms wakker werd en mijn vader hoorde. Want wij woonden heel dicht bij de fabriek en dan hoorde ik hem met de kruiwagen cokes kruien naar de ovens van de fabriek. Hij deed dat werk samen met een ander, dat ging op en af in volcontinu. Hij draaide 12 uren per etmaal in zo'n seizoen.'

Het werk in de fabriek wordt goed betaald, maar dat mag ook wel, want het is absoluut geen pretje om er te werken. Piet de Rijke heeft als jongen vaak gezien hoe de mannen drijfnaat van het zweet hun werk staan te doen: 'Je kunt die cichoreipee vergelijken met een witlofwortel, maar dan veel groter. Ik kan me goed herinneren hoe in het najaar boertjes met paard en wagen naar de fabriek kwamen en die 'bitterpeeën' losten op een hoop.'

Van daar reden de arbeiders ze met kruiwagens naar een put met water. Vanuit die put gingen ze over een transportband naar een bak waarin ze werden gewassen en dan ging het via een vijzel de fabriek in. Daar kwamen ze in een snijmachine terecht, die ze in mootjes van een paar centimeter hakte. Dat gehakte spul ging weer met een jakobs ladder helemaal naar boven in de fabriek, drie verdiepingen hoog. Ik weet nog dat daar een bittere stanklucht hing; ze noemden de wortels niet voor niks bitterpeeën.

Daar boven stonden mannen die het haksel in zakken naar de metalen roosters droegen, waarop dat spul werd gedroogd. Het was daar altijd smoorheet, want beneden brandden de ovens. Dus die mannen liepen daar in hun naakte bovenlijf en dan droop het zweet nog in straaltjes van hun lijf. Want ze joegen mekaar ook nog altijd op.

Dat drogen op de bovenste verdieping duurde zo'n uur of twaalf en dan werden beneden de vuren wat gedempt door er as op te gooien, zodat de mannen over die roosters konden lopen. Ze schepten het gedroogde spul door een gat, waardoor het een verdieping lager terecht kwam; weer op een rooster. Dat noemden ze 'op en af', want zo gauw als het rooster boven leeg was, werden daar weer zakken met vers haksel op uitgestrooid. Op het tweede rooster werd het spul dat al een beetje gedroogd was weer gespreid en dat herhaalde zich daarna nog een keer, want daar weer onder lag nog een derde rooster, waar ze tot slot op werden gestort. Alles bij elkaar lag dat spul wel zo'n 36 uur te drogen.

De onderste roosters waren natuurlijk het heetst, want die lagen het dichtst bij de vuren. Maar als ze daar de cichorei af moesten halen en in zakken doen, werden de vuren flink getemperd. Anders was het ook niet te doen geweest voor die mannen. Als het spul gereed was ging het in zakken en werd weer naar de zolder gebracht, waar het een dag bleef staan om uit te wasemen. De gedroogde cichorei werd in het magazijn opgeslagen en aan het einde van het seizoen afgevoerd naar Zierikzee.

Van daar ging het naar de fabrieken waar ze er peekoffie van maakten.

Ik kan me ook nog herinneren dat er in de fabriek zelf peekoffie werd gebrand.

Ik zie nog de blauwe zakjes, waarin ze die peekoffie in verpakten. Maar dat was al heel snel afgelopen.

Weet je wat veel mensen van Capelle daar ook kwamen doen? Zoete appeltjes brengen, die er op ziften werden gedroogd. Als jongen ben ik daar nogal eens stiekem naartoe geklommen en ik heb daar heel wat gedroogde appeltjes gegeten.'

DE JEUGD

‘Capelle was een heerlijke plaats voor kinderen om te spelen,’ schrijft Stoffel van Mourik in zijn memoires. ‘Zelfs de erven van de hofsteden waren voor ons nooit nadrukkelijk verboden gebied. In de straat was vrijwel geen verkeer, dus we konden naar hartelust hoepelen, hinkelen, tikkertje of buut spelen. Of voetballen op het weitje van Boot. Daar mochten we altijd spelen.’

Domus (en later zijn zoon Huib) Boot vinden het best dat het weitje voor hun boerderij door de Capellenaars als een gemeenschappelijk terrein gebruikt wordt. Op vroege ochtenden in november doet het dienst als slachtwei voor de varkens, die daar het genadeschot krijgen en vervolgens onder een paar brandende bossen stro van hun haren worden ontdaan. De jeugd staat zich steevast bij het tafereel te vergapen en schooit na afloop bij de eigenaar om een stuk ‘zweerte’, om pas daarna de voetreis naar school te beginnen.

Omdat het weitje glooiend afloopt van het hoge boerenhuis naar de drinkput voor de koeien een eind verderop, is het ook in de winter een ideale speelplek. Als het heeft gesneeuwd en er ligt voldoende dik ijs op de ‘pit’ komen de kinderen er met hun sleetjes naar toe. Vanaf het huis kun je dan in één lange ruk met je slee tot aan de overkant van de waterput glijden.

Om te schaatsen is de put eigenlijk te klein. Dat kun je beter voor de boerderij van Niklaos van der Wekken doen op de langwerpige drinkput, die daar langs de weg ligt. En dan is er ook nog de grote put achter de cichoreifabriek.

Stoffel van Mourik herinnert zich ook hoe hij in het voorjaar en de zomer met vriendjes de polder intrekt om slootje te springen. En als je een polsstok hebt, kun je zelfs proberen om over de watergangen te komen: ‘Je kon ook zomaar wat gaan zwerven in de polder, meestal in de richting van de Groenendijk, want daar was het altijd rustig en kon je ongestoord konijnenholen zoeken of pootje baden in het Diepe Gat. Omdat je onderweg dan ook altijd wel slootje had gesprongen, kwam je meestal toch met natte voeten thuis. Dat moest je dan maar een beetje verdoezelen voor je moeder.’

Stoffel is niet de enige die met plezier terugkijkt op zijn jeugd in het gehucht en in de polder. Dat doet ook Piet de Rijke. In de zomervakantie gaat hij met zijn vrienden bijna elke avond naar de Oosterschelde om daar te zwemmen: ‘Dat deden we bij de Noordbout, een heel eind weg, maar daar ging Capelle toen altijd naar toe. Er waren kinderen die niet konden zwemmen, maar ik wél hoor! Dat leerde je daar jezelf. In de zomer was ik mager van het zwemmen. We verkleedden ons gewoon aan de dijk, achter de stekels en de brandnetels. En we zwommen als ratten. Ik heb wel eens van de Noordbout naar de Zuidbout gezwommen en dat is een eind hoor.’

‘Weet je wat wij als jongens ook deden?’, vraagt Kees van Dienst: ‘Proppen schieten! De proppenschietter maakten we van een stuk vlierhout. De zachte binnenkant brandden we eruit met een gloeiende staaf ijzer, meestal de kachelpook. En dan sneed je van ander hout de stamper. Dat moest allemaal precies passen, maar dan kon je ook schieten! We maakten de proppen door op vlasstengels te kauwen. Die werden op d’n duur zo hard als een steen. Zo maakten we ons eigen speelgoed.’

Zijn zus Nelleke vult aan: ‘Een toppe maakten we ook zelf. Van een stukje hout, waar je een spijkertje aan de onderkant in sloeg. Daar draaide hij op. Dan zocht je een eindje hout en een touwtje en kon je toppen. Ja, wat deden we verder? Touwtje springen, hinkelen en hoepelen. Een hoepel was meestal een oud fietswiel. Daarmee hielden we

wedstrijden in de straat. Dan trok je met krijt een baan op de straat en die moest je dan precies proberen te volgen.'

Als kind ben je vindingrijk en als je geen speelgoed hebt, dan maak je het zelf.

Nellie Schiettekatte weet nog dat ze stiekem het touw, waarmee de geit vast stond in de wegberm, losmaakten en de geit in het schuurtje duwden: 'Dat touw gebruikten we dan om touwtje te springen. Tegen de tijd dat vader thuis kwam, haalden we de geit weer uit z'n hok en zetten hem aan zijn touw in het gras.'

Lenie, haar jongste zus, maakte zelf knikkers: 'Ik wist een plekje in de sloot bij boer Boot, waar een soort modder was, waar je knikkers van kon maken. Die modder was een soort leem die heel lekker plakte. Daar maakte je bolletjes van, die je liet opdrogen en dan had je knikkers'

Een gelukkige jeugd ondanks het feit dat ze niet verwend zijn. En waar die van Capelle al helemaal niet mee verwend worden, dat is met de dagelijkse reis naar de lagere school. Behalve dan de kinderen van de grote boeren Koopman, Stols, Van Westen, Boot en Geluk, want die hebben al vroeg een fiets waarop ze naar Zierikzee rijden. En bij slecht weer mogen ze er ook met de tram naar toe.

Maar de rest loopt naar de dorpschool van Nieuwerkerk. En hoewel sommigen daar op de openbare en anderen op de christelijke school zitten, lopen ze meestal 'gemengd' in groepjes het lange eind naar Nieuwerkerk.

'We liepen altijd met een hele club naar school en dat gaf natuurlijk een band. We waren alles bij elkaar wel anderhalf uur samen onderweg, want het was ruim drie kilometer heen en 's middags ook weer terug,' zegt Lenie Schiettekatte.

54

'In de winter, als er niks op het land stond, gingen we meestal 'stok over blok', dat was een beetje korter', vult zus Jannetje aan.

Je ziet ze lopen, sommigen amper zes jaar. En toch al dwars over de stoppelvelden en aardappelakkers waar de oogst is afgehaald. Op klompen of laarzen over hobbels en bobbels. Elke dag opnieuw. Kilometers.

Lenie: 'En 't kon zulke slechte weer niet wezen, toch liepen we altijd naar school.

Het is wel gebeurd dat er kinderen van Nieuwerkerk zelf niet naar school waren gekomen vanwege het noodweer en dat wij van Capelle er wél waren.'

Jannetje: 'Regenkleren hadden we niet, dus je kwam soms drijfnat op school. En als het in de winter heel koud was, wikkelde moeder ons 's ochtends in een gebreide shawl en dan ging je...op je klompjes naar Nieuwerkerk!'

'Al kwamen we van verschillende scholen, als we terug op Capelle waren, speelden we altijd samen', zegt Nelleke van Dienst. 'Ik herinner me dat er minstens tien kinderen waren met wie ik daar speelde. Er stond naast het huis van Van der Straten een telefoonpaal, waar we buut speelden en wegkruipertje. Er waren plekjes genoeg om weg te kruipen; bijvoorbeeld in de oude schuur naast Van der Straten. Daar kon je zó in, want die stond altijd open.'

Jo Schiettekatte speelt meestal met Catrien van Mourik: 'Die had een nogal strenge moeder, want Catrien moest haar breisel meenemen als ze buiten ging spelen. Ik hoefde dat niet van mijn moeder, maar dan nam ik mijn breisel ook maar mee en dan liepen we breiend over het dorp of we zaten op het muurtje bij Van Mourik samen te breien. Ik heb ook veel schooltje gespeeld. Dan was ik de juffrouw voor een groepje kleinere kinderen en die hield ik dan zo bezig. Gewoon ergens buiten. Je vond altijd wel een plekje. Ik vind dat ik een mooie jeugd op Capelle heb gehad.'

In de zomer moeten de kinderen meestal meteen naar bed als ze 's avonds na het spelen binnen komen. Maar in de winter, als het al vroeg donker is, ligt dat anders. Dan verzamelt het gezin zich rond de eettafel. Het is de tijd van de knusse avonden. Want de televisie heeft zijn intrede nog niet gedaan in Nederland en zeker niet in de nederige arbeidershuisjes van Capelle

En juist daardoor heeft menig een er dierbare herinneringen aan. Zoals Corrie van Dienst: 'De een breide, de andere naaide, de volgende was kousen aan het stoppen, mijn broer Kees zat te knutselen... en altijd met z'n allen rond de tafel. Je was altijd met iets bezig, want je handjes mochten niet stilstaan. Maar ik vond het zo gezellig, allemaal onder de lamp. Spelletjes deden we zelden of nooit. We hadden wel dikwijls de radio aan staan. Met 'Negen heit de klok' en de Bonte Dinsdagavondtrein. En op zondagavond kwam er een krant met 'olienootjes' op tafel, die we mochten doppen en opeten. Toen ik op m'n 22ste verkeer op Zuid-Beveland kreeg, ging ik daar ook werken in het ziekenhuis van Goes. Maar ik ben van heimwee terug gekomen. Want dan zat ik daar 's avonds in m'n eentje op een zusterskamertje, terwijl ik wist dat ze op Capelle allemaal gezellig rond de tafel zaten. Ik heb een brief naar vader geschreven of ik alsjeblieft terug naar huis mocht komen. Nou, die schreef per omgaande, dat ik welkom was. Hij was zelf ook blij, want hij hield ze graag bij elkaar. Toen heb ik in Zierikzee een baantje gezocht, zodat ik thuis kon blijven wonen.'

Al is Capelle een prachtige plek om je jeugd door te brengen, toch worden de meeste kinderen in de jaren '30 en '40 al vroeg ingezet om een centje bij te verdienen. Zo staan er achter bijna elk huis wel een paar hokken waarin konijnen worden gehouden. Die worden vanaf het voorjaar opgefokt om tegen Kerstmis aan een opkoper te worden

Jeugdige bonenplukkers. Achter: Saantje vd Weijde, Annie en Riet v. Dienst, Jannetje Schiettekatte, Nel Slootmaker en Jo Schiettekatte. Voor: Jaap vd Weijde, Kees v. Dienst, Janny Slootmaker, Corrie v. Dongen, Lien Tanis, Adrie Slootmaker en Adrie v. Dongen.

verkocht en zo te zorgen voor een aardig extraatje, dat voor een deel in de spaarpot van de kinderen gaat.

Maar daarvoor moeten ze wel 's middags na schooltijd met een jutezakje en een zekel op zoek naar een wegberm of een dijkje, waar mals gras, melkwied of klavers groeien. 'Praat me er niet van!', roept Kees van Dienst bij de herinnering: 'Want je moest niet alleen klavers gaan snijden, maar je moest die konijnen ook uitmesten. En zeiken dat die beesten deden... En stinken! En dan hadden we ook nog hoenders; daar moest ik af en toe de ren van omspitten, zodat ze weer wormen konden pikken. Ik moest ook het varken uitmesten en heb de plee-emmer meermalen in de mestput moeten leeggooien. Nee, je werd wel bezig gehouden als kind, hoor.'

'In mijn schooltijd hadden we drie weken en één dag zomervakantie', weet Stoffel van Mourik nog. Hij en zijn broer Piet moeten de hele vakantie helpen op het land en in de schuur van opa Van der Wekken: 'We moesten helpen bij het aardappels rooien en bij het binnenhalen van de graanoogst. Ik was als jongste meestal 'ansmakker' als het graan werd binnen gereden. Dat ging zo: in de schuur stond iemand op de wagen met een vork de schoven naar boven te gooien en daar zat ik dan als 'ansmakker', die de schoven weer verder gooide naar de man die ze op hun plek stapelde.'

Arbeiderskinderen worden in de zomervakantie dikwijls met een jutezakje om hun middel de stoppels opgestuurd om er aren te rapen. Want die kunnen weer tot meel worden vermalen voor het eigen brood of als voer dienen voor de varkens, kippen en konijnen.

Jacob van Dienst heeft nóg een karweitje aangenomen, waar zoon Kees voor opdraait. Hij moet de Zierikzeesche Nieuwsbode bezorgen: 'Ook bij de boeren, die ver in de polder woonden en dat op m'n klompjes. We hadden vlak na de oorlog wel één oude damesfiets, waar alle kinderen van ons gezin op hebben leren fietsen, maar daar lagen van die surrogaatbanden op. Ik vergeet het nooit: van die repen harde rubber, die met ijzeren krammen aan elkaar waren gemaakt. Als je er op reed ging het van "kedonk...kedonk..." Op die fiets ging ik de krant ook wel eens wegbrengen.'

Stoffel van Mourik heeft al wel een eigen fiets, maar daar mag hij alleen maar 'functioneel op fietsen', zoals hij het noemt: 'Een jongen als Jaap Flikweert deed dat niet. Die kwam op zaterdagavond op z'n fiets naar het tramkotje en dan waren daar nog wel een paar van die druktemakers met hun fiets en dan gingen ze daar bijvoorbeeld achterstevoren op proberen te fietsen.'

Opgeschoten knullen die achterstevoren op hun fietsen proberen te rijden omdat ze zich vervelen op het stille gehucht. De landerigheid van het leven op het platteland. Soms leidt de verveling tot kwajongensstreken. Kees van Dienst herinnert zich hoe op een zaterdagavond de houten elektriciteitspaal naast hun huis in brand staat: 'Dat had Wim van Tiggele gedaan.'

En zijn zus Nelleke weet nog dat een stel jongens op een winteravond, als het flink heeft gesneeuwd, hun pleehuisje - een houten kotje dat achterin de tuin staat - helemaal vol sneeuw stampen, zodat de volgende ochtend niemand er in kan.

Piet de Rijke wil best vertellen hoe hij met een paar vrienden Kees Stouten heeft gepest: 'Tegenover zijn winkeltje stond de boerenschuur van Van der Wekken. Die was oud en er zaten gaten in. Daar kropen we op zaterdagavond door en als we dan zagen dat een vrouwtje nog een boodschap bij Kees deed, bonden we vlug een touw aan de deurkruk en hielden zo die deur dicht. Dan moest Kees helemaal achterom om te proberen de deur open te maken, en dan hadden wij intussen allang dat touw weggehaald.'

Dus begreep hij niet wat er gebeurd was. Maar dat deden we dan wel twee of drie keer op een zaterdagavond en dan snapte hij het wel en hoorden wij hem schelden, terwijl wij in de schuur zaten te lachen.

Zulke dingen dééd je. Ik weet ook nog dat we op een zaterdagavond gist in de pleemmers gooiden. Als de mensen dan de andere morgen naar de plee moesten, was de bril helemaal naar boven gekomen door die gist. Of we haalden een geintje uit met het kacheltje waar de was op werd gekookt. Op maandagochtend was het wasdag en die was werd toen gekookt op een kacheltje dat meestal achter het huis stond. Dan duwden wij een prop met gras in de kachelpijp, zodat dat kacheltje niet wou trekken. Zo vermaakte je je als jongen van een jaar of veertien.

Later, toen ik zeventien was, bleef ik niet op Capelle. Dan fietste ik 's zaterdags met vrienden naar Zierikzee en dan gingen we daar voor 35 cent om een zak patat en een fles limonade. En dan was ons geld op.'

Als je al zakgeld kreeg, dan was het snel op, herinnert ook Stoffel van Mourik zich: 'Wij kregen geen zakgeld als kind. We kregen alleen geld met de feestdagen, met Pasen of Pinksteren. Op tweede Pinksterdag gingen we op de fiets naar de duinen. Dat deden er veel toen.

Toen ik wat ouder werd kreeg ik wel zakgeld en dan ging ik op zaterdagavond nogal eens met vrienden naar Zierikzee. Daar liepen we dan wat rondjes rond het Havenplein en we gingen naar café 'De Bierhal' van Paul Verstraten of biljarten in het Huis van Nassau. Nou, als je daar een of twee biertjes nam, was je geld op.'

En dan is er nog de zondag. 'Voor mij betekende de zondag vooral verveling,' zegt Stoffel van Mourik. 'Want bij ons thuis mocht je bijna niks behalve lezen. En ik hield

De zondagschool met 34 kinderen en (links achter) twee juffrouwen.

niet van lezen. Soms werd er 's avonds wel eens een potje domino gespeeld. Maar zeker geen kaartspel, want kaarten was goddeloos en daarom verdoemd bij ons in huis.' Stoffel kijkt 's zondags vaak jaloers door de ramen en ziet andere kinderen op het erf of in het straatje spelen. Buiten spelen is voor kinderen uit de 'zwaar' gereformeerde gezinnen op zondag verboden. Die mogen alleen de 'sabbatsreize' van en naar de kerk maken. Verder komen ze niet buiten.

Maar op Capelle is er toch een lichtpuntje voor de jeugd. Want nadat de meesten op zondagmorgen in Nieuwerkerk of Zierikzee naar de kerk zijn geweest, is er 's middags een bijeenkomst, waar velen een halve eeuw later nog met plezier aan terugdenken. Dat is de zondagschool.

Het is een initiatief van de Gereformeerde Kerk uit Zierikzee en dateert uit de jaren '30. De school wordt gehouden in een leegstaand deel van een van de huisjes aan de straatpad. In de loop der jaren wisselt de locatie nog wel eens omdat er een gezin in de zondagschool trekt, maar er staat altijd wel een voor- of achterhuisje leeg waar de zondagschool dan verder in kan.

En het typische voor Capelle is, dat alle kinderen er naar toe gaan. Of hun ouders nou hervormd of christelijk gereformeerd zijn, ze gaan op zondagmiddag allemaal naar het schooltje van juffrouw Joppe (vóór de oorlog) of juffrouw Koevoets en Bienefelt (na de oorlog).

Nelleke van Dienst heeft een groepsfoto van het naoorlogs zondagschooltje en roept enthousiast: 'Veel kinderen hè! En ze zijn echt allemaal van Capelle, hoor. Maar iedereen vanaf een jaar of vijf ging ook naar de zondagschool. Op zondagmiddag was Capelle één klusje. Kijk, daar sta ik en daar zijn de zusjes Catrien en Saartje van Mourik. Die hadden zulke mooie staarten in hun haar. En dit zijn de juffrouwen Bienefeld en Koevoets. Die kwamen elke zondagmiddag op de fiets van Zierikzee.'

58

Koos van Westenbrugge, die in 1925 werd geboren en wiens vader in de jaren '30 knecht is bij boer Stols, komt dan ook elke zondagmiddag naar Capelle lopen: 'En als het hard waaide moesten wij met een paar van de grootste jongens juffrouw Joppe op haar fiets terug duwen tot bovenaan de Stenendijk. Dan liepen wij zo hard als we konden tegen haar bagagedrager te duwen. Dat vonden wij prachtig.'

Piet de Rijke is van 1933 en heeft de fiets van juffrouw Joppe ook wel eens mogen duwen. Ook hij gaat graag naar het schooltje, want dat is het enige uitje op de verder saaie dag: 'Het was altijd van half 2 tot een uur of 3. Er werd een verhaal voorgelezen, we zongen er bij het orgeltje en je moest een psalmvers en een bijbeltekst uit je hoofd leren. Als je allebei je teksten goed kon, kreeg je een bijbels plaatje met een tekst erop. Meestal zat je op de zondagschool tot je van de lagere school af was. En ik weet nog wel dat hoe ouder je werd, hoe gezelliger het was, want als je een jaar of twaalf was dan bleef je met een groepje jongens en meiden na afloop nog een poosje achter de schuur van Van Steijn staan.'

Op de middag vóór kerstmis is de verbroedering compleet, want dan geeft de zondagschool het jaarlijkse kerstfeest en dan zijn ook de ouders allemaal present in het café van Janus van Steijn. De kastelein en zijn vrouw zijn overigens de enige katholieken van Capelle.

Piet de Rijke schiet bij de gedachte aan het kerstfeest een beeldende herinnering aan de kastelein te binnen: 'Ik weet nog dat we daar in het café zaten te luisteren naar de juffrouw die een verhaal over de Here Jezus aan het vertellen was en dat Janus er tussendoor af en toe een pruim in een blikken bus spoog, die op de sleekachel stond te pruttelen...' Kerstfeest in de polder.

Lenie Schiettekatte heeft heel andere beelden: 'Ik heb daar eens met andere kinderen in een laken gehuld en met een kaarsje in mijn hand op een stoel gestaan. Toen waren wij engeltjes. Dat was na de oorlog, want juffrouw Joppe was er niet meer.'

Haar oudste zus Jannetje is wel bij juffrouw Joppe op zondagschool geweest: 'Zij had in Zierikzee een winkeltje waar ze wol en handwerkspullen verkocht. En als het nou kerstfeest van de zondagschool was, dan kregen wij allemaal iets van kleding uit haar winkeltje: een das of een paar wanten, ofzo.'

Stoffel van Mourik heeft ook wel eens een das gekregen in de tijd van juffrouw Joppe. Maar later was er een zakje met daarin een sinaasappel en een boek: 'Meestal boeken van W. G. van de Hulst. Ik herinner me dat ik "Zo'n heikneuter" kreeg en later "Veertien man in een boot". En we kregen ook chocolademelk en een 'kossewegge', zo'n langwerpige krentenbroodje.'

Nelleke van Dienst is tien jaar jonger dan Stoffel: 'Ik zie de zakjes die we kregen nog voor me. Er zat zo'n grote Jaffa in en ook een leesboek. Voor elke leeftijd was dat hetzelfde. Mijn allereerste was "Het wegje in het koren". Dat heb ik gelezen tot het helemaal uit elkaar viel.'

'Dat alle kinderen toen naar een en dezelfde zondagschool gingen, was toch eigenlijk heel bijzonder', concludeert Jan Flikweert, die er ook jaren op heeft gezeten. 'Want het ging daar toch om de geloofsopvoeding en er zaten kinderen uit hervormde gezinnen samen met die van de gereformeerde kerk en zelfs van de gereformeerde gemeente bij elkaar. Die kerken waren toen nog heel scherp verdeeld en door de week ging de een naar de openbare en de ander naar de christelijke lagere school. Maar op zondag was dat anders. Dan mochten we wel naar één zondagschool. Dat kon kennelijk op Capelle.'

59

BURENHULP EN SOCIALE CONTROLE

De zondagschool is een voorbeeld van de tolerantie die er heerst tussen mensen die bij verschillende kerken horen. Volgens Jannetje Schiettekatte, die zich de jaren '30 kan herinneren, heeft die sfeer er altijd gehangen: 'Het verschil in geloof speelde niet zo erg op Capelle. Wij waren hervormd, maar vader deed er eigenlijk niks aan. Ja, als er weer eens een kind gedoopt moest worden, ging hij een paar keer naar de kerk en op de dag van de doop zelf mocht hij dan het gerijtje van Van der Wekken lenen om er mee naar Nieuwerkerk te rijden. Die mensen waren zelf christelijk gereformeerd, maar we woonden ook op Capelle en dus mochten we het gerijtje lenen. Het was gewoon een tolerante samenleving.'

En zoals Van der Wekken zijn koetsje uitleent voor een doopplechtigheid, zo verschijnt Frans Koopman op een verkiezingsdag met een wagen achter zijn tractor op Capelle en nodigt iedereen die wil gaan stemmen uit om mee te rijden naar het stembureau in Nieuwerkerk. De boerenwagen mag dan geen luxe auto zijn, er liggen wel luchtbanden onder en het is sneller en prettiger vervoer dan op de fiets of op de klompjes. Burenhulp heet dat.

En zoals arbeiders soms geholpen worden door boeren, zo maakt omgekeerd ook niemand in de straat er een probleem van als Jacob van Mourik in de nazomer het hele gehucht een paar dagen in het stof dompelt. Want dan verschijnt de dorsmachine van Kloet en Sniijders uit Zierikzee om de schuur naast het huis van Van der Straten leeg te dorsen. Daarin ligt het graan van Van Mourik opgeslagen.

Zoon Stoffel: 'Die machine trok in september door de streek langs de boerenhoeven.'

Normaal stond hij bij de boeren op het erf te dorsen, maar dat kon bij ons niet, want de schuur stond aan de straat. En dus stond hij hier gewoon op de openbare weg te dorsen. Er was nauwelijks ruimte om er nog met een wagen langs te komen. Want behalve de dorsmachine stonden ook de tractor, die de machine aandreef en de stro-pers in de straat. Dat duurde meestal een paar dagen.'

De tegenhanger van burenhulp is sociale controle. En daar ontkom je in een gehuchtje van goed honderd inwoners natuurlijk ook niet aan. Als Bep Zwaal in mei '49 op Capelle komt wonen, loopt ze er al meteen tegenaan: 'Ik was nog onervaren als huisvrouw en ik weet nog goed dat vrouw Van Dienst op een van de eerste zaterdagen tegen me zei: "Moet jij je kled niet naar buiten doen?"

"Mijn kled naar buiten doen?"

"Ja, op zaterdag moet je het kled buiten uitkloppen, hoor."

En ik deed het, want zo was je in die tijd. Je zei niet: "Mens, waar bemoei jij je mee?!", nee, je zei: "Oh, bedankt hoor."

Op zaterdag werden ook de stoepen geschuurd en de ramen gezeemd. Dat deden alle vrouwen en dus deed je vanzelf mee.'

Dat is de milde vorm. Soms gaat de sociale controle verder.

Leen Geluk bijvoorbeeld, de vrijgezelle zoon die na de oorlog het boerenbedrijf van zijn vader overneemt en bij zijn ouders op 'Pythagoras' blijft wonen, staat bekend als het lopende nieuwsblad. Stoffel van Mourik noemt hem 'Een bijzonder iemand, want hij kwam vaak 's avonds na de nieuwsberichten op de radio naar Capelle en deed daar zijn rondje. Als hij iemand tegen kwam vertelde hij wat hij had gehoord en al pratend hoorde hij op zijn beurt de Capellenaars uit. En dat kon hij goed hoor. Hij vroeg op de man af wat hij wou weten. En hij gaf zijn ogen ook goed de kost. Hij wist bijvoorbeeld altijd al heel vroeg welke vrouw er in verwachting was. Hij keek gewoon of er aan de waslijn wel of geen maandverband hing te drogen.'

Volgens Jannetje Schiettekatte zijn er meer inwoners, die de waslijnen in de gaten houden: 'Dat was onderdeel van de sociale controle en de meeste vrouwen wisten het. Dus dan hing je soms express een maand geen maandverband te drogen. Ik heb dat niet als beklemmend ervaren. Ik lachte er om.'

Haar zus Lenie heeft er wel last van gehad: 'Dat merkte ik pas toen ik later in Zierikzee ging wonen. Daar voelde ik me veel vrijer. Maar op Capelle wisten ze alles van je en als je niet voldeed aan wat er van je werd verwacht, dan werd daar over gepraat. Dat voelde je.' Corrie van Dienst beaamt het: 'Het was net alsof Capelle één familie was. Je kon niks doen of iedereen wist het. Niet dat je nou echt in de gaten werd gehouden. Nou ja, opoe woonde tegenover het café en die zat wél door haar raampje te kijken wie er naar het café ging. En dat kregen wij dan weer te horen: "Die en die komt nogal in het café... Pas maar op hoor!" Zo werden wij als jonge meiden door haar gewaarschuwd. Maar dat deed moeder ook altijd. Want mijn ouders kregen eerst vier dochters en toen pas een zoon. En zeker vader was buitengewoon zuinig op zijn meiden, want stel je eens voor dat er iets met ons zou gebeuren! Dus mochten we bijna niks.

Zeker ik, als de oudste niet. Toen ik 13 jaar was, dus in 1938, ging ik in Zierikzee werken. Voor één gulden vijftig in de week was ik daar dienstmeid geworden. En ja, toen kreeg ik daar ook vriendinnen en daar ging ik op zondag wel eens naar toe. Op een zondag werd ik door een jongen achterop de fiets naar huis gebracht. Maar dat had iemand gezien; een oud-gereformeerde man die op Capelle woonde. Nou, die ging achter mekaar naar vader: "Weet je wel dat ik je dochter bij een jongen achterop de fiets zag zitten..."

Toen ik thuis kwam héb ik toch een pak op m'n sodemieter gehad! Ik weet nog dat ik naar de zolder vluchtte en dat vader onderaan de trap stond en brulde dat ik weer naar beneden moest komen. En ik ging! Om nóg een pak op m'n sodemieter te krijgen. Daar heeft hij later veel last van gehad. Want op zijn sterfbed zei hij tegen me: "Corrie, wat heb ik jou toch eens een keer geslagen, 'ee."

Maar die man was zó bang dat zijn dochter iets zou overkomen en die liet zich door het verhaal van zo'n buurman helemaal gek maken.'

OORLOG EN INUNDATIE

Op vrijdag 10 mei 1940 is Stoffel van der Wekken tien jaar: 'We liepen die ochtend net als altijd met de groep van Capelle naar Nieuwerkerk. Toen we daar aankwamen was de school gesloten. Het was oorlog, zeiden ze. Toen zijn we maar terug naar huis gegaan. En zo tegen de middag waren we al getuige van een luchtgevecht achter Nieuwerkerk. Het ging tussen twee Duitse toestellen en één Nederlandse. Die Nederlander werd neergeschoten en de piloot is omgekomen. Ik zie nog de parachute naar beneden komen. Maar dat wás wat, een luchtgevecht boven onze polder!

En we wisten dus vanaf de eerste dag wat de oorlog was.'

Als vier dagen later Rotterdam wordt gebombardeerd, ziet Stoffel het vanaf Capelle: 'Want toen hebben ze olietanks bij Pernis in brand geschoten en dat gaf enorme rookwolken. Die wolken zag je bij ons. En omdat de wind noordoost was, rook je de olielucht zelfs tot bij ons.'

Nog weer drie dagen later verschijnen de eerste Duitse soldaten op het eiland.

Naamgenoot en neef Stoffel van Mourik is ook tien jaar op dat moment: 'Vader was met wat mannen in de Capelleweg tarwe aan het wieden. Die soldaten hebben toen hun fietsen, die langs de kant van de sloot lagen, al meteen meegenomen. Dat was onze eerste kennismaking.'

Nellie Schiettekatte herinnert zich hoe ze als vierjarige achter een muurtje heeft staan kijken hoe die eerste soldaten over de nieuwe straatpad voorbijtrekken: 'Dat was wel griezelig hoor.'

Niemand kan zich herinneren dat er soldaten in het gehucht zelf zijn geweest. Soms zien ze ze in de verte voorbijtrekken. Maar daar blijft het bij. Het leven gaat weer zijn gewone gang. Er wonen ook geen NSB'ers op Capelle. 'Dat zou ook niet gepast hebben in de vreedzame sfeer hier', zegt Stoffel van Mourik.

Maar natuurlijk krijgen ze ook te maken met de maatregelen van de bezetter. Stoffel van der Wekken herinnert zich hoe bij Van Steijn een 'Bekanntmachung' wordt aangeplakt, dat het café voor joden verboden is. Niet dat er op Capelle joden wonen, maar er komen wel eens joodse veekopers uit Haamstede langs de boerderijen en in Zierikzee is een kleine joodse gemeenschap.

Op het gebied van de voedselvoorziening komen er maatregelen waar ze ook op Capelle last van krijgen. Alle melk moet bijvoorbeeld naar de fabriek en zelf karnen is voortaan verboden. De apparatuur van vrouw Van Mourik wordt verzegeld. Dus wordt er daar clandestien gekarnd: er wordt melk in een melkbus gedaan en daarop komt een houten deksel met een gat erin, waardoor een stok is gestoken, die weer een rond plankje met gaten aan de onderkant heeft. Met die stok moet je net zo lang heen en weer in de melk plonzen tot de boter zich afscheidt.

En zoals er clandestien wordt gekarnd, gebeurt er wel meer wat de Duitsers maar beter

niet kunnen weten. Stoffel van der Wekken: 'Als boer kon je natuurlijk wel eens wat ruilen. Bijvoorbeeld graan voor kolen met schippers in Zierikzee of voor een lapje stof met een winkelier. Want wij hadden altijd wel eten waar de Duitsers niet van wisten. We slachtten ook clandestien een varken. Officieel mocht je maar één varken hebben, maar vader had er twee. Die tweede was verstopt in een klamp stro en ik ging die elke dag stiekem voeren. Dat mochten de burens zelfs niet zien, ook al waren die absoluut niet fout. Want Teun Tanis perste zelf stiekem olie van lijnzaad of koolzaad in het schuurtje achter hun huis. Maar je wou ze niet belasten met meer wetenschap dan nodig was. Als ons varken groot genoeg was kwam loonslachter Jewannes de Boer uit Zierikzee 's avonds voor sperrtijd naar ons toe en middenin de nacht als iedereen sliep werd dan het varken geslacht. En nog dezelfde nacht werd al het vlees verwerkt en verstopt. Er zwierven altijd controleurs door de polder en al waren het niet allemaal NSB'ers, toch moest je oppassen met hen. Ze waren er ook bij als er werd gedorst. Ze wisten precies hoeveel mud tarwe je uit je oogst haalde. Als de dorsmachine 's avonds stopte, werd hij verzegeld en je moest het niet wagen om het loodje te ververbreken. Maar wij hadden vaak een aardige controleur. Die ging wel eens even in huis koffie drinken waardoor hij ons de gelegenheid gaf om snel een paar mud tarwe te dorsen en weg te werken.' Honger wordt er dan ook niet geleden in de polder.

De enige manier waarop de oorlog zich soms dreigend manifesteert is via de vliegtuigen. In de loop van de oorlog beginnen ook de geallieerde vliegtuigen zich boven Zeeland te vertonen en dat levert soms luchtgevechten en neerstortende toestellen op. In het weitje van Boot wordt een schuilkelder gegraven, die bedoeld is voor het hele gehucht, behalve de huizen bij de cichoreifabriek. Het is een flink gat, waar boomstammen en ander houtwerk over worden gelegd en daar weer graszoden over. Het verhaal gaat dat als de kelder klaar is, ze tot de ontdekking komen dat Janus van Steijn er niet in kan. Janus is te dik voor de smalle deur. En dus wordt de deur aangepast aan het formaat van de kastelein.

62

Corrie van Dienst is er wel eens in geweest: 'Mijn zus Nelleke was van 1939 en moeder lei haar de hele dag in de kinderwagen, zodat ze er onmiddellijk mee naar de schuilkelder kon vluchten. Ze had in die wagen ook van alles om te eten en te drinken neergelegd.' Overigens kan niemand zich herinneren dat hij ooit in die kelder is moeten vluchten wegens luchtalarm. Maar in de buurt van de cichoreifabriek is dat wel eens gebeurd, zo weet Piet de Rijke: 'Voor de mensen die daar woonden, hadden ze in een droge sloot voor de hoeve van Tonis van der Wekken een schuilkelder gemaakt: gewoon balken overdwars in die sloot en dan planken en daar weer grond en graszoden over. Er waren langs de kant bankjes gemaakt van planken en voor 's nachts had je een deken. Ik heb er een keer in gezeten toen er een luchtgevecht boven ons was. Niet een hele nacht, maar een uurtje. Maar er is nooit wat gebeurd.'

Er gebeurt pas echt wat in de eerste maanden van 1944. Dan besluiten de Duitsers dat de eilanden Schouwen-Duiveland, Tholen en Goeree-Overflakkee onder water gezet moeten worden omdat ze bang zijn dat de geallieerden hier wel eens een invasie zouden kunnen uitvoeren.

De bevolking krijgt de aanzegging dat ze het eiland moeten verlaten en naar elders in het land moeten evacueren. Ook die van Capelle. En zo trekt er in februari '44 een lange stoet van boerenwagens beladen met mensen en hun huisraad in de richting van Zijpe, waar ze oversteken naar Sint Philipsland om van daar hun reis te vervolgen. Sommigen

hebben het geluk dat ze familie buiten het eiland hebben waar ze terecht kunnen, anderen krijgen via het evacuatiebureau een adres bij wildvreemden toegewezen. Zo raakt Capelle ontvolkt en zal bijna anderhalf jaar verlaten blijven. Waarschijnlijk nooit eerder in de geschiedenis heeft het dorpje er zolang zonder ook maar één bewoner bijgelegen. Want terwijl in grotere dorpen meestal wel een paar 'oppassers' mogen achterblijven, is dat op Capelle niet het geval. De complete bevolking raakt verstrooid over het hele land. Er zijn nogal wat boeren die familie of vrienden in het nabije West-Brabant hebben en daar opgenomen worden, maar anderen komen veel verder terecht. Het gezin Schiettekatte zal bijvoorbeeld anderhalf jaar in een dorpje in het noordoosten van Groningen wonen.

In de zomer van 1945 keren de meesten terug naar het eiland. Stoffel van der Wekken, die met zijn ouders in de buurt van Tilburg heeft gezeten, zal de eerste aanblik nooit vergeten: 'We kwamen uit Brabant, waar het volop zomer was en de bossen in volle glorie stonden en toen stapten we in Zijpe van boord en daar lag één kale zandwoestijn voor ons... dode bomen, dode struiken en dood land, waar anderhalf jaar het zoute water op had gestaan. Dat beeld zal ik nooit vergeten.'

Omdat het een gecontroleerde inundatie is geweest, heeft het water nergens hoog gestaan. Op sommige plekken – zoals de hoog gelegen kern van Capelle – heeft zelfs helemaal geen water gestaan. Maar dat betekent weer dat het ongedierte uit de polder er heen is gevlucht en daar anderhalf jaar het rijk alleen heeft gehad.

'Ze zeggen wel eens "ratten als biggen", maar die liepen hier toen rond hoor!', zegt Piet de Rijke. 'Om bang van te worden. Je zag ze ook overal, want de polder was zo kaal als een luis, er groeide helemaal niks.'

Jewan en Grietje Schiettekatte met hun gezin tijdens de evacuatie in Groningen.

Behalve dan op Capelle zelf. 'Toen we terug kwamen stond het gras tot aan de vensterbank, herinnert Jannetje zich. 'Ons huisje was door al het ongedierte zo vies, dat we de eerste nachten in het winkeltje van Kees Stouten op de vloer hebben geslapen. We hebben ons huisje eerst letterlijk moeten uitmesten. Ik heb nóg kinderboeken, waar je aan kunt zien, dat de ratten er toen aan gevreten hebben.'

Toch valt de invloed van het zoute water op de vruchtbaarheid van de grond mee. Volgens Stoffel van der Wekken komt dat doordat het water nooit hoog heeft gestaan. Door de regenval gedurende anderhalf jaar moet het zoutgehalte behoorlijk verdund zijn geraakt. Als de boeren terug zijn, strooien ze gips op de akkers om het zout in de grond verder te neutraliseren en in 1946 groeit er al weer graan op de akkers rond Capelle. Alleen de aankleding van het landschap duurt langer. Als de oogst van de akkers is, resteert er een kaal landschap. Bomen groeien nu eenmaal langzamer en de boeren houden bovendien niet zo van bomen. Want die geven maar schaduw en daar is de productie niet mee gediend. Dus worden ze hooguit op plekken geplant, waar ze geen schade kunnen opleveren.

Maar zelfs daar heeft het geen prioriteit. In november 1947 vraagt het raadslid Jacob van Dienst ongerust aan de burgemeester hoe het toch staat met de plannen voor herbepanting van het kerkhof. De burgemeester zegt dat hij rode meidoorn heeft besteld. Maar daarmee zijn ze er nog niet. Het duurt tot drie jaar na de oorlog eer er rond het kerkhofje een begin van een heg te zien is.

Zo begint Capelle aan een nieuw hoofdstuk in zijn geschiedenis. Het zal een bijzonder hoofdstuk worden en niemand die zelfs maar kan vermoeden dat het laatste hoofdstuk is aangebroken.

64

DE BUURTVERENIGING

In de avond van 26 februari 1947 stapt tuinder Vreek Geluk binnen bij Jan Tanis, de meubelmaker en eigenaar van de cichoreifabriek. Het bezoekje zal gevolgen hebben voor de bewoners van het gehucht en daarom schrijft Tanis het later in de vorm van een dialoog voor twee personen op:

- Vollek!
- Ja, kom binnen
- Goeien...
- Goeien.
- Koud...
- Bar 'ee.
- Die winter bluuf ook mae an'ouwe.
- Nou! Jie ei noe nie vee te doen zeker?
- Neê, 't is mae slapjes. Van slae zoaie kom ôk mae niks. 't Is wè gewist dat om dezen tied de kasse à volop groen zag. Mae ja, wat doe je der an? Jie ei nie vee last van de kouwe... lekker bie de kachel den elen dag..
- Neê, mae ieder in zien vak, 'ee.
- Ja, dat is zo. Zeg, weet je waer a'k de laetste daegen over zitte te dienen?
- Neê...
- Om ier op Capelle 'n buurtverèngienge op te richten. Dat hèn ze op aore plekken oak en waerom zou dat ier nie kunne?

- Mae noe bin je toch zeker wè hoed bie je'n oôd?
- Waerom?
- Oe most dat ier noe gaen mit die ander'oalve boer en die ander'oalve aerrebeier? En docht jie dat dat zaekje bie mekaore te kriegen is? Gae noe gauw! Tien verschillende opvattingen en richtingen! Dat krieg jie nooit voor mekaore.
- Neê, ik aljièn nie, mae à m'n omae mee werrekke, dan gaet 't wél!
- Ja, da's zeker, mae oe kriege me de mensen zo verre?
- Om te beginnen gae m'n een vergaederienge ouwe. Ik è a mee verschillende mensen esproken, die d'r vó bin.
- En wae wou jie die vergaederienge auwe?
- Bie Van Steijn natuurluk. Me stiere aole mensen uut de buurte 'n oproep en dan zû jie 's zien dat ze allemaele komme. En as ze bie mekaore bin, dan komt de rest vanzelf.
- 't Schient da jie d'r nog à vee verwachting van eit. Mae affijn, 't is licht te preberen. Mien steun eije in elk geval. Wat zû m'n op die oproep zette?
- Ik dacht op deze maniere:

"L.S.

Wij nodigen bij deze een of meer personen van uw gezin uit tot het bijwonen van een vergadering die gehouden zal worden in café Van Steijn op 6 maart a.s. des avonds half 8. Doel der vergadering is te komen tot de oprichting van een buurtvereniging. Aller opkomst dringend gewenst. Enige ingezetenen."

- Ja, zo zà 't wè kunne. Me zû zien wâ de mensen doë.
- Ja, da's 't beste. Kom, ik gae ma wee nae de vrouwe. Me zû er 't beste mae van ope. Ajuu!
- Ajuu.

65

Op donderdagavond 6 maart om half acht wordt het initiatief van Vreek Geluk beloond: in het café van Van Steijn zijn 29 buurtbewoners binnen komen stommelen. Vreek vertelt hen wat een buurtvereniging voor Capelle zou kunnen betekenen. Hij denkt aan het organiseren van een gezellige feest- en toneelavond in het najaar en kinderspelen bij bevrijdings- en oranjefeesten in de zomer. En misschien kan er ook een reisje voor de ouden van dagen georganiseerd worden.

'Na enig debat', aldus de notulen, 'gaven alle aanwezigen zich op als lid, waarna men kon overgaan tot het kiezen van vijf bestuursleden.' Vreek Geluk wordt voorzitter, Jan Tanis secretaris en Jacob van Dienst penningmeester. Frans Koopman wordt gewoon bestuurslid. Daar komt later Pieter Flikweert ook nog bij. De contributie wordt vastgesteld op twee dubbeltjes per gezin per week en één dubbeltje voor alleenstaanden.

Na afloop blijft het groepje initiatiefnemers nog wat napraten. Volgens de notulen gebeurt dat 'op gepaste wijze onder het genot van een kopje thee.' En daarmee wordt weer eens aangetoond hoe notulen de werkelijkheid soms braver voorstellen dan ze was. Want toevallig herinneren Mina Flikweert en haar zoon Jan zich nog levendig hoe vader Pieter na middernacht thuiskomt.

Jan: 'Die oprichtingsvergadering is in ons gezin legendarisch geworden.'

Mina: 'Jan Tanis bracht mijn man thuis. Hij had zijn regenjas achterstevoren aan en ze moesten en zouden samen middenin de nacht eieren gaan garen in het hoenderkot...'

'Jan: 'Die hadden echt geen thee gedronken hoor! Dat bleek later die nacht wel, want toen is mijn zusje Jannie geboren.'

'Mina: 'Ja, precies die nacht begonnen de weeën en 's morgens vroeg kwam het kind. Buurvrouw De Rijke was gekomen om mij te helpen. Zij heeft het opgevangen nog vóór de dokter er was. Zij riep tegen mijn man: "Kom gauw, want je kind is er al!" Maar hij was van de drank en de zenuwen naar de wc gegaan en kwam aanlopen terwijl hij zijn broek nog niet had dichtgeknoopt. Op dat moment kreeg hij het kind in handen gedrukt. Dus moest hij die broek loslaten en daar stond-ie... met zijn broek op zijn enkels en zijn dochter in zijn armen! Toen hebben we toch zo verschrikkelijk gelachen.' Je zou die hilarische start symbolisch kunnen noemen voor de buurtvereniging. Want in de herinnering van iedereen is de vereniging vooral verbonden met plezier. Maar daarnaast ook met iets van trots dat het kleine Capelle zoiets voor elkaar wist te boksen. De activiteiten van de vereniging geven een kleur van saamhorigheid aan de gelukkige naoorlogse jaren. Als je de notulen naleest, zie je hoeveel activiteiten er worden georganiseerd, terwijl we dan toch leven in de tijd van wederopbouw, waarin het voor iedereen noodzakelijk en normaal is om lange dagen te maken. Drie dagen na de oprichting is er al een volgende bijeenkomst. De positieve start van de buurtvereniging blijkt aanstekelijk te hebben gewerkt op de rest van de bevolking, want Jacob van Dienst kan trots meedelen dat er zich al 49 leden hebben aangemeld. Er wordt afgesproken dat de eerste activiteit een kinderfeest op 5 mei zal zijn. Huib Boot stelt er graag zijn wekje voor beschikbaar. Om 4 uur die ochtend is een groepje enthousiastelingen er al bezig met versieren en inrichten. Vanaf half drie zijn de kinderen - aangemoedigd door heel Capelle - fanatiek aan het zaklopen en achter kruiwagens rond het wekje rennen. 's Middags komt zowaar de burgemeester uit Nieuwerkerk op bezoek samen met 'de muziek'. Het is voor het eerst in twintig jaar dat het gehucht die muzikale eer te beurt valt, zo meldt de secretaris

66

Vijf vaders en moeders als begeleider van de jeugd van Capelle in Blijdorp.

ietwat sarcastisch in de notulen. Hij is niet de enige die het gevoel heeft dat Nieuwerkerk zichzelf als het centrum van de wereld en het gehucht als een 'wingewest' beschouwd. Maar op deze 5e mei krijgen ze dus eindelijk erkenning. Daar wordt 's avonds in het café nog lang over nagepraat en op gedronken.

In augustus organiseert de vereniging een dagje naar het strand. Met de stoomtram gaat de hele meute naar Renesse. Het zal een traditie worden, zoals ook het reisje naar Blijdorp.

Dezelfde maand gaat ook een groep leden naar Valkenburg. 'Niet onder leiding van de buurtvereniging, maar toch was die reis er een gevolg van', schrijft de secretaris. En daaruit blijkt dat de vereniging effect heeft. Zij brengt de mensen dichterbij elkaar. Dat gebeurt ook op de vele avonden van besprekingen, voorbereidingen en repetities, die noodzakelijkerwijs volgen. Het zijn avonden waarbij de Capellenaars bij elkaar over de vloer komen, de oude verschillen even wegvallen en ze elkaar beter leren kennen en waarderen.

De winterse feestavond groeit uit tot de belangrijkste activiteit van de vereniging. Piet de Rijke doet er enthousiast aan mee: 'De uitvoering was altijd in december en daarvoor hadden we natuurlijk de repetities. We speelden op zo'n avond meestal één groot stuk plus wat kleinere. De kleine stukjes deed je met z'n tweeën of drieën, maar voor de grote stukken repeteerden we al weken tevoren met een hele groep. Ik herinner me dat we meestal bij elkaar kwamen in de grote keuken van Frans Koopman. Daar waren mensen als Vreek Geluk, Jaap Flikweert, Corrie en Annie van Dienst, Huug Zwaal en ikzelf. Dat vond ik de gezelligste avonden, soms repeteerden we wel twee keer per week. Prachtig man, want ja, wat had je anders 's avonds? Niks toch!

Soms speelden we wel twee stukken op één avond: een drama én een blijspel. Zo'n feestavond begon al om half 8 en ging door tot na half 12! Vreek Geluk speelde het liefst in een drama, want dat kon hij zó goed dat bij veel vrouwen de zakdoeken tevoorschijn kwamen. Ja, dan wist hij dat hij goed bezig was, als de zakdoeken maar tevoorschijn kwamen.'

Mina Flikweert heeft de repetities ook meegemaakt: 'Hoe dat nou zo kwam, weet ik niet, maar de kluchten werden meestal ingestudeerd bij Frans Koopman en de drama's bij ons in huis. Ik herinner me dat de meiden van Van Dienst er bij waren en dat we soms zo moesten lachen, dat we zeiden: "Als de mensen ons zo bezig zagen, dan zouden ze ons voor gek verklaren... een drama instuderen en dan de hele avond lachen!" Maar die meiden van Van Dienst konden spelen hoor!

Omdat het meestal stukken over vroeger waren, gebruikten zij de kleren van hun opa en oma Koopman, want die liepen nog in Schouwse dracht. Ik zie een van die meiden nóg met van die zwarte gebreide kousen rondstappen.'

Corrie, de oudste van de meiden van Van Dienst, lacht bij de herinnering: 'Ik had dikwijls een rol samen met Jaap Flikweert. En ik hoor moeder nog zeggen: "Pas toch op voor Jaap, want die is ouder dan jij. Laat hem niet al te gek doen." Maar ik vond het zo'n leuke vent. Hij kwam langs om ons op te halen voor de repetities en dan liepen we gearmd naar Flikweert of Koopman. En die repetities zelf, die waren toch zo gezellig.'

De namen van de stukken die ze spelen zijn de meesten inmiddels vergeten. Stoffel van Mourik herinnert zich nog wel dat hij samen met Leen Geluk een keer een luchtig stukje heeft opgevoerd met als titel: "Het was maar voor één nacht." Het stuk en vooral de titel blijkt een groot succes.

Corrie van Dienst: 'Nou, dat werd daarna een gevleugelde zin op Capelle. Als er wat was,

dan hoorde je algauw: "Och, het is maar voor één nachtje, Stoffel." Dat kon je op de gekste momenten zeggen en dat zijn we ook nog lang blijven doen.'

De uitvoeringen worden de eerste jaren in het café van Janus van Steijn gegeven, maar later verhuizen ze naar de wagenshuur van 'Pythagoras'. Die is groter en omdat zowat heel Capelle intussen komt kijken is er meer ruimte nodig. De wagenshuur moet eerst wel helemaal leeg worden gemaakt en voorzien van zitplaatsen. Dat zijn pakken stro, waar zeilen overheen worden gelegd. Maar die aankleding van de 'zaal' is geen probleem, want er zijn vrijwilligers genoeg.

Jan Flikweert weet het nog goed: 'Van de wagenshuur maakten ze me toch een prachtige zaal! Vader heeft toen zelfs een mengpaneel gemaakt voor de toneelverlichting.'

Zijn moeder Mina: 'Ja, daar waren hij en Frans Koopman op zaterdag dikwijls mee bezig. Mijn man was nogal technisch, dus die deed zulke dingen.'

Piet de Rijke: 'We maakten ook zelf het decor. Meestal een groot achterschot met een raam en een deur erin. En we hadden zelfs een souffleursbakje. Pieter Flikweert was dikwijls ook souffleur.'

Pieter Flikweert doet meer voor de vereniging. Zo schrijft hij in de winter van 1947 op '48 het uit 45 coupletten bestaande verhaal van "Jôôs en Jaone saeme op reis", dat geïnspireerd is op een feuilleton in de Zierikzeesche Nieuwsbode. Hij draagt het op aan de buurtvereniging en declameert het vol overgave op de feestavond.

Iedereen is enthousiast en geen moeite is kennelijk teveel. Als in februari 1949 de jaarvergadering wordt gehouden, zegt een lid van de kascontrolecommissie dat hij tevergeefs in het kasboek heeft gezocht naar de post 'onkosten bestuursvergadering'. De voorzitter antwoordt dat zoiets bij andere verenigingen wel de gewoonte is, maar hij acht het voor de buurtvereniging niet nodig die onkosten op te voeren.

De buurtvereniging op reis met op de voorgrond vrouw Van den Berge en achter haar Jannetje Schiettekatte en Annie van Dienst.

Kortom: de bestuursleden doen hun werk met zoveel plezier, dat ze de consumpties graag voor hun eigen rekening nemen. Al het contributiegeld gaat naar de activiteiten. Dat hun werk wordt gewaardeerd blijkt uit het feit, dat er dan al 84 leden zijn. Dat wil zeggen dat bijna iedereen op en rond Capelle lid is.

Er is één programma bewaard gebleven van zo'n feestavond. Dat is die van vrijdag 14 december 1951 in 'zaal Pythagoras'. De avond begint met een toespraak van Vreek Geluk, waarna de zaal drie coupletten van het Zeeuwse volkslied zingt. Nadat Frans Koopman een declamatie ten gehore heeft gebracht is het tijd voor het grote toneelstuk. Het is de klucht "De geleende vrouw", waarin Rinus van Oeveren, Riet van Dienst en Koos van Westenbrugge de hoofdrollen vertolken en verder nog zeven Capellenaars meespelen. Koos woont eigenlijk niet op Capelle, maar onder Ouwerkerk. Maar hij is wel op Capelle geboren en bovendien vrijt hij met Jo Schiettekatte. Koos kan goed toneel spelen. Hij is ook lid van de toneelclub K&O in Nieuwerkerk.

Na de pauze (met gratis verloting) stapt Pieter Flikweert op het podium om er zijn buurtgenoten te vermaken met een declamatie over "Klein Jantje", waarna de gezusters Van Dienst opkomen om voor zang met muzikale begeleiding te zorgen. Vervolgens brengen Kees de Rijke en Kees van Dienst de eenakter "Twee hengelaars". Daarmee is de avond nog niet vol, want het programma vermeldt ook nog een verrassing, waarna er opnieuw zang en declamatie volgen en tot slot zingt iedereen staande het Wilhelmus. Een overvol programma dus, dat tot middernacht duurt. 'Na afloop waren velen nog enkele uren gezellig samen', schrijft de secretaris in zijn jaarverslag. Dat kan, want omdat het feest steeds op vrijdagavond wordt gehouden, kan het ook na 12 uur vrolijk verder gaan zonder dat iemand in gewetensnood komt vanwege de zondagrust.

69

Het gedicht van Pieter Flikweert over "Jôôs en Joane" bewijst dat de buurtvereniging ook de creativiteit van de Capellenaars opgang brengt. Zo herinnert Nelleke van Dienst zich hoe er op een van de avonden ook een lied wordt gezongen op de wijze van het bekende 'Cheerio', maar dan met teksten over Capelle. Er is een flard van in haar geheugen blijven hangen: "...melk van Van Mourik en bier van Van Steijn/ Stouten de kruidenier..." Het moet een soort eigen volkslied zijn geweest; alles en iedereen die het vermelden waard zijn, worden er in genoemd.

Lenie Schiettekatte is even jong als Nelleke en herinnert zich een fragment uit een ander vers, dat ook op zo'n avond is gezongen. Dat gaat over de tram, die Capelle passeert en waarbij je de kippen kakelend hoort roepen: 'k Docht a 'k dôôd gieng...!', 'k docht a 'k dôôd gieng...!', waarna de tram de helling bij de Stenendijk op moet en het lied in het ritme van de tram vervolgt met: 'Oef, wat zweet ik, oef wat zweet ik...'

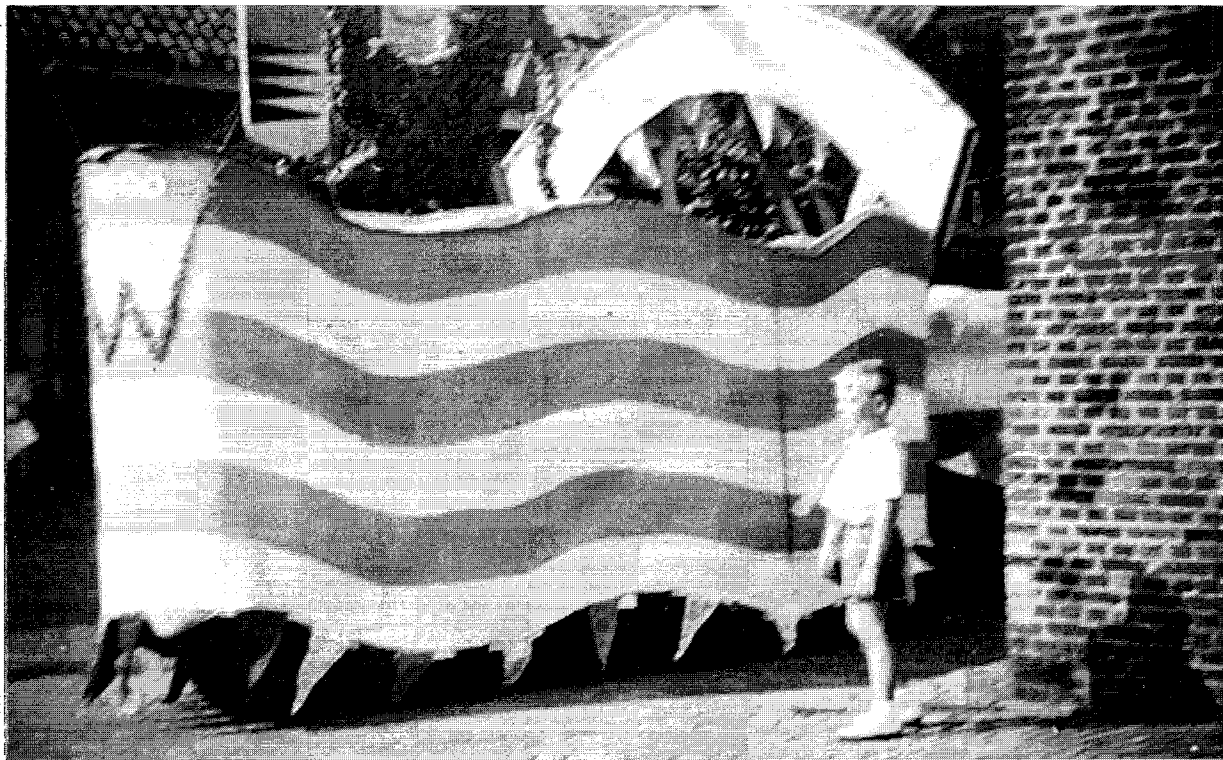
Er is veel gezamenlijk gezongen in die jaren door de Capellenaars. En ook dat versterkt het gevoel van eenheid.

Een van de mooiste dagen uit het bestaan van de buurtvereniging is 31 augustus 1948, de dag waarop koningin Wilhelmina haar gouden regeringsjubileum viert. De buurtvereniging heeft besloten om mee te doen aan de grote optocht die in Nieuwerkerk wordt gehouden. In de schuur van Frans Koopman wordt een bandenwagen omgetoverd tot een praalwagen. Corrie, het dochtertje van Frans, ziet hem nóg voor zich: 'Het was een wagen met aan de zijkanten allemaal papier in blauwe en witte golfbewegingen en in het midden een boog met daarop de tekst 'Luctor et emergo' en daar weer onder de Zeeuwse leeuw. Daar heeft Capelle toen de eerste prijs mee gewonnen.'

Het verhaal van Corrie klopt met de notulen, die trots vermelden, dat Capelle 'hiermee heeft bewezen dat zij als onderdeel van Nieuwerkerk een waardige plaats inneemt.' Jan Flikweert zegt het minder diplomatiek: 'Daar waren ze toen in Nieuwerkerk nijdig om. Want wij konden geen goed doen op Nieuwerkerk, hoor! Daarom was het ook zo prachtig dat Capelle bij die optocht de eerste prijs won. Het was ook een prachtige wagen.'

De eerste prijs winnen met 'Luctor et emergo', de Zeeuwse wapenspreuk die al zoveel eeuwen van toepassing is op Capelle. Het is bijna een voorbeeld van hoogmoed.

Het laatst bewaard gebleven jaaroverzicht is van 9 februari 1952. Daarin schrijft secretaris Jan Tanis trots dat de buurtvereniging inmiddels het vijfde jaar heeft vol gemaakt: 'In die vijf jaar heeft de vereniging zich het bestaansrecht verzekerd. Veel moeilijkheden zijn overwonnen, een reden temeer om op de ingeslagen weg door te gaan. Niet in de eerste plaats om het eigenbelang, maar in het belang van de gemeenschap Capelle.'

'Luctor et emergo' - de praalwagen waarmee Capelle de eerste prijs wint.

Stoffel vd Wekken en twee anderen met op de achtergrond het verdrongen Capelle. >

3

Het Verhaal van de Ooggetuigen

Fragment van de kaart die in '53 werd gemaakt van het rampgebied.

Een dorpje verdrinkt

ZATERDAG 31 JANUARI 1953 - de vóórlaatste dag uit het bestaan van Capelle - begint als een gure dag met een harde westenwind. In de loop van de middag ruimt hij naar het noordwesten en neemt toe tot stormkracht. Maar onverstoort gaat iedereen door met zijn bezigheden. Het is immers zaterdagmiddag en de werkweek dient vol gemaakt en afgerond te worden.

Piet, het vijfjarige zoontje van Vreek Geluk, staat te kijken hoe op het peeterrein mannen bezig zijn om betonplaten op een vrachtwagen te takelen. Er is tijdelijk een betonfabriekje op het terrein gestationeerd, dat platen voor het nieuwe fietspad langs de rijksweg fabriceert. 'Ik had met een paar vriendjes papieren zakken opgeblazen en dichtgeknoopt met een touwtje', weet Piet nog. 'Doordat het zo hard woei gingen ze als ballonnen hoog de lucht in.'

Stoffel van der Wekken komt er langs als hij op zijn brommertje terugkeert van een rit door de polder. Hij heeft rekeningen rondgebracht bij boeren waar hij in de voorbije week met zijn poterstomer een wintervoorraad aardappelen voor de varkens heeft klaargestoomd. 'Ik had de brommer wél nodig, want in de loop van de middag werd het een vliegende storm', herinnert hij zich.

'Toen ik thuis kwam hadden ze net een telefoontje van mijn zus Jannetje gehad. Die was met de veerboot van Zierikzee naar Zuid-Beveland gevaren. Ze ging op visite bij Sara, onze oudste zus, die op Krabbendijke woonde. Jannetje vertelde dat er op Katseveer zoveel water op de steiger stond, dat sommigen de boot niet afdurfden. Maar zij wél; ze had haar schoenen en kousen uitgedaan en was met opgetrokken rokken naar de dijk gewaad. We hebben er thuis nog hartelijk om gelachen.'

7.

Ceel Dalebout lacht helemaal niet als hij aan het eind van de middag thuiskomt van zijn rit met paard en boodschappenwagen door de polder. Onderweg zijn een paar blikken met koffie door de aanzwellende storm opgepakt en zo de polder ingeblazen. 'Morgen ga ik terug om ze te zoeken', moppert hij tegen zijn vrouw Jo. Die heeft net vrouw Van den Berg op bezoek. 'Zo hard als vandaag heeft het nog nooit gewaaid,' zegt de oude baker bezorgd.

Ook Ko Stols schrikt van de storm als hij in de namiddag met zijn vrouw terugkeert van familiebezoek op Sint Philipsland. Op Zijpe is de veersteiger onder water gelopen, maar Stols kan in elk geval met zijn auto van de pont af. Ze wippen even aan bij dochter Lenie en schoonzoon Huib Boot op hun boerderij in Capelle en vertellen daar over het hoge water. Maar verder wordt er geen aandacht aan besteed. Nog vóór het donker wordt rijdt de boer in ruste met zijn vrouw door naar Zierikzee, waar ze sinds een paar jaar een nieuw huis hebben.

Aan de andere kant van het eiland woont de 24-jarige Piet Kort met zijn ouders in de polder onder Noordwelle. Zijn zus Jannie is een paar jaar geleden naar Capelle verhuisd, toen ze trouwde met Hannes Westenbrink, die paardenknecht werd bij Huib Boot. Piet

heeft afgesproken dat hij vandaag samen met zijn vriendin Anna Baumann op bezoek komt in Capelle. Want Jannie en Hannes willen gaan emigreren naar Canada en misschien kunnen Piet en Anna, die trouwplannen hebben, wat meubels van hen overnemen.

'We vertrokken vanaf Haamstede, waar Anna toen woonde,' zegt Piet. 'Ik had een fiets met een mosquito-motortje en Anna mocht de mobylette van haar vader gebruiken. Je moest toen nog over de zeedijk naar Zierikzee en bij de Plompetoren stormde het zo hard, dat het ons niet lukte om met die brommertjes op de dijk te blijven. Het water van de Oosterschelde was toen al zo hoog dat het tegen de muraltmuurtjes stond. Het was geen doen zo; we zijn teruggereeden, hebben in Haamstede de brommers in het kippenhok van de slager gezet en zijn met de tram naar Capelle gegaan. Daar hebben we naar de meubels gekeken en afgesproken welke we zouden overnemen. We zouden die nacht blijven logeren, dus zijn we na het eten wat gaan kaarten. Mijn zuster had een pan met soep gekookt en het was erg gezellig, dus werd het laat. We hebben die pan soep dan ook grotendeels leeggegeten. Ik weet nog dat Jannie zei: "Neem nog maar een bordje, want morgen staat hier misschien het water wel." Dat was natuurlijk een grapje, maar het had wél te maken met de storm die rond het huisje joeg.'

Piet en Anna zijn deze avond niet de enige bezoekers op Capelle. Aan de overkant van de straat woont Jaap van Tiggele. Jaap is op 1 februari 1901 geboren en zal morgen dus 52 jaar worden. Maar een verjaardag vier je beter op zaterdag dan op zondag, want op maandag is het altijd vroeg dag. Dus is zijn broer Piet uit Noordgouwe op visite. Als in de loop van de avond de storm toeneemt tot orkaankracht zeggen Jaap en Janna tegen hem: 'Ga toch niet door dat noodweer terug en blijf bij ons slapen.' Maar Piet besluit om toch naar huis te fietsen.

74

Sommige mensen zijn vanavond niet in staat om op de fiets overeind te blijven. Huug Zwaal is zo iemand. Hij is op Nieuwerkerk bij de uitvoering van de mandolineclub "Hier 's ek weer" in het Verenigingsgebouw geweest. Na afloop stapt hij op zijn fiets, maar geeft al snel de pogingen om te rijden op. Hij neemt zijn karretje bij de hand en strompelt schuin tegen de storm in de vier kilometer naar Capelle terug. Er zijn meer Capellenaars bij de uitvoering geweest. Nelleke van Dienst speelt zelf mee in de mandolineclub en broer Kees is naar haar komen kijken en luisteren. Ook Kees en Nelleke zijn met de fiets en hen lukt het wel om overeind te blijven op de weg terug, maar veel sneller dan een wandelaar komen ze niet vooruit. De broers Piet en Stoffel van Mourik hebben meer geluk na afloop van de voorstelling. Ze zijn samen met Leen Geluk en die kent iemand op het dorp met een vrachtautootje. Hij klopt er aan en even later worden ze met hun fietsen in de achterbak naar Capelle gereden. Als Huug Zwaal als laatste in Capelle aankomt vertelt zijn vrouw dat ze naar de radio heeft geluisterd. Er was een nationaal programma op beide Hilversumse zenders omdat prinses Beatrix vandaag 15 jaar is geworden. Een van de liederen die werden uitgezonden kon ze zó meedreunen, want die heeft ze zelf bij meester Kosten op Oosterland geleerd. Hardop declameert ze het nog eens:

*'Neem Hollands boer zijn bomen af,
zijn wilgen en zijn peppels
dan ruist nog 't lied der windenzang*

*door 't loof van sloot en greppels
Neem Hollands boer zijn akkers af
En laat ze onder lopen
Geen nood! Elk kaasboerinneke
Gaat vissersnetten knopen.
Maar neem je Hollands water weg
Zijn plassen en zijn vaarten
Dan is mijn land geen Holland meer
Al staat het op de kaarten.
Dan wordt het duin een woestenij,
Verdorren alle weiden
Dan gaat mijn mooie Holland dood
Omdat het dorst moet lijden.'*

Dat er na het nieuws van 11 uur op de radio een waarschuwing heeft geklonken voor gevaarlijk hoog water in zuidwest Nederland, de komende nacht, is haar ontgaan.

In het hoefje van Heintje Hendrikse, op de hoek van de Slotweg, horen ze het radiobericht wél. Ze hebben die avond bezoek van Leen en Kee Otte uit Yerseke. Sinds de familie Hendrikse in 1944 in Yerseke bij hen geëvacueerd was, zijn ze vrienden gebleven en brengen elkaar regelmatig bezoek.

Adrie, de oudste zoon van Hendrikse: 'Dat vonden wij als kinderen prachtig. Want dan werden er altijd verhalen verteld en daar zaten wij met open mond naar te luisteren.

Maar ik weet nog dat we die avond de radio aan hadden. En toen zonden ze na het nieuws van 11 uur een waarschuwing uit voor gevaarlijk hoog water.

Ik herinner me dat we naar buurman Flikweert zijn geweest om daar over te praten.

Moesten we iets doen? Ja, zij wisten het verder ook niet. En toen heb ik gezegd:

"Weet je wat? Ik stap op de fiets en rij naar Zierikzee. Dan kan ik aan de haven zien hoe hoog het water staat." En ik ben ook op mijn fiets gestapt en tegen de storm in gaan rijden. Maar toen ik op de Stenendijk kwam stormde het daar zo verschrikkelijk hard, dat ik er niet meer tegenop kon. Ik dacht: "Wat doe ik hier ook? Het zal me toch een zorg zijn of er veel of weinig water in de haven van Zierikzee staat... Ik ga terug naar huis."

Thuis waren ze nog wakker toen ik terug kwam. We zijn nog een poosje op gebleven en daarna is iedereen nog vóór 1 uur naar bed gegaan.'

75

Piet de Rijke komt omstreeks diezelfde tijd op de fiets uit Zierikzee. Hij is jeugdleider van de CJV, de Christelijke Jongelingen Vereniging en die heeft een bazaar gehad: 'Ik had de hele avond bij het Rad van Avontuur gestaan. En ik weet ook nog dat Stoffel van der Wekken en ik na afloop 's avonds om half 12 zonder te trappen op de fiets naar huis zijn gegaan: drie en een halve kilometer, zonder één trap te doen! Zo hard stormde het.' De Stoffel van der Wekken waarmee Piet naar Capelle waait is een zoon van Knelis, een van de negen kleinzonen van 'aartsvader' Stoffel van der Wekken, die op een spulletje aan de Capelleweg woont. Omdat we nog in de tijd leven dat de oudste zoon naar de vader van de vader wordt genoemd, wonen er alleen al op Capelle vier kleinzonen met de naam Stoffel.

Stoffel van Tonis van der Wekken, die 's middags op zijn brommer nog rekeningen in de polder rond bracht, heeft al vroeg in de avond zijn brommertje weer gestart en is met de storm in de rug naar zijn verloofde onder Sirjansland gereden.

Hij zal die nacht ook niet meer terugkeren vanwege het noodweer. En omdat zijn zusje naar Krabbendijk is, zijn alleen zijn vader, moeder en broer Piet die nacht thuis.

Ook Koos van Westenbrugge mag die nacht bij zijn vriendin blijven slapen. Koos woont ten zuiden van Capelle aan de Molenweg dicht bij Ouwkerk. Vanavond is hij eerst op zijn rode Jawa naar zijn vriendinnetje Jo Schiettekatte aan de Capelleweg gekomen en daarna zijn ze samen in de tram naar Brouwershaven gereden, want daar geeft de toneelvereniging O&K van Nieuwerkerk een uitvoering. En Koos speelt mee. Omdat de tram 's avonds door het noodweer is uitgevallen, worden ze met een bus teruggebracht en zelfs netjes bij het knechtshuisje aan de Capelleweg afgeleverd. Als ze daar rond middernacht aankomen, vindt Jo, dat het te gevaarlijk is om met de motor door het noodweer naar huis te rijden. Hij moet maar blijven slapen. Koos aarzelt, want dat heeft hij nog nooit gedaan en wie weet zijn z'n ouders ongerust als hij niet thuiskomt. Maar hij laat zich overhalen als ook moeder Grietje Schiettekatte zegt dat hij beter kan blijven overnachten.

Wie ook niet thuis slapen, zijn Jannie, Corrie en Leo Koopman. De drie kinderen van Frans en Fien, van wie de oudste dertien jaar is, zijn die avond met hun ouders mee gekomen naar ome Toon en tante Saar Geluk op 'De Viersprong'. Want op zaterdag is het vaste 'canasta-avondje' van de twee echtparen.

Corrie Koopman: 'Terwijl onze ouders kaartten, deden wij spelletjes met Joske en Ria. Maar omdat het altijd laat werd met het kaartten, mochten wij dan blijven slapen en liepen de andere morgen naar huis. Zo zijn we ook die avond op een gegeven moment naar bed gestuurd en vader en moeder zijn 's nachts zonder ons naar huis gegaan.'

76

Ook Hannes en Jannie Westenbrink zitten in hun huisje in Capelle tot in de kleine uurtjes te kaartten met Piet Kort en Annan Baumann. Het jeugdige viertal klimt pas tegen 2 uur de ladder naar het zoldertje op en gaat daar naar bed.

Maar Anna kan niet in slaap komen op het voor haar vreemde zoldertje. De storm buldert ook zo over de pannen vlak boven haar hoofd. Piet is al in slaap gesukkeld als ze hem weer wakker maakt: 'Ik denk steeds dat ik een sirene hoor', zegt ze. 'Ach joh, sust die, 'dat is gewoon de wind die zo giert.'

Hij kan niet weten dat vier kilometer westelijker, in Zierikzee, om half 3 de vloedplanken aan de haven zijn gebroken, waarna de politie de sirene langdurig laat loeien om de bevolking te waarschuwen. Ook Anna valt ten slotte in slaap.

Niet lang daarna gaat de telefoon in de keuken van het boerderijtje van Tonis van der Wekken, even opzij van de cichoreifabriek. Zoon Piet wordt wakker, stommelt naar beneden en neemt de hoorn op. Aan de andere kant van de lijn meldt zich Willem van Mourik, die aan de Oosthavendijk onder Zierikzee woont. Hij is in paniek, want het water loopt er door een coupure in de dijk de polder in en bedreigt zijn boerderijtje. Of ze zo goed willen zijn om Piet en Stoffel – de zoons van zijn broer Jacob – wakker te gaan maken en te vragen hem te komen helpen de coupure dicht te maken met klei? En of ze een spa mee willen brengen... Piet kleedt zich aan en stapt op de fiets, laat zich naar Capelle waaien en maakt daar zijn neefs Piet en Stoffel van Mourik wakker door een roffel op de deur en de vensters. Stoffel: 'Nou mooi ben je als je middenin de nacht en met zo'n storm zo'n verzoek krijgt! Maar als er een beroep op ons werd gedaan, waren we niet gewend om "nee" te zeggen.'

Dus wij hebben ons aangekleed en zijn op de fiets met een spa bij ons tegen die storm in naar Zierikzee gaan rijden.

Meer lopend dan fietsend kwamen we bij de kruising van de Groenendijk en de Stenendijk. En daar zagen we dat de polder achter die dijken - de Gouweveerpolder - als een badkuip vol water stond en dat er zelfs water over de kruin van de Groenendijk in onze Vierbannenpolder liep.'

Het lijkt levensgevaarlijk om over de Stenendijk naar Zierikzee te gaan fietsen en de twee broers besluiten niet verder te gaan. Dat besluit nemen ze overigens niet in hun eentje. Op het kruispunt staat op dat moment namelijk een groepje mensen uit Nieuwerkerk in het donker met elkaar te kijken en te praten.

Stoffel: 'Daar stonden de burgemeester en politieagent Lotens en mensen van de brandweer. Die waren opgetrommeld wegens het hoge water. Er was daar geen sprake van rustig overleg, hoor. Je moet je voorstellen dat mensen in de vliegende storm naar elkaar stonden te schreeuwen. Maar ze riepen wél tegen ons dat het water al een beetje was gezakt in de Gouweveer en dat het gevaar voor de Vierbannenpolder dus niet meer zo groot was. Ze vonden dat we maar beter naar huis konden gaan. Niemand heeft tegen ons gezegd: "Ga Capelle wekken!". Dat hebben we dan ook niet gedaan.'

Piet en Stoffel fietsen met de storm in de rug terug naar huis en vertellen daar aan hun ouders wat ze hebben meegemaakt. En omdat ze nu toch wakker zijn, besluiten ze de koeien alvast maar te gaan voeren en melken. Het is wel vroeger dan normaal voor dat karwei, maar de toestand is ook te verward om nu terug naar bed te gaan.

Piet loopt tijdens het melken af en toe de schuur uit en het straatje in om polshoogte te nemen. En daar ziet hij ineens een auto tegenover hun huis staan. Het is die van dokter Vleugels Schutter, de huisarts van Nieuwerkerk.

Terwijl de broers Van Mourik onderweg waren naar Zierikzee, heeft zich bij de overburen een nieuwe inwoner van Capelle aangekondigd. Bij Nellie, de vrouw van Toon van der Straten, zijn de weeën begonnen. Toon - al vader van drie jonge kinderen - besluit de dokter te waarschuwen en wil op de fiets naar Zierikzee, waar zijn huisarts woont. Maar de vliegende storm waar hij tegenop moet, doet hem snel afzien van die expeditie. Hij maakt de overburen Ceel en Jo Dalebout wakker. Want die hebben telefoon in hun winkeltje.

'Hij zei dat hij geen dokter in Zierikzee kon bereiken', herinnert Jo zich vijftig jaar later.

'Daarom heb ik dokter Schutter in Nieuwerkerk gebeld. Want daar was ik acht jaar dienstbode geweest en die kende ik dus goed. Nou, die zou komen, werd me beloofd. Maar ik ben toch met Van der Straten mee naar zijn vrouw gegaan. Dat was maar goed ook, want toen de dokter eindelijk arriveerde, had ik het kind al gehaald. Het was een jongetje. Ik weet nog dat dokter Schutter tegen me zei: "Dat heb je goed gedaan, Jo!" Maar weet je wat de dokter ook zei? "Zie dat je op de cichoreifabriek komt, kind! Want er is overal water in de polder en die fabriek is hoog en sterk." Hij was toen al aan de Stenendijk geweest en had daar gezien dat de Gouweveer vol stond.'

Als de dokter naar buiten komt staan ook de broers Van Mourik nog even met hem te praten. Stoffel: 'Hij vertelde dat er een kind was geboren bij Van der Straten en hij heeft het ook over het water gehad, dat over de binnendijken onze polder in kwam. Ik weet dat Piet en ik daarna zelfs nog overwogen hebben om op de fiets te vertrekken. Maar waarheen?'

Wie vijftig jaar later aan de ooggetuigen vraagt hoe laat het water het dorpje bereikte,

krijgt geen eensluidend antwoord. Ze hadden ook niet als eerste impuls om op hun horloge te kijken, toen ze het water zagen komen. Wat is opgeslagen in het geheugen zijn vooral beelden en geluiden van wat er zich afspeelde. Het enige houvast is het tijdstip waarop normaal op zondagochtend de koeien worden gemolken en dat voor veel boeren en boerenknechts het moment is waarop ze met de naderende ramp worden geconfronteerd.

Er zijn bovendien kort na de ramp een paar getuigenissen op schrift vastgelegd, waarin iets wordt gemeld over de tijdstippen waarop de gebeurtenissen zich afspelen op en om Capelle. Er is een brief van Leen Geluk, die hij op maandagavond 2 februari al schrijft,

er is het rapport dat wachtmeester Lotens van de politie Nieuwerkerk kort na de rampnacht opstelt en er is het 'Verslag over de stormvloed' van Rijkswaterstaat, dat is gebaseerd op getuigenissen van dijkbazen en polderbestuurders, die 's nachts op verschillende plekken in het rampgebied op de dijken hebben gestaan.

In hoeverre de tijdstippen in dat laatste verslag allemaal correct zijn (want wie stond er op het moment van een doorbraak precies op die plek?) valt niet meer na te gaan. In elk geval meldt het verslag dat de polder Gouweveer - de 'buurpolder', die achter de Groenendijk ligt - vanaf half 4 vol loopt door gaten in de zeedijk en in de binnendijk met de aangrenzende Zuidernieuwlandpolder. Want in die polder is al omstreeks 3 uur de zeedijk gebroken.

Volgens datzelfde verslag slaan er rond 4 uur twee gaten in de Groenendijk bij Het Diepe Gat, waardoor het eerste water de Vierbannen ten zuiden van Capelle inloopt. Het water in de Gouweveerpolder zakt daardoor even en dat zal de burgemeester er waarschijnlijk toe gebracht hebben om tegen de broers Van Mourik te zeggen dat het gevaar voor de Vierbannen geweken lijkt.

Het tegendeel is waar. Want niet lang daarna slaan er ook gaten in de zeedijk van de Oosterschelde ten zuiden van Ouwkerk en in het noorden bij Stevensluis. Capelle ligt halverwege tussen al die gaten in de open polder en wordt zodoende van drie kanten door het water besprongen.

Maar dat gebeurt niet meteen. Want als er een gat in een dijk valt, duurt het even voor het hele dijklichaam is weggespoeld. Eerst slaat alleen de kruin van de dijk en de hoeveelheid water die door zo'n ondiep gat de polder instroomt, vult alleen de sloten. Pas als de gaten zijn verdiept en verbreed neemt het binnenstromende water de vorm aan van een zondvloed.

Volgens het politieverslag krijgt wachtmeester Lotens pas omstreeks 5 uur in Nieuwerkerk de melding dat de dijk van de Gouweveerpolder is doorgebroken en vol water loopt. Hij gaat met de burgemeester en een paar mannen van de brandweer in de tweedehands legertruck die als brandweerauto fungeert, naar de Stenendijk: 'Bij onze komst aan de Stenendijk bleek mij dat de Gouweveerpolder reeds vol water stond, zodat wij ons niet daarin konden begeven. Het water stroomde toen reeds over de kruin van de Groenendijk de Vierbannenpolder in. Aangezien ik het noodzakelijk achtte dat de in de nabijheid wonende personen werden gewaarschuwd, heb ik de ter plaats gekomen F. Koopman, wonende in het gehucht Capelle, verzocht, omdat hij in het bezit was van een personenauto (de brandweerauto was inmiddels vertrokken naar elders en moest tevens de arts Vleugels Schutter ontbieden voor een bevalling te Capelle), om bedoelde personen te waarschuwen. Koopman verklaarde mij de bedoelde personen te waarschuwen.'

Het nogal onleesbare jargon van het proces-verbaal maakt één ding duidelijk: Frans Koopman zou op de Stenendijk beloofd hebben om met zijn Citroën de bevolking van Capelle te gaan waarschuwen.

Er is één ooggetuige, die zich inderdaad herinnert door Frans Koopman te zijn gewekt. Dat is Lenie Boot - Stols, de weduwe van boer Huib Boot: 'Hij bonsde bij ons op het raam en riep dat het mis was met het water. Hij is meteen doorgereden, dus wij wisten ook niet precies wat er nou aan de hand was.

Waarschijnlijk heeft Frans Koopman een rondje door de polder gemaakt. Want ook op het hoeffe van Hendrikse worden ze gewekt door een onbekende die op de ramen bonst en roept dat het water komt.

Koopman rijdt ook naar 'De Viersprong' van Toon Geluk. In het verslag, dat dochter Joske Geluk kort na de ramp schrijft, staat althans te lezen: 'Papa en mama hadden niets gehoord van dokter Vleugels Schutter die een paar maal lang op de bel had gedrukt en toen was doorgereden naar Koopman, waar ze wel wakker werden. Oom Frans is met de auto naar ons toegekomen om ons wakker te krijgen.' Opvallend genoeg heeft Frans Koopman niet meteen zijn drie kinderen meegenomen, die op 'De Viersprong' liggen te slapen. Waarschijnlijk is hij te gehaast om nog meer mensen in de polder te alarmeren. Toon Geluk springt meteen na het alarm uit bed en terwijl zijn vrouw Saar haar kinderen en de logeetjes van Koopman wakker maakt, loopt hij de honderd meter naar 'Pythagoras' en klopt daar zijn ouders op. Volgens de aantekeningen van zijn broer Leen is het dan half 7: 'Vader riep me dat Toon was wezen zeggen dat de Gouweveer was ondergelopen. Hij zei: "Ga eens kijken", maar het was nog donker en ik zei: "Ik zal eerst de beesten doen en als het licht is, ga ik wel kijken."

Toon loopt meteen door en wekt op Capelle twee van zijn arbeiders - de oude Stoffel Hillebrand en de jonge Piet Boot - en vraagt hen naar 'De Viersprong' te komen om daar de koeien alvast te voeren en te melken.

79

Intussen gaat op de boerderij van Huib Boot de telefoon. Lenie: 'Vader belde uit Zierikzee. Hij zei: "Het water loopt hier door het Vrije..." Toen wou mijn man meteen naar Zierikzee omdat zijn moeder daar in haar eentje woonde. Maar hij strandde bij de Stenendijk, waar hij zag dat het Gouweveer vol stond. Op de terugweg is hij nog even bij Tonis van der Wekken binnen geweest. Daar waren ze ook al wakker. In de keuken heeft hij thee gedronken met een beschuit erbij. Vrouw Van der Wekken zei: "Boot, zouden we nou hier moeten verdrinken?"

Pie van der Wekken is niet de enige die zich op dat moment die angstige vraag stelt. Op het hoeffe van Hendrikse bedenkt moeder Marina dat hun huisje wel twee meter lager staat dan de hoeve 'Zwanenburg' van buurman Flikweert aan de andere kant van de weg. Na de inundatie van 1944 heeft ze goed kunnen zien hoe hoog het water bij hen en bij Flikweert in huis had gestaan.

'Waarom we toen niet weg zijn gegaan, begrijp ik nóg niet,' zegt Adrie Hendrikse een halve eeuw later in zijn woonkamer in het Friese Lemmer. 'Maar meneer Otte, die met zijn vrouw bij ons was blijven slapen, riep dat het wel mee zou vallen. En ja, hij kwam uit Yerseke en was visserman geweest, dus hij had verstand van het water. Maar moeder zei steeds: "Ons huisje gaat er onder!" En tóch bleven we. Wat dat was, ik weet het niet. Ik ben in het donker naar de boerderij van buurman Flikweert gelopen. Daar waren Pieter en Nico op dat moment al druk bezig in de schuur. Ik vroeg: "Wat doen jullie?"

Ze zeiden: "Wij gaan weg. Als je vlug bent, kun je meerijden op de wagen achter de tractor. Maar we stoppen niet meer bij jullie, want het water komt eraan."

Ze hadden zo'n hoge Farm all tractor en normaal duurde het een hele tijd voor ze dat ding aan de praat kregen, maar nu duwden ze hem naar buiten, gaven er een slinger aan en hij draaide. Ik ben vlug naar huis gelopen, maar ze kwamen al meteen achter me aanrijden. Ze zijn ook direct doorgegaan. Hij stopte niet meer. En ik zal nooit vergeten dat mijn moeder naar hen riep: "Laat je ons dan verdrinken?"

Maar ze reden weg.

Ja, het was natuurlijk ook onze eigen schuld, want wij hadden óók een paard voor de wagen kunnen spannen en naar de dijk kunnen rijden. Maar nee, wij bleven wachten en aarzelen. Stom natuurlijk, maar het gebeurde.'

De oude Jan Piet Flikweert en zijn drie volwassen zoons zijn de enigen die hals over kop het besluit nemen om niet te dralen maar naar de dijk te vluchten. Achteraf gaan er verhalen dat de oude Flikweert 'een voorzeggende geest' had en de avond tevoren al voorspelde dat het niet goed zou gaan met het water.

Hoe dan ook, ze zijn al vroeg in de weer, zo herinnert ook Mina - de vrouw van Pieter Flikweert - zich: 'Middenin de nacht kwam Nico al bij ons aan huis en nam mijn man mee naar 'Zwanenburg' omdat het niet goed zou gaan met het water. Ik ben alleen met de kinderen thuis achtergebleven.'

Op 'Zwanenburg' besluiten ze om het huis te verlaten en snel een goed heenkomen te zoeken. Nog vóór Adrie Hendrikse op de hoeve verschijnt, is Jaap al weggereden met achter zijn tractor een wagen waarop zijn vrouw en kind en zijn vader en moeder zitten. Voor het huis van Pieter bij de cichoreifabriek stoppen ze en lopen bij Mina naar binnen, die met haar kinderen in spanning zit te wachten. Ze zeggen haar dat ze ook op de wagen moeten stappen. Maar Mina wil niet.

'Ik zei: "Ik ga niet mee, want in de oorlog heeft het water maar een halve meter hoog gestaan in ons huis. Daar ga ik niet voor weg." Toen zei mijn schoonvader: "Dan neem ik je kinderen mee." Dat wou ik niet, dus toen ben ik toch met hen meegegaan. Mijn schoonvader zei dat mijn man en Nico nog op 'Zwanenburg' waren omdat ze de koeien en de paarden nog moesten lossnijden. Maar ze zouden snel met de andere tractor achter ons aan komen.'

Op Capelle wordt intussen de een na de ander gewekt door gebons op deuren en roepende stemmen die buiten de storm overschreeuwen. Hendrik Jan en Catrina Boer slapen beneden en worden wakker van geroep in de straat.

'Wat zou er toch zijn?', vraagt Catrina. Hendrik Jan aarzelt niet, maar stapt uit bed en trekt het gordijn opzij: 'Er stonden mensen in de straat die riepen dat het Gouweveer onder water stond.'

'Nou ja, het Gouweveer, daar zit toch een dijk voor', zegt Catrina. Ze draait zich om en vindt dat Hendrik Jan ook weer in bed moet komen. Maar hij zegt: 'Ik ben nou toch wakker en ik moet de koe bij Huib Boot melken. Ik ga buiten kijken.'

Hij kleedt zich aan en loopt naar de boerderij. Als hij daar de koe heeft gemolken, komt Huib Boot de schuur in en zegt dat hij heeft gezien hoe de Groenendijk overstroomt: 'Ga maar gauw naar huis, want straks kun je niet meer!'

Hendrik Jan: 'Hij had gelijk, want toen ik naar huis liep stroomde het water uit de sloten al over de weg. Op dat moment kwamen de broers Flikweert met hun Farm all met twee wagens erachter langs rijden. Ze gingen in de richting van de Stenendijk.'

Bij het huisje van Pieter stopt de tractor even. Als de broers zien dat Mina en de kinderen al zijn opgehaald door de eerste tractor, rijden ze verder. Maar wel slaan ze nog op de vensters bij buurman Marien de Rijke.

Die is al wakker en zit met zijn zoon Piet in de keuken: 'Vader was vaste arbeider bij Koos van der Zande. Die had zo'n twintig mestkoeien en die zondag was vader aan de beurt om ze te voeren. Ik vond dat mooi en ging wel meer mee en dat zou ik die ochtend ook doen. We moesten dan altijd om half 7 uit bed; zo weet Piet nog.

'Ik herinner me dat ik uit bed kwam en dat vader zei: "De stroom is uitgevallen. Dus hoef ik niet te jakkeren, want als bij Van der Zande het licht ook is uitgevallen, kan ik toch niks zien in de stal." Hij wou wachten tot het wat licht was geworden. Maar we waren misschien vijf minuten op, toen buurman Flikweert op het raam kwam kloppen. Die was toen al naar 'Zwanenburg' geweest om een tractor met een wagen te halen en pas daarna kwamen ze bij ons langs met de boodschap: "Buurman, de dijk is doorgebroken!" En daarna waren ze ook meteen weer weg met die tractor en lieten ze ons achter. Dat ben ik nooit vergeten.

Ik ben met vader naar buiten gelopen en even later hoorden we uit de richting van Ouwerkerk het geluid van water. Ja, het was nog donker, maar je hoorde hoe het op ons af kwam. We hebben de anderen gewekt en vader riep tegen moeder en tegen Kees, mijn jongste broer: "Naar de cichoreifabriek!" Want die fabriek was sterk én hoog. Ze zijn meteen over de greppel naast ons huis gesprongen en zo de fabriek in gelopen.

Vader en ik bleven samen nog even thuis. We hebben een big uit het varkenskot gehaald en naar de zolder gebracht en in haast allerlei spullen op de tafel gezet. Maar toen kwam het water het huis in en zeiden we tegen elkaar: "We moeten hier ook snel weg!"

Intussen rijdt de tractor van de broers Flikweert over een weg die geen weg meer is, want de sloten zijn al buiten hun oevers getreden en in het licht van de koplampen is alleen nog maar water te zien. Gelukkig loopt de weg wat bol en dat helpt hen om op het gevoel verder te rijden. Last van het water heeft de motor nog niet, want de Farmhall staat hoog op zijn wielen. Maar dan valt de motor plotseling stil. 'Als we hem niet aan de gang krijgen, verdrinken we hier', zegt Pieter tegen Nico. Maar zowaar, de motor slaat weer aan en ze bereiken voorzichtig rijdend nèt op tijd de oprit naar de Stenendijk. Daar staat de rest van de familie hen in spanning op te wachten.

Wachtmeester Lotens, die een tijdlang op datzelfde punt van de dijk heeft gestaan met de mannen van de brandweer en de burgemeester, is dan nèt verdwenen. In zijn verslag schrijft hij dat omstreeks half 7 boer Kees van Westen daar met het bericht komt dat bij Stevensluis de dijk is doorgebroken en het water nu vanuit het noorden de polder inloopt: 'Onverwijld heb ik mij met de burgemeester en enige brandweerlieden in de Vierbannenpolder begeven teneinde de inwoners der polder te waarschuwen. Aangezien nagenoeg alle bewoners op bed lagen, nam een en ander veel tijd in beslag. De bewoners van de Capelleweg, Loenenweg, Kieweg en Nieuweweg zijn door ons met het gebeuren in kennis gesteld.'

Die weergave in het politieverlag kan niet helemaal kloppen, want aan de Capelleweg is Toon Geluk dan allang gewekt en hetzelfde geldt voor Knelis van der Wekken, die een eind verder aan dezelfde weg woont.

Hoe dan ook; halverwege de tocht door de polder strandt de brandweerauto door het snel stijgende water. Burgemeester, politiemann en brandweerlieden kunnen nog nèt een boerderij bereiken, waar ze de zolder opvluchten. Aan alarmering of hulpverlening hoeven ze daarna niet meer te denken. Ze zijn nu zelf in nood.

Capelle is inmiddels in rep en roer. Hendrik Jan Boer is van de boerderij van Huib Boot naar huis gelopen en bonst onderweg op de ramen bij buurman Zwaal. 'Huug kom d'r uit, want de dulven staan al vol water!', hoort Bep Zwaal hem roepen. 'We zijn er meteen uitgesprongen. Huug heeft de kippen nog uit het hok gehaald en in een kooi boven op de tafel gezet. We dachten dat het water alleen in de tuin zou komen en niet in huis, want bij de inundatie was Capelle immers ook droog gebleven.'

Maar bij Jacob van Dienst weten ze dat hun huisje bij de tramhalte een stuk lager staat dan de rest van het gehucht en dus groter gevaar loopt. Ook daar zijn ze inmiddels wakker gemaakt en de dochters beginnen meteen de burens te waarschuwen. Nog vóór Hendrik Jan terug is van boer Boot, stormt Riet van Dienst al bij Catrina binnen:

'Vrouw Boer, het water komt eraan!'

'Ik wist niet wat ik moest doen', vertelt Catrina, 'maar ik heb gauw een koffer gepakt en die vol babykleertjes gedaan. Want ja, mijn jongste was nog maar zes weken.'

Ze is er nog mee bezig als Hendrik Jan binnenvalt: 'Als de sodemieter naar boven!', roept hij. Hij gooit een zak met aardappelen op zijn rug en loopt ermee de trap op. Daarna komt hij terug, vult een teil met water, pakt de pan met soep die Catrina de avond tevoren heeft gekookt en neemt die mét het petroleumtoestel ook mee naar de zolder. Catrina: 'Ik had die week nét mijn kind van de borst gedaan, dus ik bedacht dat ik ook melk moest hebben. Ik ben de straat nog overgestoken naar Van Mourik en heb daar gauw melk gehaald. Toen stonden de melkbussen daar al in het water.'

Kees van Dienst is samen met zijn vader de weg opgelopen nadat ze zijn wakker gemaakt. Dan zien ze het water aan komen: 'Uit de richting van Ouwerkerk zagen we gewoon een rol van water, die op ons af kwam. We zijn het huis in gerend en hebben nog vlug wat spullen mee naar de zolder genomen en zijn daar gebleven.'

82

Zijn zus Nelleke van dertien haalt nog een bedje van zee gras uit haar bedstee en zeult het tegen de trap op: 'Toen we boven uit het zijraam keken zagen we hoe laag ons huis wel stond. Want terwijl wij al op zolder zaten, liepen Hendrik Jan Boer en Huug Zwaal nog in hun kamer rond.'

Aan de andere kant van hun huisje, op de hoeve 'Hooggelegen', is Huib Boot in zijn eentje in de schuur druk doende om van pakken stro een trap te maken waarover hij de koeien probeert naar de schuurzolder te jagen. Het lukt aardig, maar terwijl hij zo bezig is, komt het water de schuur in en dan beginnen de pakken stro te drijven en stort de provisorische trap in elkaar. Huib stopt verdere pogingen en besluit zijn huis in te gaan. Maar tussen schuur en huis is een doorgang van vijf meter waar het water nu al een paar decimeter hoog, kolkend doorheen jaagt. Als hij probeert over te steken, wordt hij bijna meegesleurd door de kracht van de stroom. Geschrokken bereikt hij de achterdeur. Daar vertelt zijn vrouw Lenie, dat collega Kees van Westen even tevoren nog met zijn auto langs is komen rijden. 'Kom naar ons!', heeft Kees geroepen, want zijn boerderij staat pal aan de Groenendijk. Maar Lenie zei: 'Dat doen we niet hoor. Want mijn man is druk doende in de schuur met de beesten. En we kunnen de zaak hier toch niet zomaar achterlaten...'

Het is inmiddels te laat om nog naar Van Westen te gaan. Ze zullen de gebeurtenissen nu verder op hun eigen boerderij moeten afwachten. Dochter Ineke van 9 jaar is ziek; ze heeft de bof, maar ze is uit bed gekomen en helpt haar moeder om spullen naar de grote zolder te brengen. Uit de kelder halen ze appels en verder gaan de brodtrommel en een petroleumtoestel en ook stoelen en beddengoed mee naar de grote kale zolder. En een kruik met warm water voor Ineke.

Lenie: 'Maar de mooie dingen, zoals de piano en het dressoir konden we natuurlijk niet mee naar de zolder nemen.'

Ineke: 'Terwijl we zo bezig waren, zag ik uit het raam dat in Capelle het water al rond de huizen spoelde. Vooral bij het huis van Van Dienst. En omdat onze boerderij zo hoog stond, heb ik toen nog gedacht: "Waarom komen die niet naar hier toe?" Maar ja, iedereen was zo druk bezig.'

Ineke is niet het enige kind op Capelle dat de bof heeft. Ook in het gezin van Goudzwaard, een van de vaste arbeiders van Boot heerst die ziekte. Piet Goudzwaard woont in het eerste huisje van de straat naast het café Van Steijn. Een paar van zijn vier kinderen liggen met een shawl om hun keel in bed, als daar op de deur wordt gebonkt. Het is buurvrouw Jannie Westenbrink, die roept dat de dijken zijn gebroken. Piet slaap met zijn vrouw Jaone in de bedstee en doet de lamp in de kamer aan. Maar het licht valt bijna meteen daarna al uit. De kinderen liggen op het zoldertje, dus die zijn daar voorlopig veilig.

Zoon Bram herinnert zich: 'Vader is nog naar buiten gegaan om Janus en Wiechertje van Steijn te waarschuwen en te helpen om naar boven te komen. Want die twee waren oud, dik en gebrekkig. Maar hij heeft het café niet meer kunnen halen, want halverwege moest hij terug omdat het water er aan kwam rollen. Ik ben bang dat Janus en Wiechertje helemaal niet gewaarschuwd zijn.'

Bij buurman Westenbrink - waar Jannie de vorige avond nog voor de grap heeft gezegd dat ze de soep maar moesten opeten omdat morgen het water er toch zou staan - helpen ook Piet Kort en Anna Baumann om spullen naar het zoldertje te zeulen. 'Niet alleen etenswaren, maar ook de meubels. Behalve de kachel, want die brandde nog', weet Anna zich te herinneren.

Even overwegen ze nog om het varken, dat in zijn hok in de lage tuin achter het huis zit, naar de schuur van HuiB Boot te brengen. 'Maar toen we naar buiten wilden, konden we de achterdeur al niet meer open krijgen vanwege de druk van het water die er aan de buitenkant op stond. Het water spoot door de kieren van de deur het huisje al in,' herinnert Piet zich.

Al gauw staat het water een halve meter hoog in de kamer en dan is er nog maar één vluchtweg: het zoldertje op.

Naast het huis van Hannes Westenbrink staat het nog maar twee jaar oude knechts-huis waarin Rinus en Nellie van Oeveren in mei 1950 zijn komen wonen. Maar dat huis is al een paar maanden leeg en verlaten. Want Rinus heeft ruzie gehad met zijn baas Toon Geluk ('Rinus speelde mee in het toneelstuk van de buurtvereniging en omdat ze op een avond moesten repeteren, had hij de paarden een half uur vroeger gevoerd. Nou, dat mócht niet van de baas en de ruzie daarover liep zó hoog op, dat Rinus, die nogal driftig kon zijn, een riek pakte en naar de baas zijn kop gooide. Die riek bleef trillend in de deur naast hem staan, aldus het verslag van Nellie een halve eeuw later). Kort daarna vertrekt het jonge stel naar hun geboortedorp Scharendijke. Zo blijft het nieuwste huis van Capelle leeg achter en dat is het op 1 februari '53 nog steeds.

Ook aan de andere kant van het nieuwe huis is eerst een brandgang en dan heb je het winkeltje van Ceel Dalebout. Ceel is die morgen allang wakker, want Jo heeft immers die nacht al voor vroedvrouw bij de overburen gespeeld. Hij heeft zijn kippen uit het hok in de laag gelegen tuin gehaald en ze in een Verkade-kist gestopt die hij in het pakhuisje

heeft gezet. Daarna hebben ze een tijdje besluiteloos in de kamer gezeten. Maar als het water het huisje binnenkomt, moeten ook Ceel en Jo naar de zolder vluchten.

'We hadden al melk en wijn naar boven gebracht en ook allerlei etenswaren, want ja we hadden een winkel dus er was voorraad genoeg', zegt Jo. Samen met hun vier kinderen - van wie de jongste nog maar één jaar is - zijn ook zij daarna veroordeeld tot het verblijf op een laag zoldertje met één dakraam als enige uitzicht op de groeiende chaos buiten.

Twee huizen verder - op de kop van de straat - hebben vader Jacob van Mourik, zijn vrouw Mina, hun zoons Piet en Stoffel en de dochters Catrien en Saartje op het moment dat ze het water zien komen, besloten om naar Niklaos van der Wekken - de broer van Mina - te vluchten. Die woont maar honderd meter westelijk van Capelle op zijn boerderij. 'Want', zo verklaart Stoffel hun besluit, 'de boerderij van oom Niklaos was nog maar twintig jaar oud en veel steviger dan ons huis. Daar puilden de oostgevel helemaal uit, dus we wisten dat het slecht was.

Toch zijn we maar een goed half uur op de boerderij van oom Niklaos gebleven. Nadat we daar met z'n allen de spullen naar boven hadden gebracht, kwam Piet op het idee, dat we dat in ons eigen huis eigenlijk ook zouden moeten doen. Daarop zijn Piet en ik terug naar huis gegaan. Dat ging nog maar amper, want we moesten toen al tot onze dijen door het water waden. En wat was dat water koud! We waren amper thuis toen vader ons achterna kwam om ook te helpen. We zijn met z'n drieën spullen naar boven gaan dragen, maar omdat het water daarna bleef stijgen, moesten wel al vlug stoppen en konden we ook niet meer terug. Toen moesten we zelf ook de zolder op.'

Zo zit het gezin Van Mourik gescheiden op twee zolders, honderd meter van elkaar verwijderd; de mannen op de ene en de vrouwen op de andere.

84

Op een gegeven moment zien Piet en Stoffel hoe overbuurman Toon van der Straten voor een raam staat te roepen en gebaren dat hij hulp nodig heeft, want zijn vrouw die net is bevallen, ligt nog beneden. Piet waagt het om door het water over te steken en helpt om de kraamvrouw met haar baby naar de zolder te dragen. Daarna waadt hij tot zijn borst door het water terug naar het eigen huis en trekt op de zolder droge kleren aan.

In het buurtje bij de cichoreifabriek willen Piet de Rijke en zijn vader, nadat ze samen nog vlug de big en wat andere waardevolle spullen naar de zolder hebben gebracht, ook naar de cichoreifabriek, waar de rest van het gezin al heen is.

Piet: 'We liepen naar buiten en stonden al meteen een eind in het water; het kolkte rond ons en ons huis. De greppel tussen het huis en de fabriek liep al over. Ik ben toen over die greppel gezwommen, maar vader bleef aan de andere kant in het water staan, want die kon niet zwemmen. Gelukkig stonden er aan mijn kant een paar populieren langs de greppel. Toen ben ik in zo'n boom geklommen en aan een tak gaan hangen. Zo kon ik vader nét een hand geven en hem over de greppel trekken. Als een soort Tarzan hing ik daar. Ik snap nog niet hoe het me gelukt is.

We zijn de fabriek ingelopen en daar zaten behalve mijn moeder en mijn broer al meer mensen. Want het gezin van Teun Tanis was er ook naar toe gevlucht. Ik weet ook nog dat moeder een stuk kaas en twee broden mee had genomen.'

Wat Piet de Rijke zich ook nog herinnert is dat ze op een gegeven moment meer dan twintig varkens rond de fabriek zien zwemmen. Die zijn afkomstig van het boerderijtje van Tonis van der Wekken. Want die fokt varkens en die beesten zijn hun hok uitgespoeld.

'We hebben nog geprobeerd om ze in het schaftlokaal van de fabriek te krijgen, maar dat

lukte niet', herinnert Piet zich. 'Omdat het water bleef stijgen, zijn we daarna allemaal naar de bovenste verdieping van de fabriek geklommen.'

De eigenaar van de varkens, Tonis van der Wekken, woont even verderop, maar hij is niet naar de fabriek gevluht. Hij is alleen thuis met zijn vrouw Pie en zoon Piet, want zoon Stoffel zit bij zijn meisje onder Sirjansland en dochter Jannetje logeert bij haar zus in Krabbendijke. Eerst zitten ze gedrieën nog in de keuken en als het water steeds hoger stijgt, grijpt Piet de telefoon, die daar op ooghoogte aan de muur hangt. Hij draait het nummer van dominee Van der Klis van de christelijk gereformeerde kerk in Zierikzee. Want dat is de dominee waar ze op normale zondagen trouw naar gaan luisteren. Piet vraagt om hulp, omdat het water maar blijft stijgen en ze het huis niet meer uit kunnen. De dominee hoort het aan, maar kan ook weinig ondernemen. Een halve eeuw later zegt Stoffel: 'Ik weet dat mijn broer daarna nog een paar keer met de dominee heeft gebeld en om hulp gesmeekt. Dat is het laatste contact geweest.'

Vreemd genoeg zijn ook de burens Jan en Janna Tanis in hun eigen huis gebleven. Samen met hun dochters Rianne van elf, Cathy van negen en zoon Jan junior van zeven worden ook zij in de vroege ochtend door het water naar de zolder gedreven. Waarom ze niet naar hun eigen fabriek zijn gevluht, kan Janna een halve eeuw later niet meer zeggen: 'Ik weet wel dat ik nog gauw een grote pan melk heb gekookt en die mee naar boven heb genomen. Omdat de bakker op zaterdag was geweest hadden we ook brood genoeg. Dus we hoefden niet om te komen van de honger. Ik herinner me ook nog dat ik uit het raam van ons huis naar dat van buurman Van der Wekken keek en tegen mijn man zei: "Wat zou ik graag in dat huis zitten." Want dat was veel nieuwer dan dat van ons en ik dacht dat het dus ook veel sterker was.'

85

Ook op de twee boerderijen van de familie Geluk aan de noordkant van Capelle zitten de bewoners op de zolder. 'Om 7 uur kwam het water', noteert Leen Geluk twee dagen later in telegramstijl in een brief aan de familie. Hij is die ochtend druk doende met de koeien in de schuur van 'Pythagoras' als het water komt. Hij loopt het huis in en vraagt aan zijn vader, moeder en zuster Cor: 'Weggaan of blijven?' 'Blijven', zeggen de anderen. 'Alles op zolder gebracht, maar ieder uur werd het erger, vervolgt het relaas in telegramstijl'

De vraag 'weggaan of blijven' is voor de negen mensen die zich honderd meter verder op 'De Viersprong' bevinden, niet meer aan de orde. Terwijl de knechts Piet Boot en Stoffel Hillebrand nog bezig zijn om de koeien te voeren en te melken, staat Toon Geluk voor zijn boerderij de situatie te bepraten met Knelis van der Wekken, die even verderop tegenover het Loenswegje op een spulletje woont. Toon zegt dat hij zijn beesten voor de zekerheid naar de Groenendijk wil brengen. Maar hij heeft het nog niet gezegd of ze zien het water aan komen rollen. Knelis zet het meteen op een lopen en bereikt nog net zijn huis en familie.

Op 'De Viersprong' vluchten Toon en zijn arbeiders ook het huis in. Het is duidelijk dat er voor Stoffel en Piet geen kans meer is om naar hun huis (en hun vrouw) op Capelle te lopen. Daarvoor is de watervloed al te hoog en te sterk.

Behalve Stoffel en Piet zijn er ook nog de drie kinderen van Frans Koopman (die zijn blijven slapen na het kaartavondje van hun ouders), die niet meer de boerderij van hun ouders kunnen. Ze worden samen met Joske en Ria door 'tante' Saar Geluk naar boven gestuurd.

Joske: 'Moeder was een nuchter mens. Die nam van alles wat we nodig konden hebben mee naar de zolder. De emmer met verse melk, waarmee Stoffel Hillebrand binnen kwam bijvoorbeeld. Maar ook de broodtrommel en ze hebben zelfs een paar zware crapauds naar boven gezeuld. Maar foto's en dat soort persoonlijke zaken, helaas niet.'

Een eindje verderop aan de Capelleweg staan de twee nog nieuwe knechtshuisjes van boer Koos van der Zande. Ook daar wordt omstreeks half 7 op de ramen gebonsd en geroepen dat het water over de dijk komt. Koos van Westenbrugge, die deze nacht voor het eerst bij zijn vriendinnetje Jo Schiettekatte is blijven slapen, schrikt wakker en wil meteen op de motor naar zijn ouders onder Ouwerkerk. Maar Jo zegt: 'Niet op de motor, wan je waait van de weg af.' Waarop Koos gaat lopen: 'Maar toen ik bij Knelis van der Wekken was kwam ik Koos van der Zande tegen, die met de auto terug kwam rijden. Hij vroeg: "Wat ga jij doen?" Ik zei: "Naar huis". Hij zei: "Wees nou wijzer, het water staat al op Capelle!"

Maar ik wou tóch. Dus hij reed door en ik liep verder door het donker. Maar ineens zag ik dat de sloot aan de ene kant van de weg al helemaal vol stond en dat het water bulderend door een duiker onder de weg door naar de sloot aan de andere kant liep.

Toen besloot ik om toch maar terug te gaan. Maar terwijl ik me omdraaide zag ik in de verte over het land iets wits aan komen. Het leek wel een kudde schapen. Maar het was een rol van water. Toen ik ben gaan lopen, zo hard als ik kon! Ik schoot over het bruggetje voor het huis en was gelijk met het water bij de deur.'

Binnen vertelt Koos wat hij heeft meegemaakt en vader Johan Schiettekatte zegt: 'We gaan proberen bij de dijk te komen. Ik heb een eind touw, daar houden we ons allemaal aan vast.' Maar Koos roept: 'Vergeet het maar, want het water staat al tegen de deur.' Hij heeft het amper gezegd of het water drukt de voordeur er uit en het stroomt de gang in.

Koos: 'Nou, we hebben nog vlug de nieuwe fiets van Jo naar boven gebracht en zelfs mijn motor hadden we in een mum boven langs de draaitrap.'

Daarna vluchten ook alle negen de bewoners van het knechtshuis naar de zolder.

Iemand die helemaal niet wordt wakker getrommeld is Vreek Geluk, de glastuinder die in 1947 het initiatief nam tot de buurtvereniging, die club die voor zoveel gemeenschapszin zorgde op Capelle. Vreek is 's nachts samen met zijn vrouw en vijfjarig zoontje Piet niet normaal naar bed gegaan, maar heeft kermisbedden in de keuken gemaakt omdat de storm boven in het huis zo'n ontzettend lawaai maakt.

Buurman Flikweert is 's morgens vroeg met de tractor langs het huis gekomen en heeft er naar eigen zeggen wel op de vensters gebonsd, maar niemand die het heeft gehoord. 'Vader werd zondagmorgen gewoon wakker. Hij keek naar buiten en zei: "Goh, wat heeft het veel geregend!", zo herinnert Piet zich, zittend in diezelfde keuken waarin hij die ochtend wakker werd.

'Ik keek ook uit het raam en zag dat het buiten bijna blank stond. Het duurde daarna maar even en toen klotste het water al tegen de muur. Toen realiseerden mijn ouders zich wel dat er een dijk gebroken moest zijn. Ze zijn allerlei spullen wat hoger in de keuken gaan zetten. Want ze hadden de inundatie van 1944 nog in hun hoofd en dachten dat het niet zo hoog zou komen. Vader heeft zelfs nog even met het idee gespeeld om stelten te maken en daarmee door het water naar de hoeve van Huib Boot te stappen, omdat die een stuk hoger lag. Maar daar heeft hij gelukkig van afgezien. Het water steeg ook heel snel en hij zag wel hoe sterk de stroom was. Ik ben al vlug

naar boven gestuurd en vader is alsmaar spullen naar boven blijven dragen. Maar al gauw liep hij tot zijn middel in het koude water en tenslotte is hij ook maar op de zolder gebleven.'

Iets verderop, aan de overkant van de weg staat het hoeftje van Heintje Hendrikse. Daar hebben ze nadat de tractor van Flikweert voor hun neus is weggereden nog even met het idee gespeeld om hen met paard en wagen achterna te gaan. Adrie: 'Maar het was te laat, want het water was er toen al en het steeg heel snel. Mijn zus is nog bijna door de stroom meegesleurd. We hebben elkaar allemaal een hand moeten geven en een menselijke ketting gemaakt en zo hebben we haar het huis weer in kunnen trekken. Maar toen zijn we ook meteen naar de zolder gegaan. Dat was nog het enige wat we konden doen.'

Zo zit iedereen op Capelle en omgeving vanaf half 8 op de zolder in angst en onzekerheid de verdere loop der gebeurtenissen af te wachten. Sommigen doen nog een vertwijfelde poging om op een veiliger plek te komen. Zoals op de drie knechtshuisjes van boer Stols, die tussen zijn hoeve en 'Zwanenburg' aan een dreef in het land staan. De drie huisjes zijn de verbouwde restanten van wat ooit meestof 'De Nijverheid' was, vandaar dat ze nog altijd als 'de Stove' bekend staan. In het eerste wonen Marcus en Kee Troost met hun vijf dochters. Marcus is een paar jaar eerder van Flakkee naar Capelle gekomen om er boerenknecht te worden. Hij is sinds kort grootvader, want zijn oudste dochter Janna is in december '52 – zeventien jaar oud – moeder geworden en woont nu met haar even oude man Jo Krello (afkomstig uit Zierikzee) bij hen in. In het tweede huisje wonen Bart en Betje van Strien met hun gezin en in het laatste Klaas en Klaasje Compagner, die een paar jaar eerder uit Overijssel naar Duiveland zijn verhuisd met hun zoon en dochter, die dezelfde namen als hun ouders dragen. De man die alarm slaat op 'de Stove' is Bart van Strien. Want die is 's morgens de koeien op de hoeve van Stols wezen voeren en melken en heeft daar gehoord dat er een dijk is doorgebroken. Dus trommelt hij bij terugkeer zijn burens wakker en dat is niets te laat, want even later is het water er al.

Maar terwijl bijna iedereen al op de zolder zit, komt de zestienjarige Klaas Compagner op het idee om te proberen lopend de hoger gelegen hoeve van Stols te bereiken. Corrie Troost kan het zich nog goed herinneren: 'Klaas stond voor ons huis tot zijn knieën in het water en riep: "We gaan naar de boerderij van Stols lopen!" Vader besloot dat we mee zouden gaan. Dus wij kwamen allemaal van de zolder en stapten zo het water in. Daar moesten we achter elkaar gaan lopen en elkaar een hand geven. Klaas en vader liepen voorop, elk met een klein kind op hun schouders. Zo hebben we een eind over de dreef gelopen, maar vlakbij de weg waren we ineens Klaas kwijt. Die was in een gat verdwenen! Ja, hij kwam daarna wel weer boven, maar niemand durfde toen nog verder te gaan. "We verdrinken, we gaan terug!", zei vader. Zo zijn we weer terug naar onze huisjes gegaan. Maar ja, toen waren wij natuurlijk allemaal drijfmat. En zo zijn we weer op de zolder geklommen en ja, toen was het afwachten.'

Afwachten. Dat is het enige wat ze overal op hun zolders kunnen doen. In het verslag dat Joske Geluk enkele weken na de ramp in een schoolschriftje deed, noteert ze: 'Om half acht sneed moeder een stapel boterhammen, smeerde die met stroopvet en legde er dikke plakken kaas op. We hebben ze gegeten, maar ze smaakten nou niet bepaald als anders. Papa zat te piekeren over de koeien en paarden waarvan hij de

touwen niet meer los had kunnen snijden. Piet en Stoffel dachten aan hun vrouwen die op Capelle zaten.'

Even verderop vervolgt ze: 'Het was intussen 9 uur geworden en wat lichter. Nu konden we vanuit de kamerramen wat van Capelle zien. Bij Ouwerkerk zagen we dat de dijk daar voor een groot deel weggeslagen was. Dus niet de Groenendijk, zoals we eigenlijk verwacht hadden.'

Op 'De Viersprong' zien de kinderen voorlopig vooral het avontuurlijke van de situatie. Joske is dan negen jaar. Een halve eeuw later zegt ze: 'Van de eerste uren op de zolder herinner ik me alleen maar dat ik probeerde speelgoed op te vissen, dat bij de trap rond-dreef: meubeltjes van het poppenhuis dat opa voor ons had gemaakt en een bal. Die bal heb ik altijd bewaard. Maar toen mama zag waarmee ik bezig was, werd ik weggeroepen bij de trap. Corrie was aan het huilen, Janny deed ook een beetje mee. Leo en Ria stonden samen voor het raam, waar je niets anders zag dan water.'

Ook in andere huizen kijken kinderen gespannen tot de hoeveelste traprede het water nu al is gestegen. De kinderen van Marcus Troost in het knechtshuisje aan 'de Stove' maken er een sport van. Maar als het water de dertiende trede heeft bereikt, zegt vader Troost: 'Laat de valle zakken!' Hij ziet de ernst van de situatie wél en kan er niet langer tegen dat zijn kinderen bijna enthousiast roepen dat het water wéér een tree hoger staat. Maar als daarna door de luchtdruk de valle begint te bewegen roepen de kinderen:

'Pa, het komt nóg hoger!' Dan commandeert hij ze de bedstee van het zoldertje in. Op Capelle ziet ook Hendrik Jan Boer het water verder stijgen: 'Maar half de voormiddag kwam het even tot stilstand. Toen was het officieel ook laag water. Ik heb toen met een mes een kerf in het hout van de trap gemaakt, zodat ik kon zien of het ook ging zakken. Maar het zakte niet. Na een poosje begon het weer te stijgen.' Op de zolder bij Van Dienst heeft zoon Kees zijn radiootje aan de praat gekregen: 'Dat radiootje had ik zelf gebouwd. Er zat een 15 volts batterijtje in en een lampje en je kon het beluisteren met een koptelefoon. Ik weet nog dat het half tien was en dat ze alsmaar nieuws over de watersnood brachten, maar dat ze geen woord zeiden over Schouwen-Duiveland.'

88

Op de grote zolder van zijn hoeve 'Hooggelegen' is Huib Boot druk in de weer, zo herinnert zijn dochter Ineke zich: 'Die man was alsmaar bezig. Hij kon niet stil blijven zitten.'

Haar moeder weet nog hoe er een varken de kamer in komt zwemmen: 'Dat varken heeft hij de trap op weten te trekken en toen in het meidenkamertje gezet. Dat kamertje was niet veel meer dan een grote kast, maar daarin heeft dat varken de ramp wel overleefd.' Ineke: 'Op een gegeven moment is papa een gat aan de voorkant van het dak gaan maken, want er stond voor ons huis een hoge fruitboom. Hij bedacht dat als ons huis zou instorten, we daar in moesten vluchten, want zo'n boom blijft meestal wel staan. Om er te komen heeft hij tussen het gat in ons dak en die boom een soort noodbrug gemaakt van zonneblinden en vensterdelen.'

'Toen hij dat gat in het dak had gemaakt, zag hij voor het eerst wat er op Capelle gebeurde', herinnert Lenie zich. 'Hij zei: "Dat houden ze daar nooit. We moeten gaan helpen!" Maar ik vroeg: "Hoe wil jij dat dan doen? Je kunt niet eens zwemmen..."'

De situatie in sommige van de huisjes op Capelle wordt inderdaad met het uur gevaarlijker. Dat ziet ook Piet Kort op het zoldertje van zijn zwager Hannes Westenbrink. Hij heeft al eens door het dakraam gekeken en van zijn zus gehoord dat het buurhuis leeg staat. Hij zegt tegen haar: 'Dat huis is veel sterker en hoger en

heeft bovendien veel ruimte op de bovenverdieping. Waarom proberen we daar niet in te komen?’

‘Ik ben toen door het dakraam gekropen’, zegt hij vijftig jaar later, ‘en samen met Hannes heb ik de pannen van ons dak gegooid en zo kwamen we over de panlatten bij het nieuwe huis van de bureu. En toen was de vraag: hoe komen we in dat buurhuis? Want dat was een stuk hoger dan het onze. Ik zei tegen Hannes: “Als jij me nou vasthoudt, dan probeer ik de dakgoot aan de andere kant te pakken te krijgen.” Nou, dat heb ik gedaan en het lukte, want ach, ik was jong dus ik ben daar omhoog geklauterd en heb aan de achterkant de ramen van de koekoek opengemaakt.

Daarna ben ik weer teruggegaan, maar toen moest mijn vriendin Anna nog door het dakraam en omdat ze nogal gezet was rond haar heupen, lukte dat eerst niet. We trokken zo hard aan haar dat ten slotte het hele dakraam met haar meekwam. Nou, we hebben ze in het andere huis weten te brengen en toen ze daar eenmaal veilig zaten, zijn Hannes en ik weer terug gegaan naar buurman Goudzwaard. Want die zat met zijn gezin in net zo’n penibele situatie als wij, want het waren twee precies dezelfde huisjes: even oud, even slecht en even laag. Wij klommen door zijn dakraam op de zolder en zeiden: “Kom mee naar het lege huis.” Maar Piet aarzelde, want een paar van zijn kinderen hadden de bof. Die zaten daar helemaal in elkaar gedoken op het zoldertje. Maar toen wij aanboden om te helpen besloot hij toch om mee te gaan. Wij hebben de kinderen door het dakraam gehaald en ze allemaal veilig op de zolder van het lege huis gebracht.’

Het eerste huis van Capelle waarvan een gevel wegslaat is dat van Jacob van Dienst. Vreemd is dat niet, want het staat ook het laagst van allemaal. Vader, moeder en drie kinderen zitten er dan ook al heel vroeg op zolder. Kees: ‘We hadden het niet eens gemerkt, maar vader ontdekte op een gegeven moment dat de hele voorgevel verdwenen was. Kort daarna ging ook de westelijke topgevel eruit en toen keken we van onze zolder zó het water in. We zijn toen op het dak van het keukentje geklommen. Dat keukentje was kort tevoren aan ons huis gebouwd en had een puntdakje. Daar zaten we toen met z’n vijven op.’

Hendrik Jan Boer en Huug Zwaal zien het vanaf hun huis allemaal gebeuren.

‘Gooi de pannen van het dak van je huis!’, roept Hendrik Jan en dat advies wordt opgevolgd; vader Jacob en zoon Kees beginnen de pannen naar beneden te gooien. Als niet lang daarna ook de andere muren het begeven, blijft het dak dan ook drijven. ‘En toen zijn we allemaal vanaf het keukendakje op dat drijvende dak van ons huis gestapt’, weet Nelleke, die dan dertien jaar is. ‘Ik was de laatste en het dak dreef al weg. Maar toen ik er op sprong kantelde het en lag iedereen ineens in het koude water te spartelen. Kees had mij en moeder meteen te pakken en probeerde ons allebei boven water te houden. Dat lukte hem maar met moeite. Ik weet nog dat ik voor de tweede keer kopje onder ging en in een flits dacht: “Als ik nou nóg een keer onder ga, dan kom ik niet meer boven.” Dat moment herinner ik me mijn leven lang.’

Kees: ‘Hoe het me gelukt is om ze allebei om beurten met hun hoofd boven water te houden, weet ik nóg niet, want ik kon echt niet zo goed zwemmen. En vraag me niet hoe we allemaal toch weer op het dak zijn weten te klauteren. Maar het is gebeurd.’

Nelleke: ‘Ik zie nog hoe opa en opoe Koopman en buurman Jaap van Tiggele op het keukendakje van opa naar ons stonden te kijken. Toen we allemaal op het dak zaten hebben we nog naar ze gezwaaid.’

Kees: ‘We dreven met ons dak tegen het klompenkot van Piet Boot. Daar stonden Boer

en Zwaal toen op en die probeerden ons er af halen. Maar ik zag dat een gevel van dat klompenkotje óók al was verdwenen. Maar ja, je was in doodsangst, dus je greep elke strohalm aan.

De vijf drenkelingen klimmen met hun redders verder het dak op en gaan via het dakraam de zolder van het huis van Boer op, want dat is nog maar een paar jaar oud en verreweg het stevigste huis van het rijtje aan deze kant van de straat. Ze treffen er niet alleen Catrina Boer met haar dochter Geertje van vijf en Hillie van zes weken, maar ook Bep Zwaal met haar twee kinderen (3 en 1 jaar oud) en de eenzame Corrie Boot, wier man op 'De Viersprong' zit.

Nelleke: 'We kregen daar droge kleren, maar ja, veel hadden die mensen ook niet op de zolder. Voor Kees was er alleen nog een jurk over en voor mij waren er geen sokken meer. Toen heb ik wanten aan mijn voeten gehad.'

Bep Zwaal: 'Wij hadden wat van onze kleren mee naar die zolder genomen. Ik weet nog dat vrouw Van Dienst de trouwbroek van Huug aan had. Honger hoefden we niet te lijden, want vrouw Boer had de vorige avond de soep al gekookt voor de zondag en die had ze mee naar boven genomen. Daar hebben we allemaal wat van gegeten. Ik zie nog hoe ze Jacob van Dienst lepeltjes warme soep voerden. Die man stond zo te trillen van de kou, dat hij geen lepel meer kon vasthouden.'

Nelleke: 'Ze hebben ons daarna met ons vijven in een tweepersoons bed geduwd. Ik lag tussen vader en moeder met ons hoofd op de kussens en Riet en Kees lagen net andersom, dus met hun hoofd aan het voeteneind. Zo zijn we weer een beetje op temperatuur gekomen. En ik weet ook nog dat we elkaar in dat bed kusten. Ik denk uit een gevoel van blijdschap dat we gered waren. Maar misschien ook wel omdat we ons realiseerden dat dát huis ook kon instorten en dat we dan toch allemaal zouden verdrinken.'

90

In totaal zitten er nu veertien mensen op de zolder van Boer. Catrina: 'We hebben daar uren stil bij elkaar gezeten. We waren natuurlijk doodsbang en ieder had zijn eigen gedachten. Maar er werd maar weinig gezegd.'

Hendrik Jan zit geen moment stil en is constant bezig: kijken wat er buiten gebeurt, bedenken welke vluchtmogelijkheden er nog zijn als het water nog hoger komt en het eigen huis inspecteren of er geen zwaar wrakhout tegen de muren gaat bonken.

En dan ziet hij een gevaarte op het huis afkomen. Hendrik Jan: 'Lientje, een dochter van Teun Tanis was toen net getrouwd en die twee woonden in een salonwagen, die bij de cichoreifabriek stond. Nou, die wagen begon te drijven. Eerst klapte hij een stuk uit de muur van de fabriek en op een gegeven moment zag ik hem in onze richting komen drijven. Ik zei: "Als die tegen het huis slaat, is het gebeurd met ons." Maar op het laatste moment bleef hij hangen tussen een paar betonpalen op het erf van 'Pythagoras' en brak daar in stukken.'

De gedachte dat er méér huizen in kunnen storten is een heel realistische. Dat wordt in de loop van de middag op veel zolders duidelijk. Niet alleen omdat palen en ander wrakhout de muren kapot kunnen bonken, maar ook omdat het water na 11 uur weer gaat stijgen en dat tot 5 uur zal blijven doen. Want pas dan is het hoog water. En dát betekent dat het óp de zolders zal komen en – wie weet – het dak van de muren zal tillen. Zoals het ook met het huis van Van Dienst is gebeurd. Als je ónder zo'n vallend dak terecht komt, ben je verloren.

Dus is de logische gedachte dat je óp het dak het veiligst bent. Maar dan moet je wél naar buiten, de storm en de natte sneeuw in. En dan moet je de pannen er afgooien, want alleen dan wordt het dak een vlot als het huis instort.

De eerste die dat in de gaten lijkt te hebben is Knelis van der Wekken op zijn spulletje aan de Capelleweg. Vanaf zijn hoge uitkijkpost op de bovenste verdieping van de cichoreifabriek ziet Piet de Rijke hoe de zoon van Knelis – zijn vriend Stoffel met wie hij gisteravond nog op de fiets uit Zierikzee is komen terugwaaien – kort na de middag bezig is de pannen van het dak te gooien: 'Dat vonden wij stom, maar toen de tweede vloed op zijn hoogst was, zakte dat hoefje in elkaar en dreven ze op dat dak weg. Dat is hun redding geweest.'

Piet en Stoffel van Mourik zien ook hoe hun oom en neef bezig zijn met de dakpannen en besluiten het voorbeeld te volgen. Stoffel: 'Want we hadden kort tevoren al gezien hoe het spulletje van Kees en Tannetje van Strien aan het Loenswegje in elkaar zakte en we begrepen dat die mensen onder hun eigen dak verpletterd werden. Daarom zijn wij ook het dak opgeklommen en de pannen er af gaan gooien, zodat we er in elk geval niet onder bedolven konden worden.'

Hendrik Jan Boer ziet en denkt precies hetzelfde: 'Ik zei: "Dat ga ik ook doen!" En ik heb alle pannen eraf gegooid.' Terwijl hij bezig is, ziet hij hoe de zijmuur van het huisje van buurvrouw Van den Berg is weggeslagen. De oude, alleenwonende baker staat angstig op haar zoldertje, dat gevaarlijk scheef hangt. Liggend op de panlatten weet Hendrik Jan haar op het dak te trekken en via het dakraam op zijn eigen zolder voorlopig in veiligheid te brengen.

Maar kort erna komt het water ook op die zolder. Het zal omstreeks 3 uur in de middag zijn dat ze allemaal door het dakraam klimmen of worden getrokken en naast elkaar op het schuine dak gaan liggen. In totaal vijftien mensen, vlak naast elkaar. Met hun voeten zetten ze zich schrap op een panlat en met hun handen houden ze zich aan een hogere vast. Gelukkig liggen ze aan de zuidkant van het huis, zodat de storm over hun hoofden giert. Maar koud en nat is het wel. En angstig. Zeker met al die kleine hummels bij zich. 'Mijn vrouw heeft onze dochter Geertje van vijf jaar in haar armen genomen en is op het dak gaan liggen en ik met onze kleine Hillie van zes weken, herinnert Hendrik Jan zich.

Bep Zwaal: 'Ik weet nog goed: we hadden allebei een kind tegen ons aangedrukt. Ik lag met een kind van één jaar in mijn armen, zo'n spreeuw die alsmaar wou kijken en het daardoor veel te koud kreeg. Die van drie jaar kroop wel tegen je aan, want die had het koud.'

Huug Zwaal: 'We lagen daar met vijftien man. Dan heb je weinig ruimte, hoor.

Op een gegeven moment heb ik geroepen dat ze opzij moesten, want ik lag boven de zondagschool en ik was bang dat die in zou storten. Dat is later ook gebeurd.'

Nelleke van Dienst: 'Ik kan me nog herinneren dat we met onze familie dicht bij elkaar lagen. En dat ik beneden me het water tot in de dakgoot zag klotsen.'

Schuin aan de overkant van de straat zit Piet Kort met zijn vriendin, zijn zus en zwager Westerbeke plus het gezin Goudzwaard op de zolder van het lege huis: 'De meesten zaten in de slaapkamer aan de achterkant, maar Hannes en ik waren de jongsten en wij waren de hele tijd buiten bezig om er voor te zorgen dat het wrakhout de gevel niet kapot stootte. Je zou het een soort wachtlopen kunnen noemen. Want je moest steeds op het ergste voorbereid zijn. Aan de voorkant was het risico het grootst, want daar stond de storm op en kwam van alles aandrijven.

Zoedoende zagen we ook hoe Jaap van Tiggele op het afdak van het huis samen met zijn zoon Wim bezig was om de pannen er af te gooien. Hij riep: "Als het huis inzakt, hebben we in elk geval een vlot!"

Even later zakte het huis ineens in elkaar en toen vielen ze toch in het water en ze konden niet op het vlot komen. En het beeld dat ik nooit vergeet is dat van een vrouw met een ouderwets haakmutsje op, die door het zolderraam stond te kijken op het moment dat de zijgevel van hun huis instortte. Het raampje waar die vrouw door keek, trok helemaal uit elkaar en die vrouw raakte daar met haar hoofd tussen bekneld. Toen heb ik mijn hoofd omgedraaid, want dat kon ik niet aanzien. We durfden toen helemaal niet meer te kijken en zijn naar de achterkant van ons huis gegaan.'

De vrouw, waar Piet Kort over spreekt, moet opoe Koopman geweest zijn. Want zij is de enige op Capelle die nog in Schouwse dracht loopt. Kleindochter Nelleke van Dienst: 'Toen Hendrik Jan Boer op het dak met de pannen bezig was, maar wij nog op de zolder zaten, heeft hij gezien hoe het huis van opa en opoe Koopman instortte en opoe op een vlotje voorbij zien drijven. Dat durfde hij toen niet aan ons vertellen, dat heeft hij pas veel later gedaan.'

Catrina Boer is dan wel op het dak bij haar man en ze ziet hoe het drama zich afspeelt: 'We zagen hoe het huis van Jaap van Tiggele instortte en hoe hij vlakbij het lege huis in het water dreef en zich daar aan de vensterbank probeerde vast te houden. Toen heb ik naar de mensen die daar op de zolder zaten geroepen: "Daar ligt Van Tiggele!" Maar ze reageerden niet. Misschien durfden ze er niet naar toe omdat ze bang waren om zelf te verdrinken. Dat heb ik heel erg gevonden'

Stoffel van Mourik, die samen met zijn vader en zijn broer Piet een paar huizen verder op het dak zit, ziet ook hoe Jaap van Tiggele samen met zijn vrouw, zoon en dochtertje verdrinkt: 'Ik zag hoe ze alle vier probeerden van het dak van hun instortende huis de overkant van de straat te bereiken en hoe het ze geen van vieren lukte omdat ze telkens door het wrakhout heen zakten en zo verdronken.'

92

Jaap van Tiggele is dus precies 51 jaar geworden.

Tot zijn verbazing ziet Stoffel van Mourik plotseling overbuurman Toon van der Straten 'als een artiest' over het wrakhout naar zijn kant van de straat komen en op het dak klimmen. Hij heeft weer hulp nodig voor zijn gezin zegt hij. Maar zelfs Piet durft het nu niet meer aan om over te steken. Dan gaat Toon maar weer verder naar het lege huis waarin Goudzwaard, Kort en Westenbrink zijn gevlucht.

Piet Kort herinnert het zich: 'De mendeuren van de schuur naast het huis van Van der Straten waren door de druk van het water open gaan staan en daar waren een boerenwagen en een waterdank uit komen drijven. Die bleven middenin de straat klem zitten. Nou, daar kwam hij overheen naar ons lopen. Hij zei: "Mijn vrouw is vannacht bevallen en die moet naar hier toe." Toen zijn we gaan proberen om een vlonder langs die watertank te maken om die vrouw met haar kinderen naar onze kant te halen. Maar het was niet meer nodig, want we waren nog bezig toen de zijgevel van hun huis er al uit sloeg. We zagen de vrouw met haar kinderen zó op die zolder zitten. En bij een volgende golf zakte het hele huis in elkaar. Die vrouw dreef gewoon op die zolder en met haar kindertjes weg. We hebben nog geroepen: "Goed vasthouden!", maar we konden niks meer doen. Ze dreven richting Ouwerkerk en zijn uit het zicht verdwenen.'

Kees en Nelleke van Dienst zien het ook gebeuren terwijl ze op het dak bij Boer liggen.

Nelleke: 'We hebben gezien hoe die vrouw wegdeef met het kindje in haar armen.'

Kees: 'Dat beeld staat op mijn netvlies.'

Nelleke: 'Een ander kind zat aan haar voeten maar ze had de baby in haar armen, gewikkeld in een dekentje en dat dekentje fladderde. Dat zie ik nog altijd.'

Kees: 'Zo dreef ze weg in de richting van Ouwerkerk.'

Stoffel van Mourik, die het allemaal vanaf zijn dak ziet gebeuren, heeft een ander beeld op zijn netvlies: 'Ik zag een pak stro drijven, waaraan een kind van een jaar of vier zich met twee handjes probeerde vast te klampen. Even later zag ik alleen dat pak stro nog maar drijven.'

Ook Jo Dalebout heeft gezien hoe de overbuurvrouw met de baby die ze diezelfde ochtend vroeg heeft 'gehaald' wegdrijven. Maar wat haar nóg meer bezighoudt is dat de restanten van het huis van Van der Straten en de schuur nu overal ronddrijven. Want dát ziet ze door het dakraampje van hun zolder gebeuren: 'Ik riep tegen Ceel: "Oh, dat komt allemaal tegen ons huis aan!" Ja, we stonden duizend angsten uit, hoor. Maar het dreef gelukkig allemaal door de straat heen weg. Maar toen kwam het water ook op bij ons op de zolder. Dus ja, toen moesten we het dak op. En er was alleen dat ene dakraampje en mijn man was nogal gezet en we wisten niet of hij er wel dóór zou kunnen. Toen ben ik er als eerste doorheen geklommen en daarna heb ik op het dak staan sjoeren en sjoeren om mijn man er door te krijgen. Het is me gelukt en daarna ben ik terug de zolder op gegaan om de kinderen door het dakraam aan mijn man te geven. Ja, je moet je voorstellen dat je daar in die vliegende storm met vier kleine kinderen op het dak zit. Maar goed, we zijn op een stukje plat dak geklommen, dat grensde aan het lege huis. Maar er zat wel een slop tussen. Gelukkig hadden we het laddertje waarmee we altijd naar de zolder klommen. Dat paste precies over dat slop. Daar zijn we overheen gekropen naar de dakgoot aan de overkant.'

Aan die overkant staat Piet Kort: 'Ik herinner me nog dat Ceel het laddertje over het slop probeerde te leggen. Maar oh, wat was die man zenuwachtig en benauwd! Terwijl het toch een vent als een boom was. Hij ging op zijn knieën op dat laddertje zitten en ik probeerde om hem een hand te geven en zo naar onze kant te trekken. Nou, tenslotte lukte dat ook. Zijn vrouw was veel minder benauwd; die is - steeds met een kind in haar armen - er een paar keer over gekropen. Maar toen ze bij ons in huis waren, zaten ze dus een stuk veiliger.'

Inderdaad, want - zo herinnert Jo zich: 'We zaten misschien vijf minuten in dat huis toen we zagen hoe ons eigen huis in elkaar zakke.'

Piet Kort, die constant bezig is om houten palen en andere gevaren af te duwen, realiseert zich de gevaren: 'We waren benauwd dat ons huis ook aan de beurt zou komen. Want ja, we zagen steeds meer huizen instorten. Als je dat meemaakt, zie je de dood voor ogen. En dan bid je in jezelf, hoor.'

Ik herinner me dat de zijgevel van het huis van tuinder Vreek Geluk er op een gegeven moment ook uit werd geslagen. Dat was ook een tamelijk nieuw huis en het stond een eindje verderop in de polder en we keken er precies op uit.'

93

Vreek Geluk is met zijn vrouw en zoontje Piet niet op het dak gekropen, maar naar de vliering gevluht. Op die vliering is alleen een raampje dat uitzicht geeft in de richting van Zierikzee. Van de drama's die zich op Capelle afspelen, krijgen ze niets mee. Maar alleen al de aanblik van de watervlakte tussen hun huis en de Groenendijk, doet Vreek verzuchten: 'Als we dit overleven, hebben we hier niets meer te zoeken. Dan kunnen we maar beter naar Canada emigreren.'

Op het dak van het huis van Boer beginnen de vijftien die daar tegen de panlatten liggen gedrukt, het steeds benauwder te krijgen, nu ze zien hoe het ene huis na het andere in elkaar zakt en Capelle letterlijk ten onder gaat.

Kees van Dienst: 'Op een gegeven moment was dat huis nog maar het enige van het hele rijtje dat overeind stond. Want ook de zondagschool en het huis van Zwaal waren toen onderuit gegaan. En het huis waarop we allemaal waren gevlucht kreeg toen de volle laag omdat de noordwester storm er pal op stond. Al het wrakhout dat aan kwam spoelen lag tegen de muren van ons huis aan te rammen en je wist dat het dus ook zó kon instorten.'

Bep Zwaal kijkt jaloers naar 'Pythagoras', de nog maar vijftien jaar oude boerderij van Piet Geluk, die pal ten noorden van hen groot en onaantastbaar staat te zijn: 'Ik dacht: "Waren we daar maar heen gevlucht. Dat is een stevige boerderij, daar kunnen we gewoon op de zolder blijven zitten." Nou, even later zakte die hele boerderij als een kaartenhuis in elkaar...'

Hendrik Jan Boer: 'Ik zie nóg die boerderij van Piet Geluk in elkaar zakken. Het was een tamelijk vierkant huis en het leek wel alsof het eerst begon te draaien en zo wegzonk. En ik zag Leen Geluk er net tevoren van afstappen. Die dreef op een stuk hout naar het huis van Van Mourik'

94

Wat zich in de uren vóór de ondergang op 'Pythagoras' heeft afgespeeld, legt Leen Geluk twee dagen later in een brief vast: 'Om 2 uur 's middags kwam het water aan het dak en toen ging het huis werken. Ik heb gevraagd om te proberen naar Capelle te komen. Maar ze zeiden dat ze liever ten onder gingen in het huis dan het water in. Daarom ben ik alleen gegaan. Tien minuten voor het huis instortte heb ik afscheid van hen genomen. Woorden konden ze niet uitbrengen, enkel moeder stamelde: "Doe de groeten aan de anderen als je het er levend vanaf brengt." Toen ben ik uit het raam gestapt op de vensters van de keukenramen en daarop naar Capelle gedreven. Daar was al een massa pakstro en balken. Toen was het half 5 in de middag en zat ik bij Jacob van Mourik en zijn twee zoons op het dak. Toen ik omkeek stortte het huis in. "Dat is het einde van Pythagoras", zeiden Van Mourik en ik tegelijk. Want eerst was in de voormiddag het wagenhuis ingestort. Om kwart over 4 de schuur en om half 5 het huis. Wat er dan in je omgaat is niet te beschrijven. Maar ik wou toch blijven leven. Daarom wilden wij vanaf Van Mourik naar het lege huis in de straat gaan. Maar de anderen durfden dat niet. Toen stortten er weer drie huizen naast ons in en konden we er ook niet meer komen.' En dan blijkt al snel dat het dak van Van Mourik geen veilig toevluchtsoord is voor Leen Geluk. Want ook dat huis stort in. Stoffel: 'Ik denk dat het een uur of 5 is geweest toen het dak onder ons wegzakte. We lagen even allemaal in het water, hoewel Leen Geluk al meteen op een vlot zat. Ook vader had al vlug iets te pakken waarop hij kon drijven. Ik zie hem nog zitten op zijn knieën op een stuk van het dak. Piet en ik lagen eerst wanhopig in het water te zoeken. Ik ben tenslotte op een dakspant terecht gekomen, waarschijnlijk van een schuur. Dat spant lag plat in het water en ik ben er bij de hanenbalk opgeklommen. Soms voel ik me wel eens schuldig dat ik het eerst op dat spant zat, waar mijn broer ook op dacht te gaan drijven. Maar ik denk dat niemand die in het water ligt en in paniek naar iets grijpt waarop hij kan overleven, zichzelf vrij kan pleiten. Want je grijpt elke strohalm. En ik troost me maar met de gedachte dat ik hem vóór me uit heb zien wegdrijven op iets waarvan ik dacht dat het een dak van een schuurtje was.'

Piet deed zijn jas uit en riep dat ik dat ook moest doen omdat je dan beter kon bewegen. Maar ik was al zo stijf van de kou, dat ik mijn jas niet uitkreeg. Achteraf is dat waarschijnlijk mijn redding geweest.

Een eindje verderop heb ik een deur uit het water weten te vissen en die deur heb ik aan een kant op de hanenbalk en aan de andere kant op de punt van het spant weten te leggen. Zo had ik dus een vlot, dat aardig stabiel was door die wijd uitstaande 'benen' van het spant. Ik ging op die deur zitten, met mijn gezicht naar de punt. Ik zat bij wijze van spreken op de boeg van een geïmproviseerd schip. Maar wel met mijn benen in het water en omdat ik mijn klompen allang verloren had, zat ik daar met alleen m'n sokken aan. Ik heb ook nog een matras op de deur getrokken, maar toen begon de hele zaak te schuiven, dus die heb ik weer snel laten schieten.

Maar ja, alles was een kwestie van tijd, zo voelde ik het toen althans. De een zou wat vroeger gaan dan de ander, maar kans om te overleven zag ik echt niet. Je probeerde alleen het onvermijdelijke zolang mogelijk uit te stellen. Zo dreef ik met mijn rug naar de storm richting Ouwerkerk.

Nog vóór Ouwerkerk haakte een van de benen van het spant achter een hooiberg. Ik heb even overwogen om over het spant naar die hooiberg te klauteren, maar ik durfde het niet aan, want ja als ik met mijn 90 kilo daar naartoe was gekropen, was dat spul misschien gaan kantelen en was ik al meteen verdronken. Dus ik heb het niet gedaan.

Na een tijdje raakte het spant weer los en toen kwam ik tussen twee telefoonpalen klem te zitten. Maar door de wind en de stroom schoot het toch weer los en ging ik verder. Op dat moment begon het al donker te worden, maar ik zag Ouwerkerk wel liggen.

Maar mensen heb ik daar niet gezien.

Dat ik daarna met de ebstroom door het gat in de dijk ben gezogen en de Oosterschelde op ben gedreven, heb ik me niet gerealiseerd. Ten eerste omdat het toen al aardig donker was geworden, maar daarnaast stond het water ook zo hoog, dat er van de dijk weinig of niks meer te zien moet zijn geweest.

Ik weet wel dat het vlot af en toe grote snelheid had, want de stroom was heel sterk, het kolkte soms rond het vlot. En dan die storm er nog bij. Ik werd voor mijn gevoel dan weer naar links en dan weer naar rechts geslagen. Ik herinner me nog dat ik wat wilde gaan verzitten en toen pas ontdekte dat ik vast zat met mijn been. Het bleek dat mijn voet klem zat in het wrakhout. Ik had het niet gemerkt omdat ik geen gevoel meer in die voet had. Ik zág dat die voet vast zat.'

Leen Geluk blijft wél met zijn vlot in de polder ronddrijven. 'Het was een geluk dat ik zo licht was, want ik ging eens zo hard als de anderen,' zo beschrijft hij zijn tocht: 'Op mijn knieën zo maar meedrijven op de golven, zo heb ik drie uren op het vlot gezeten. Stijf worden van de kou, maar je denkt enkel maar aan je leven. Als door een wonder kwam ik middenin het donker om half 8 op Ouwerkerk aan. Daar hebben vriendelijke mensen mijn goed uitgetrokken en me schoon goed gegeven, mijn voeten gedroogd en op een warme ketel bij laten komen.'

Adrie Hendrikse meent dat hij een paar van de mannen van Van Mourik voorbij heeft zien drijven. Hij zit dan zelf op het dak van hun huis, want nadat het water ook bij hen op de zolder is gekomen, zijn ze met z'n zevenen via de koekoek op het dak geklommen en hebben de pannen er af gegooit: 'Daarna zijn we op de panlatten gaan liggen.

We hebben er gezien hoe de paarden van Flikweert urenlang rond de boerderij zwommen. Ten slotte zijn ze de schuur weer ingezwommen en daar zijn ze verdronken. Het huis van Flikweert was toen al verdwenen. 'Zwanenburg' had dan wel dikke muren, maar die hebben het niet lang gehouden.

Terwijl we zo op het dak lagen zagen we de huizen van Capelle één voort één instorten. We hebben de vrouw van Van der Straten met haar kinderen voorbij zien drijven en we

hebben nog naar elkaar geroepen. En ook een paar van de mannen die op het dak van Van Mourik hadden gezeten, zagen we in de richting van Ouwerkerk verdwijnen. Omdat ons huisje zo klein was en de schuur achter het huis veel groter en steviger was, wilden we proberen om daar op te komen. We hebben zelfs lakens aan elkaar geknoopt, waarmee een van ons naar de schuur zou zwemmen om dan de rest erheen te trekken. Maar vader zei: "Doe het nou maar niet, want dan verdrink je." Want er stond een forse stroom tussen schuur en huis. Dus toen hebben we gezegd: "Dan wachten we tot het water kentert en proberen het dan."

Maar vóór het zover was, zakte ons eigen huis in elkaar. Het water drukte het dak gewoon van de muren af en toen viel het in stukken uit elkaar. Ik was de enige die niet in het water viel. Ik kwam in mijn eentje op een vlot terecht en zo kreeg iedereen wel een stuk van het dak te pakken. Vader stapte zó in de koekoek en dreef daar alleen mee weg. Meneer Otten en mijn broer Jacob vielen in het water, maar ik zag hoe Jacob hem op een vlot wist te trekken. Moeder en vrouw Otten zaten samen op weer een ander vlot. Terwijl zij wegdreven kreeg ik al heel vlug een draad van de telefoonleiding te pakken. Die waren toen nog tussen telefoonpalen langs de weg gespannen. En zo hoog stond het water, dat ik die draden kon pakken. Daaraan heb ik toen mezelf met mijn vlot naar de telefoonpaal weten te trekken die voor de boerderij van Stols aan de weg stond. Toen ben ik in die paal geklommen. Dat was niet moeilijk, want er stond zoveel water, dat ik de ijzeren pinnen, die boven in die paal waren geslagen voor het onderhoud aan de potjes, zó kon pakken.

96

Ik ben met één been op de laagste ijzeren pin gaan staan en het andere been heb ik over de bovenste pin heengeslagen. Met mijn armen hing ik over de telefoondraden en zo kon ik redelijk goed blijven zitten. Ik had een jekkertje aan en ik was niet nat. Bovendien begon de storm in de loop van de avond wat af te zwakken, dus eigenlijk viel het daar wel mee. Die paal stond stevig, maar ja er was wel veel stroom en ik dacht: "Als er iets zwaars tegenaan spoelt, valt hij misschien om en dan ben ik verloren." Daarom heb ik wel zes uur lang om hulp geschreeuwd naar de boerderij van Stols. Die stond vlakbij op een terp en er stond dan wel water in dat huis, maar toch niet zo erg veel. Ze moeten me wel gehoord hebben want de wind stond hun richting uit. En omdat de maan ging schijnen, moeten ze me ook gezien hebben. Maar ze kwamen me niet halen. Ik heb ze ook niet voor het raam gezien. Die mensen zijn natuurlijk ook bang geweest.'

Wie Adrie Hendrikse wél heeft horen roepen is Corrie Troost, die met haar familie en burens even verder op het dak van de arbeidershuisjes van 'de Stove' zit. Toen het water op de zolder kwam, zijn ze ook daar allemaal op initiatief van buurman Bart van Strien het dak opgeklimmen. Eenvoudig was het niet, weet Corrie nog: 'Vader zei tegen Bart: "Hoe krijg ik Kee door dat dakraam? Die is daar te dik voor." Maar Bart had een hamer bij zich en sloeg daarmee eerst het dakraam kapot en daarna de planken er omheen. Nou, toen is vader als eerste door dat gat naar buiten gekropen en toen moest moeder er door. Wij als kinderen moesten haar omhoog duwen en zo is ze er met veel moeite doorheen getrokken. Daarna zijn we allemaal op de panlatten van onze huisjes gaan liggen; zoveel mogelijk in het midden van het dak.

Maar toen we daar allemaal zo lagen, riep Jo Krello - de man van mijn zus Janna: "Ik spring van het dak af!"

Vader riep: "Doe het niet, want je verdrinkt en je laat een vrouw en kind achter!" Maar hij wou naar de hoeve van Stols zwemmen om daar hulp te halen. Hij had het over een houten voerbak, waarin hij naar ons terug zou roeien. En ja, toen sprong hij

zó het water in. Hij is gaan zwemmen. Ja, het was een jonge knul van 18 jaar, maar hij moest bijna tweehonderd meter zwemmen en dan in dat ijskoude water. Hij had wel de storm en de stroom mee. We hebben hem drie keer onder water zien verdwijnen en dan zeiden we tegen elkaar: "Hij is verdrongen." Maar ineens zag je hem dan weer aan een stuk wrakhout hangen. En hij hééft het gered. Hij is bij de schuur van Stols terecht gekomen. Maar hij is niet met een voerbak naar ons terug gekomen. Dus wij bleven op het dak hangen. Mét dat baby'tje van twee maanden. We hielden het om beurten een poosje vast. Het zat in een dekentje gewikkeld en het huilde steeds zo. Op een gegeven moment zei Betje van Strien: "Ik heb nog pudding." Want die maakte op zaterdag altijd pudding voor de zondag en die had ze mee genomen naar boven.

Nou, ik zie vader nóg bezig: een beetje pudding op een lepeltje eerst in zijn mond en als het dan een beetje warm was, duwde hij het met zijn vinger in de mond van dat baby'tje. We hebben zo met zijn negentien bijna een etmaal naast elkaar op dat dak gelegen.

Toen middags de muren op de kop van de huisjes er allebei uit vielen, zei Bart van Strien: "Laten we maar afscheid nemen van elkaar, want we komen hier niet doorheen." En toen ging hij bidden. Hardop. Op dat dak in de storm. Dat is hij daarna steeds blijven doen. We hebben daarna nog wel drie keer afscheid van elkaar genomen. Want je zag om je heen immers alles in elkaar storten. Achter ons zakte in Capelle het ene huis na het andere in en op een gegeven moment stortte vlakbij ons ook het hoeftje van Hendrikse in elkaar.

Ik zal nooit vergeten dat we Heintje Hendrikse voorbij zagen komen. Hij stond alleen in iets dat op een houten ton leek en hij had een stok in zijn handen waarmee hij probeerde een beetje te sturen in dat wilde water. Hij riep naar ons: "Help!" Maar wat konden wij? Zo dreef hij in de richting van Ouwkerk.

De anderen uit zijn huis zaten op een paar stukken van het dak. We zagen hoe een vlot tegen een telefoonpaal aandreef en een jongen in die paal naar boven klom. Die is daar aan de potjes gaan hangen. En ik hoor hem nóg om hulp roepen. Dat heeft uren geduurd; dat geroep zal ik nooit vergeten.

Toen kwamen er ook nog koeien en paarden van de hoeve in onze richting zwemmen. Die probeerden bij ons in huis te komen. Ze smakten met van die grote klappen tegen de muren en door de ramen naar binnen. Wij waren doodsbenauwd dat daardoor de laatste muren zouden instorten. Maar we hebben puur geluk gehad dat de binnenmuren, die nog van de oude meestoof waren geweest, zo dik waren. Ons dak bleef overeind. Het was wel net alsof we op een bootje zaten, want alles zwaaide heen en weer. En ik zie nog hoe vanaf de hoeve van Stols Jo Krello naar ons stond te zwaaien. Maar ja, hij kwam niet naar ons toe.

Bijna overal waar de huizen nog niet zijn ingestort zitten de bewoners nu op het dak. Ook op 'De Viersprong', de hoeve van Toon Geluk. Joske, zijn dochter, weet nog hoe ze door het raam van de bovenverdieping zien hoe de eerste huizen van Capelle instorten. Ook die van de twee knechts die bij hen op de zolder vast zitten: 'Stoffel Hillebrand zag hoe zijn eigen huis inzakte. Dat heeft vreselijk veel indruk op mij gemaakt. Zijn vrouw was licht invalide, die kon de trap niet eens op. En toen zag hij zijn huis inzakken. Zijn herdershond dreef op een pak stro weg. Hij zei: "Nou weet ik dat mijn vrouw daar niet levend uitkomt."

Piet Boot was pas getrouwd en woonde ook nog maar kort op Capelle. Die hebben ze vast moeten houden, want hij wou in het water springen en naar zijn huis zwemmen. Hij had niet kunnen zien of zijn vrouw zich had weten te redden op het huis van Boer,

dus die moest maar afwachten. Hij heeft wel bovenop ons dak staan zwaaien naar Capelle en van daar werd ook teruggezwaaid.

Zo tegen 5 uur zijn overal de huizen in gaan storten. We zagen ook hoe de boerderij van opa inzakte. Daar keken we precies op en we zagen hoe ome Leen op een vlot stapte en naar het huis van Van Mourik dreef.

Toen we de boerderij van opa hadden zien inzakken, begrepen we dat als je een dak op je hoofd krijgt, je reddeloos verloren bent. Daarom is besloten dat we óp het dak zouden gaan zitten. Bovendien was het water toen bij ons op de zolder gekomen. Dus de mannen zijn de pannen van het dak gaan gooien bij de koekoek, die op het oosten gericht was en uit de wind lag. Daarna zijn we allemaal op die koekoek geklommen.'

Haar jongere zusje Ria: 'Het enige wat ik er nog van weet is dat we dikke winterjassen aan kregen en dat daar weer dekens overheen werden geslagen.'

De kinderen Koopman zitten er ook bij. Corrie herinnert zich hoe ze allemaal overstuurd zijn als het hondje Teddy uit de instortende schuur komt zwemmen maar niet bij het huis kan komen. Maar Corrie weet ook nog hoe even later een heel huisgezin op een dak voorbij komt drijven: 'Ze wisten zich nog even vast te houden aan de giek van een dragline, die daar stond, maar toen dreven ze verder.'

Het gezin dat Corrie voorbij ziet drijven is dat van buurman Kornelis van der Wekken, de man die als eerste de pannen van zijn dak begon te gooien. Toen zijn dak het begaf, ging het dak inderdaad drijven en zo drijven ze nu met z'n zevenen langs 'De Viersprong' de polder in, voortgedreven door de noordwester storm in de richting van Ouwerkerk.

98

Een eindje verder aan de Capelleweg staan de twee knechtshuisjes van boer Koos van der Zande. Daar zit iedereen ook al sinds de middag op het dak. Eerst zat de familie Schiettekatte nog op de vliering bij elkaar gehokt, maar buurman Kees van der Weijde kwam over het dak gekropen en riep dat ze óp het dak moeten komen omdat het veel te gevaarlijk is er onder.

Vader Jewan en Koos van Westenbrugge (de vriend van dochter Jo, die 's morgens nog tevergeefs geprobeerd heeft om naar zijn ouders onder Ouwerkerk te lopen) hakken dan een gat in het dak en klimmen er door en beginnen ook de pannen er af te gooien: 'Daarna hebben ze een ladder op het dak gelegd en daar moesten wij overheen kruipen', weet de dan zestienjarige dochter Lenie nog. 'Ten slotte lagen we daar naast elkaar met vijftien mensen. Want ook buurman Dorst met zijn vrouw en kind is bij ons terecht gekomen. Die woonden in een houten barak vlakbij. Ik weet nog dat de mannen aan de buitenkant lagen en de vrouwen en kinderen in het midden. We hadden dekens omgeslagen en ze hebben een touw over ons heen gespannen, zodat we niet van het dak af zouden glijden.'

Haar drie jaar oudere zus Jo herinnert zich hoe buurman Dorst besluit om naar de hoeve van Van der Zande te gaan. Daar wil hij - zo zegt hij - een vlot maken en dan terug komen: 'Die was aardig in de war hoor. Want hij liet zijn vrouw en een baby van een paar maanden bij ons op het dak achter. Ik zie hem nog gaan: hij had zo'n lange jas aan en die dreef achter hem aan. Hij kon het eerste stuk lopen, maar daarna niet meer. Hij gaf van die grote schreeuwen. Maar hij heeft het wel gehaald. Alleen is hij nooit met een vlot naar ons toegekomen.'

Terwijl ze op het dak liggen, zien ze in de omgeving huizen in elkaar storten en soms mensen wegdrijven op het dak of andere vloten. Koos van Westenbrugge zal nooit vergeten hoe hij op een gegeven moment achter Capelle het huis van zijn ouders ziet

instorten: 'Het was te ver weg om te zien of vader, moeder, mijn zus en haar verloofde zich wisten te redden. Ik zag alleen dat het huis ineens verdween. Dat ze allemaal waren verdronken, heb ik pas dagen later gehoord.'

Op de hoge zolder van de cichoreifabriek zitten Teun Tanis en Marien de Rijke met hun gezinnen betrekkelijk veilig. Door de luiken hebben ze uitzicht op Capelle. De dan negentienjarige Piet de Rijke heeft de beelden, die hij toen heeft gezien, nóg in zijn herinnering: 'Er kwamen in de loop van de dag hele bergen met stro en restanten van schuren van overal aandrijven en het leek wel alsof het allemaal op Capelle af ging. Halverwege de dag zagen we hoe eerst ons eigen huis in elkaar stortte. Toen wisten we dat ons enige bezit nog bestond uit de kleren die we aanhadden. Na ons huis ging ook dat van buurman Pieter Flikweert onderuit. Dat waren de eerste die middag. Daarna zagen we bijna heel Capelle vanaf onze hoge uitzichtplek verdrinken. Alles bij elkaar hebben we die middag wel twintig, vijfentwintig mensen met hun huis in de golven zien verdwijnen. Vreselijke beelden waren dat. De sfeer bij ons op de zolder was gespannen en gelaten tegelijk: weinig zeggen en veel denken. Zoïets.

Wat wij niet hebben gezien is hoe opzij van de fabriek ook het boerderijtje van Tonis van der Wekken is ingestort. Want aan die kant van de fabriek zaten geen luiken of ramen. Er gaan verhalen dat die mensen in de hanenbalk van hun huis psalmen zaten te zingen, maar ik heb dat niet gehoord.'

Degene die dat wél zegt te hebben gehoord is Janna Tanis. Zij is met haar man en kinderen op de zolder van hun eigen huis gebleven en was eerst nog jaloers op het huis van buurman Tonis omdat het veel nieuwer is dan dat van hen: 'Maar op een gegeven moment zagen wij door het zijraam dat de hele zijmuur bij de burens er uit was gevallen. Omdat het water toen tot op de zolder stond, waren ze in de hanenbalken geklommen. Daar zaten ze op een gegeven ogenblik psalmen te zingen. Dat zagen en hoorden wij uit ons zijraam.

Niet lang daarna stortte hun hele huis als een pudding in elkaar. We hoorden ze gillen en schreeuwen en we zagen ze tussen al het wrakhout rondrijven. Mijn man klom op het platte dak van de bijkeuken en stak de ragebol naar hen toe en riep dat ze die moesten pakken. Maar het lukte niet om ze te bereiken. En ze bleven alsmaar roepen: 'Help! Help...!' Tot ze wegdreven en we niets meer hoorden.'

Op Capelle hebben de vijftien mensen die op het dak bij Hendrik Jan Boer liggen omstreeks 5 uur het huis van Van Mourik aan de overkant als laatste zien instorten en de vier mannen zien wegdrijven. Hendrik Jan: 'Toen dachten we dat wij elk moment zelf aan de beurt zouden zijn. Ik weet nog dat mijn vrouw haar bril gewoon weggooid. Omdat het sneeuwde kon ze er toch niet goed door kijken. Ze zei: "Die heb ik niet meer nodig." Toen hebben we ook afscheid genomen en tegen elkaar gezegd: "We zien Nieuwleusen nooit meer terug."

Catrina: 'Maar in de vooravond begon het water toch weer van de zolder te verdwijnen en toen zijn we maar weer naar binnen gegaan. Dat was wel gevaarlijk maar op het dak begon iedereen de moed te verliezen. Ik weet nog dat ik jaloers was op de mensen van wie ik 's middags het huis had zien instorten. Want ik dacht: "Het wordt donker en hoe moet dat met ons aflopen in de nacht?" Jacob van Dienst was de eerste die door het dakraam terug de zolder op ging. Ik vroeg: "Hoe is het daar?" Hij zei: "Het is net alsof je vaart." Ik ben toen ook terug gegaan en heb de baby weer in de kinderwagen gelegd, die we naar de zolder hadden gesleept. Daarna is iedereen weer terug op de zolder gekomen.

En daar zaten we dan; er stond een tweepersoonsbed en ik zie nog het beeld van de mensen van Van Dienst die met z'n vijven in het bed lagen en hoe wij er allemaal omheen stonden, met dekens omgeslagen. De oude vrouw Van den Berg zat wezenloos in een stoel tegen de schoorsteen. Het was heel koud, want ja de pannen waren van het dak afgegooid en het stormde nog steeds en het sneeuwde af en toe.'

Huug Zwaal: 'We hadden gezien hoe aan de overkant van de straat Dalebout en Goudzwaard op de zolder van het leegstaande huis waren geklommen en ik had 's middags al het plan geopperd om te proberen over te steken naar dat huis, maar mijn vrouw durfde niet. Maar toen 's avonds laat het water flink was gezakt zijn we er over het wrakhout toch heen gegaan.'

Hendrik Jan Boer: 'Het eerst wat ik naar de overkant bracht, was de kinderwagen met onze baby.'

Catrina: 'De mannen hebben daarna de vrouwen op hun rug genomen en over het puin en de rotzooi, die in de straat lag naar de overkant gedragen. Daarna hebben ze allerlei andere zaken zoals dekens en beddengoed van onze zolder naar de overkant gebracht.'

Kees van Dienst helpt ook mee en ziet tot zijn schrik opzij van het huis Wim van Tiggele, die 's middags verdronken is, in het prikkeldraad hangen: 'Ik vergeet nooit meer dat toen iemand in het huis aan de overkant een pakje shag had. Toen heb ik even in een hoekje een shagje zitten roken.'

Bram Goudzwaard, die dan nog maar zeven jaar is, herinnert zich hoe de volksverhuizing over het wrakhout op hem afkomt: 'Eén beeld is me bij gebleven: opoe Van den Berge die op een ladder naar ons huis werd gedragen. Die oude vrouw had een mannenbroek aan en dat vond ik heel raar. Daarom zal ik het wel onthouden hebben.'

100 Bep Zwaal zegt zich het optreden van zijn vader Piet Goudzwaard nog goed te herinneren: 'Die man was streng gelovig en hij wou maar steeds dat we gingen bidden. Hij begon op een gegeven moment zelf hardop te bidden. Nou, dan ben je wel stil hoor, want je houdt je aan elke strohalm vast.'

Maar Catrina Boer weet nog dat Bep toen zélf heeft gebeden: 'Goudzwaard was als eerste naar ons huis overgestoken toen het water was gezakt. Hij kwam bij ons op de zolder en zei dat er iemand moest bidden en toen heeft Bep hardop voor de hele groep gebeden. Daarna hebben we ook nog een lied gezongen: "Een vaste rots van mijn behoud..."

Zo brengen de dertig overlevenden van het gehucht de nacht van zondag op maandag door op de zolder van het voormalige huis van Rinus van Oeveren. Biddend en zingend en met mannen die angstig in de maanverlichte nacht spieden als het water na middernacht weer gaat stijgen. Want elke boomstam of boerenwagen, die door de storm tegen hun huis wordt geblazen kan fataal worden. Gelukkig komt het water weer nét niet op de zolder van het hoog gebouwde huis. Veel geslapen wordt er natuurlijk niet in de slaapkamers waarin ze in groepen bij elkaar zitten, keurig verdeeld om de zolder zo evenwichtig mogelijk te belasten.

'Ja, hoe was de sfeer daar op die zolder?', zegt Jo Dalebout: 'Huilende kinderen.

Dat herinner ik me vooral; als het ene kind even stil was, begon er wel een ander.

Die kinderen waren helemaal overstuur, want ze voelden natuurlijk dat de volwassen mensen bang waren.

Bovendien hebben we die nacht ook met Toon van der Straten nog veel last gehad.

Want die wou uit het raam springen. Hij had gezien hoe zijn huis instortte en zijn vrouw en kinderen wegdreven. We hebben hem van de wijn te drinken gegeven, die uit onze winkel was meegekomen. Toen is hij rustiger geworden en in slaap gevallen.'

Bep Zwaal: 'Op zulke momenten heeft een mens een soort black out, denk ik. Want ik had in een paar uur tijd de helft van mijn burens zien verdrinken. Daar zou je toch helemaal gek van worden...?! Maar toch gebeurde dat niet.'

Als het water een stuk is gezakt, besluit ook Adrie Hendrikse zijn vluchtplek bovenin de telefoonpaal te verlaten. Hij heeft zes uren op de ijzeren pinnen gestaan en met zijn armen over de draden gehangen en zijn keel schor geschreeuwd om hulp. Tevergeefs. Hij beseft dat er maar één persoon is die hem kan helpen en dat is hijzelf: 'Tegen middernacht heb ik het gewaagd om me naar beneden te laten zakken. Maar er stond nog wel zoveel water op de weg dat ik het eerste stuk moest zwemmen. Dichter bij de boerderij van Stols liep de grond omhoog en daar kreeg ik vaste grond onder mijn voeten. Zo ben ik wadend bij de boerderij gekomen.

Daar hebben ze me opgevangen en meteen in hun eigen bed gestopt. Vrouw Stols is dicht tegen mij aan gaan liggen om me weer warm te maken. Want ik was natuurlijk door en door koud. Mijn benen waren helemaal opgezet, want die waren nat geweest. En ik weet nog dat ik toen dacht: "Nou lig ik zomaar naast mevrouw Stols in bed..." Dat kon ik me helemaal niet voorstellen, dat ik naast de boerin lag. Maar het was een heel lieve vrouw, die mij die nacht weer helemaal op temperatuur heeft gebracht. En ach, je bent 18 jaar en dan herstel je snel.'

Terwijl Adrie Hendrikse weer op temperatuur komt in het bed van boerin Stols, liggen de bewoners van de drie knechtshuisjes van Stols tweehonderd meter verderop nog altijd bibberend van kou én angst in het donker op de restanten van hun dak. Volgens Corrie Troost heeft geen van hen geslapen die nacht: 'Want ik hoor Bart van Strien nóg benauwd roepen: "Wakker blijven, jongens. Anders glij je naar beneden." En als je even wat in slaap dreigde te zakken ging de baby wel weer huilen of begon Bart hardop te bidden en te zeggen dat dit ons einde was. Dat maakt wel indruk op je als je nog maar een kind van twaalf bent.'

Bijna hetzelfde gebeurt aan de andere kant van Capelle op het dak van de knechtshuisjes van Koos van der Zande. Lenie Schiettekatte is even oud als Corrie Troost en heeft dezelfde herinneringen aan het verblijf op hún dak. Want ook zij durven niet terug de zolder op: 'Het werd donker en de mannen riepen maar steeds dat we wakker moesten blijven. Zo hebben we daar de hele nacht op dat dak gezeten. En ik kan me niet herinneren dat we honger hadden of kou.

Op een gegeven moment brak er een stuk van het huis af en toen was het even paniek. Ik weet nog dat buurman Van der Weide begon te jammeren van "O jee, nu gaan we allemaal..." en dat iemand toen kwaad tegen hem riep: "Je mond houden!" Want we mochten elkaar niet nog banger maken.'

Haar zus Nellie: 'We riepen ook steeds tegen elkaar: "Niet gaan slapen hoor, want dan val je er af!"

Ze hebben op het dak geen eten en geen drinken, maar zus Jo weet nog hoe buurman Kees van der Weijde dat probleem oplost: 'Kees had een lange schrevel bij zich en daarmee kon hij precies bij een kist met appeltjes komen, die bij hem op de zolder stond. Zo pikte hij steeds een appeltje aan zijn schrevel en dat haalde hij dan voorzichtig naar boven en zo kregen wij allemaal een appeltje. Dat was eten en drinken tegelijk.'

Vanaf de koekoek van 'De Viersprong' klautert Piet Boot af en toe even naar de zolder

om te kijken hoe de toestand daar is. Als daar het water is verdwenen, besluiten ze na enig aarzelen om terug naar de zolder te gaan, want door de storm, de kou en de vlagen natte sneeuw is het ook bijna niet vol te houden op het dak.

Corrie Koopman herinnert zich dat ze 's avonds als het water is gezakt in de verte Huib Boot met een lantaarn bij zijn huis zien lopen: "Toen zeiden ze bij ons op zolder: "Huib Boot leeft nog." Maar wat er met de hofstee van mijn ouders was gebeurd, konden we niet zien, want daar stond de cichoreifabriek voor.'

Volgens Joske Geluk blijven ze vanaf hun boerderij met een zaklantaarn seinen naar andere huizen, waar nog mensen zitten: 'In het begin van de avond kregen we ook reacties van de boerderij van Niklaos van der Wekken. Maar op een gegeven moment kwamen er ook geen lichtseinen meer van daar. Nou hadden we overdag al gezien dat er een hoek uit die boerderij was geslagen, dus toen wisten we al bijna zeker wat we 's morgens zagen: de hele boerderij was verdwenen.'

Het drama op de boerderij van Niklaos van der Wekken heeft zich dus 's nachts afgespeeld en niemand heeft er iets van gezien. Er is ook niemand die er iets over kan navertellen. Van het gezin van zes personen overleeft niemand de ramp. Datzelfde lot treft ook Mina van Mourik, die 's morgens met haar twee dochters Catrien en Saartje naar de boerderij van haar broer is gevluucht.

Intussen drijft Stoffel van Mourik nog steeds op zijn vlot ergens op de Oosterschelde. De ebstream heeft hem meegesleurd in de richting van de Noordzee en bij het kenteren van het tij wordt hij weer in oostelijke richting geduwd. Maar daar heeft hij zelf geen weet van. Hij denkt nog steeds dat hij ergens door de Vierbannenpolder zwerft: 'Ik heb wel lichtpunten gezien maar ik wist niet waar die bij hoorden. Ik wist niet dat ik op de Oosterschelde ronddreef.

Ik kan me niet meer herinneren of ik veel gedacht heb tijdens die tocht. Wat moet je anders dan op je einde wachten? Je doet natuurlijk je best om dat einde van je af te duwen, daar ben je mee bezig. Maar het idee dat je constant aan het vechten bent om te overleven, dat klopt niet. Toen ik eenmaal op mijn vlot zat, heb ik alleen maar een gevoel van totale verlatenheid gehad. Verlaten van alles en iedereen. En dat gevoel dan gecombineerd met een mateloze kou. Een kou die je eigenlijk niet kunt overleven. Ik begrijp ook nog altijd niet dat ik het heb kunnen volhouden.

Nee, het geloof heeft in die uren voor mij geen rol gespeeld. Er was geen God voor mij op dat moment. Ik had een gevoel alsof ik nog alleen op de wereld over was en daar doelloos ronddreef.

Ik had geen flauw idee van de afstanden die ik aflegde. Ik zat soms tijden lang in eindeloze velden met rommel vast. In zo'n veld was ook bijna geen golfslag en als ik daar in raakte, dacht ik moedeloos: "Hier kom ik nooit meer uit." Dan doezelde ik soms een beetje weg. Maar dan schrok ik even later weer op en zag dat ik er toch bijna doorheen was geraakt. Eén keer kreeg ik plotseling een klap in mijn nek. Ik schrok en zag hoe de lijst van een broeiraam door de storm was opgepakt en zó tegen mij aangekwakt. Paniek heb ik niet gekend op het vlot. Paniek was er alleen toen ons huis in elkaar stortte en we allemaal in het water lagen.

Het is voor mijn gevoel die nacht nooit helemaal donker geweest. Je ogen wennen natuurlijk aan de situatie en zo zag ik na uren in het schemerdonker het silhouet van een dijk. Ik dacht dat het de Rampaartsdijk was en ineens besefte ik dat ik toch een kans had om te overleven. Er lag alleen een veld van vele meters met rotzooi vóór die dijk: pakken stro, uien, planken, huisraad en ga zo maar door. Ik ben begonnen om

bruikbare planken er tussenuit te vissen en die als een kruipad voor me uit in de richting van de dijk te schuiven. Daarover ben ik toen voorzichtig naar de dijk gekropen. Toen ik de dijk had bereikt, merkte ik dat ik niet meer kon lopen, dus ben ik er tegenaan gekropen. Er stond een muraltmuurtje op en ik heb er niet eens bij stilgestaan dat het dus geen binnendijk maar een zeedijk moest zijn. Overheersend was het gevoel: ik heb vaste grond onder mijn voeten. Ik keek over het muurtje heen en zag daar een kipauto. De chauffeur keek wel vreemd op toen hij daar iemand over dat muurtje zag klauteren. Hij zette me in de cabine en ik weet nog dat ik om een sigaret heb gevraagd, want die van mij waren nat geworden. Hij vertelde me dat ik bij Kattendijke op Zuid-Beveland was aangeland. Het was toen half 5 in de ochtend, dus ik had bijna twaalf uur op mijn vlot gezeten en was dwars over de Oosterschelde gedreven!

Ze hebben me verder met een luxe wagen naar het ziekenhuis Sint Joanna in Goes gebracht en daar in een bed gelegd. Daar hoorde ik diezelfde dag nog dat ook mijn vader met zijn vlot aan dezelfde dijk was aangespoeld. Ik dacht dat Piet dan ook wel ergens op Zuid-Beveland aan land zou zijn gekomen.'

De hoop van Stoffel dat zijn broer Piet ook wel ergens veilig met zijn vlot zal aanlanden, blijkt achteraf ijdel. Piet is op zondagmiddag al verdronken, een paar honderd meter verwijderd van Capelle.

'Er is toen iets voor mij onbegrijpelijk gebeurd', zegt Stoffel: 'Dat mijn broer het niet heeft overleefd, heb ik niet kunnen bevatten. Want hij was de initiatiefnemer op het dak en mijn vader en ik deden eigenlijk niks. Piet had ruim twee jaar in Indië gezeten en hij kon zwemmen als een rat. Ik kon net mijn hoofd boven water houden. Ik durfde ook niet te duiken. Hij wel. Vader had watervrees, die kon absoluut niet zwemmen. Die raakte alleen water aan als hij zich waste of moest drinken. Dus de twee sukkels zijn blijven leven maar Piet is verdronken.'

103

Ook met de mensen die op andere vloten die zondag vanaf Capelle wegdrijven, loopt het dikwijls fout af. Alleen Knelis van der Wekken, die met zijn complete gezin op het dak van hun huis vanuit de Capelleweg wegdrijft, heeft geluk. Ze spoelen diezelfde zondagavond nog aan tegen een dijk in de buurt van het haventje van Viane en overleven allemaal de ramp.

Maar mevrouw Van der Straten komt met haar drie kinderen en haar pasgeboren baby om in de golven.

En zo gaat het ook met de familieleden van Adrie Hendrikse, die hij op drie verschillende vloten ziet wegdrijven terwijl hijzelf in zijn telefoonpaal klimt: 'Mijn vader en mijn broer zijn in de Vierbannen gevonden, maar mijn zuster is nooit gevonden. Ik heb lang gehoopt dat ze nog ergens zou opduiken, want zij kon heel goed zwemmen; wel uren kon die zwemmen. Maar ze is verdronken. Mijn moeder en vrouw Otte zijn op hun vlot het gat bij Ouwkerk uitgespoeld en hebben op de Oosterschelde rondgedreven. Ze zijn teruggevonden langs de zeedijk bij Kattendijke. Die zijn niet verdronken, maar omgekomen van de onderkoeling. Want ze lagen nog op het vlot toen ze daar werden gevonden. Maar ja, die hadden eerst in het water gelegen en hebben urenlang nat op dat vlot gezeten. Dat was niet vol te houden voor een mens.

Dat is meer gebeurd hoor, want ook mijn neef Jacob Hendrikse, die verderop aan de Molenweg woonde, is in de buurt van Yerseke aangespoeld. Die was ook gestorven van kou. Maar zijn vader en zijn broer hebben het op datzelfde vlot wél overleefd.'

Terwijl Stoffel van Mourik die maandag in het eerste grauwe morgenlicht aan de

overkant van de Oosterschelde wordt opgevangen, kijken op Capelle de overlevenden met een mengeling van angst en nieuwsgierigheid over de watervlakte van hun Vierbannepolder. De storm is verder afgenomen, maar heeft zijn vernietigende werk gedaan.

‘Toen het licht werd zagen we wat er nog over was van Capelle. En dat was heel weinig,’ zegt Joske Geluk, die samen met de andere acht op de koekoek van ‘De Viersprong’ zit. ‘Want we konden zomaar het huis van ome Vreek zien en dat was normaal verborgen achter de huizen van Capelle. Bij ome Vreek was alleen de zijgevel eruit geslagen, maar zijn huis stond nog overeind.

Maar op Capelle stonden alleen de twee nieuwe huizen er nog; alle andere waren verdwenen. Hier en daar stond nog wel een muur, maar dat was alles. En toen gingen we denken en tegen elkaar praten van: “Waar zijn al die mensen gebleven? Zijn ze allemaal verdronken of zitten ze in die twee huizen?” We wisten het niet.’

De huisjes aan ‘de Stove’ zijn wonder boven wonder tijdens de nacht niet verder ingestort. Maar op het dak heerst nog steeds angst, zo herinnert Corrie Troost zich: ‘Toen het weer een beetje licht werd, maandagochtend zag vader dat bijna alle buitenmuren van onze huisjes waren weggeslagen. Hij raakte helemaal in paniek. Hij zei: “Jongens, als er een vlot langs komt drijven, dat een beetje stevig is, dan springen we er op en dan goed vasthouden, hoor! Want hier houden we het niet lang meer.” Dat heeft hij herhaaldelijk tegen ons geroepen: “Als je springt, meteen goed vasthouden!” Want ja, wij konden geen van allen zwemmen. Ook vader en moeder niet. Maar het dak hing toen alleen nog maar op de binnenmuren. Dat kon nooit lang meer duren, begreep vader en daarom was hij zo in paniek.’

104

Op Capelle zien ze die ochtend voor het eerst een vliegtuig boven hun hoofd cirkelen. Er wordt een rubberboot uitgegooid, maar hij drijft meteen af, zonder dat de mensen op het enige nog ‘bewoonde’ huis er bij kunnen. Hendrik Jan Boer relativeert: ‘Bovendien had ik het niet gedurfd, want er was overal prikkeldraad onder water en andere scherpe obstakels, dus dan waren we misschien met zo’n rubberboot toch nog verdronken.’

Ook bij ‘De Viersprong’ worden rubberboten naar beneden gegooid. Joske Geluk herinnert zich dat haar vader en de knechts er een weten te bemachtigen: ‘Maar die moest eerst nog worden opgeblazen en de instructie stond er in het Engels op. En ja, niemand bij ons kon Engels, dus we begrepen niet hoe het moest. Maar het risico om er mee te gaan varen, was ook te groot. Daarom hebben we hem bewaard voor als de nood echt aan de man zou komen.’

Op een goed moment zien de mensen die op het dak van ‘de Stove’ hangen, vanaf de Groenendijk een roeiboot komen. Corrie Troost ziet het beeld nóg voor zich: ‘Eerst haalden ze de mensen van een huisje aan de Slotweg af en daarna kwamen ze naar ons toe. Het waren twee vissers van Zierikzee. Pas jaren later hoorden we dat ze Schot heetten. We waren met teveel mensen op ons dak om in één keer in die roeiboot mee te kunnen. Dus was het: vrouwen en kinderen eerst. Ik ben met de eerste groep naar de Groenendijk gevaren. Nou, dat ging niet makkelijk hoor, want overal dreef rotzooi en er stond nog steeds veel wind en ze hadden alleen roeiriemen om tegen die wind in te komen. Toen we aan de dijk kwamen stond daar een bus die ons naar Zierikzee bracht. Daar kwamen we in een school terecht, waar stro op de grond lag. Het was er in elk

geval warm en je kreeg droge kleren, die daar op hopen lagen.

Toen wij aan de dijk waren gezet, zijn die vissers met hun roeiboot meteen terug gegaan en hebben de mannen van het dak gehaald. Van vader hoorde ik dat toen ze halverwege naar de dijk onderweg waren, Wim Schot tegen hen zei: "Kijk eens achterom..."

Toen zagen ze onze huisjes helemaal in elkaar storten. Dus is het een kwestie van minuten geweest of de mannen waren toch nog verdronken.'

Overal op de zolders en daken kijken de overlevenden nu hoopvol uit naar het roeibootje dat moeizaam heen en weer pendelt tussen de dijk en de nog overeind staande huizen. Hoopvol én angstig, want zullen ze op tijd komen?

Later komt er een tweede bootje bij, maar in het begin zijn het alleen de Zierikzeese vissers Wim en Jan Schot, die met hun roeiboot de reddingen verrichten. Wim heeft op zondag zelf het water tot manshoogte in de kamer van zijn huis aan de Nieuwe Haven in Zierikzee gehad: 'Toen heb ik eerst mijn vrouw en zoontje van vier maanden aan boord van ons schip gebracht, dat in de haven lag. Daarna ben ik met collega's mensen van de daken gaan halen in het havenkwartier.

Na de middag kwam neef Jan Schot naar me toe en vroeg of ik mee naar de polder wilde, want daar zaten overal mensen op de daken, had hij gehoord. Zwager Bart Kloet heeft ons geholpen om met een tractor een sloep naar de Gouweveerpolder te brengen.

Nou, wat wij daar zagen is niet te beschrijven; alles stond onder water en overal op de daken zaten mensen. Maar er waren ook al huizen ingezakt en overal dreef wrakhout, stro en de inboedel van de huizen rond. We besloten om van voor af aan te beginnen om mensen van de daken te halen. Dat ging natuurlijk niet vlug, want een motortje stond er niet in.'

Wim en Jan zijn de rest van de zondag bezig in de Gouweveer en beginnen op maandagmorgen vanaf de Groenendijk de mensen van de huizen in de Vierbannepolder te halen: 'We zijn begonnen bij de Slotweg, waar we het oude echtpaar Van Mourik met een jong getrouwd stel als eersten van het dak haalden. Die vrouw was hoog zwanger en is een dag later bevallen. Daarna hebben we de mensen van de arbeidershuisjes aan 'de Stove' gehaald.

Iedereen wou natuurlijk éérs door ons gehaald worden. Ik weet nog dat Frans Koopman stond te zwaaien uit het zolderraam van zijn boerderij onderaan de Stenendijk. Toen we hem ophaalden zei hij dat we onmiddellijk naar 'De Viersprong' moesten, want daar waren zijn kinderen en hij was bang dat die hoeve in zou storten. Maar wij zeiden:

"Nou moet je eens luisteren Koopman, we kunnen toch de andere huisjes niet voorbij roeien waar ook mensen op het dak zitten?" Bovendien zag die boerderij van Toon Geluk er nog redelijk betrouwbaar uit. Dus we hebben eerst de huisjes op Capelle leeggehaald. En ja, dat ging niet vlug, want we hadden maar een roeiboot, dus veel meer dan een man of acht konden er niet in.

Maar elke keer als we met een groep mensen aan de Stenendijk kwamen, stond Koopman daar weer.

"Straks zijn mijn kinderen verdronken en dan is het jullie schuld!" We hebben ons niet door hem laten beïnvloeden en gelukkig gebeurde er ook niets met 'De Viersprong'.

Want alle mensen zijn daar 's middags weggehaald, óók zijn drie kinderen.'

Jo Dalebout is nog altijd blij dat Frans Koopman aan de Stenendijk is blijven wachten op zijn kinderen: 'Toen wij met de boot aan de Stenendijk kwamen was ik zó verschrikkelijk uitgeput - want ik was ook nog ongesteld geworden en ik had niks bij me daarvoor - dat ik uit de roeiboot stapte en zó mijn jongste dochttertje uit mijn armen in het water liet

vallen. Ze ging kopje onder! Maar Frans Koopman stond erbij en die heeft haar toen gered.'

Na twee dagen van angst, kou en ontbering staan de geredden aan de Stenendijk. Achter hen verheffen de restanten van wat ooit Capelle was zich in een eindeloze watervlakte: van het gehuchtje zelf zijn twee huizen overeind gebleven, bij de cichorei-fabriek zie je alleen het huis van Tanis en de hofstee van Frans Koopman (waar de voorgevel uit is geslagen) nog. En dan zijn er hier en daar nog enkele – soms deerlijk gehavende – boerderijen: van Hans Stols, Huib Boot en Toon Geluk. En ook het huis van Vreek Geluk staat nog overeind naast het stalen raamwerk van zijn groentekassen. De overlevenden worden naar Zierikzee gebracht, waar ze eerst in geïmproviseerde opvangcentra in kerken en scholen worden ondergebracht. 'Ze brachten ons in de christelijk gereformeerde kerk. Daar lagen stapels met kleren en schoenen en die mochten we aantrekken', weet Nelleke van Dienst nog: 'Daarna zijn we in de ulo-school gebracht en wat ik me daar nog goed van herinner is dat de kachel er zo heerlijk brandde. We kregen daar ook eten en we konden er slapen.'

Kort na de eerste opvang worden de meesten geëvacueerd naar familie, vrienden of wildvreemden in de rest van Nederland. Nog geen acht jaar nadat ze van de vorige evacuatie terug zijn gekomen raakt het gemeenschapje van Capelle opnieuw verstrooid. Maar nu voorgoed.

106

De puinhopen van Capelle meteen na de ramp. Links het huis van Boer, rechts het lege huis. Ernaast – niet helemaal ingestort – het huis van Goudzwaard en Westenbrink. Middenvoor de restanten van het huisje van mevr. Van den Berg.

Een dorpje verdrinkt

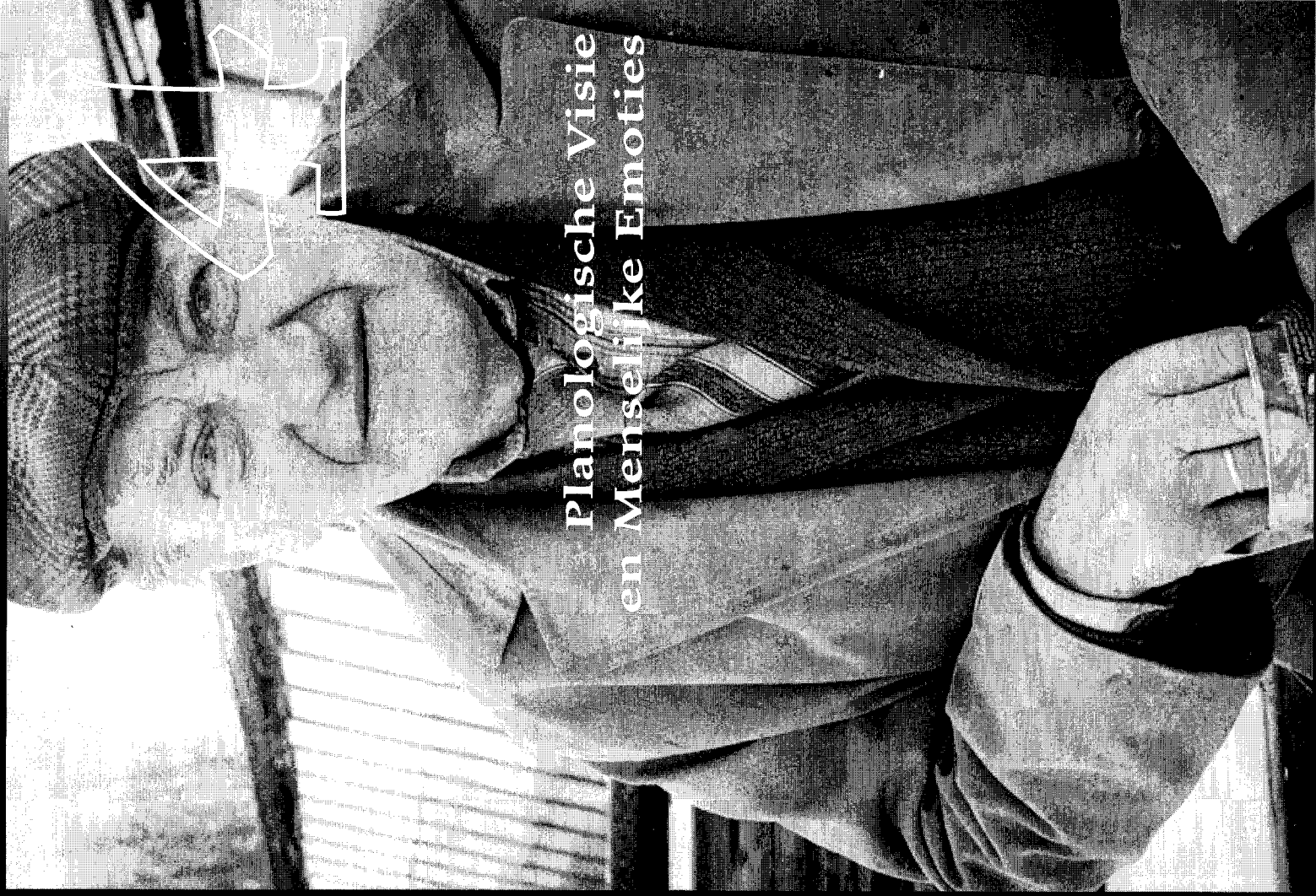
li.bo.: De schuur van Frans Koopman - re. bo: De kassen van Vreek Geluk.
midden(beiiden): De knechtshuisjes van de familie Schiettekatte en vd. Weijde.
li. ond: Het huis van Vreek Geluk - re.ond: De twee Capelse huizen die overeind bleven.

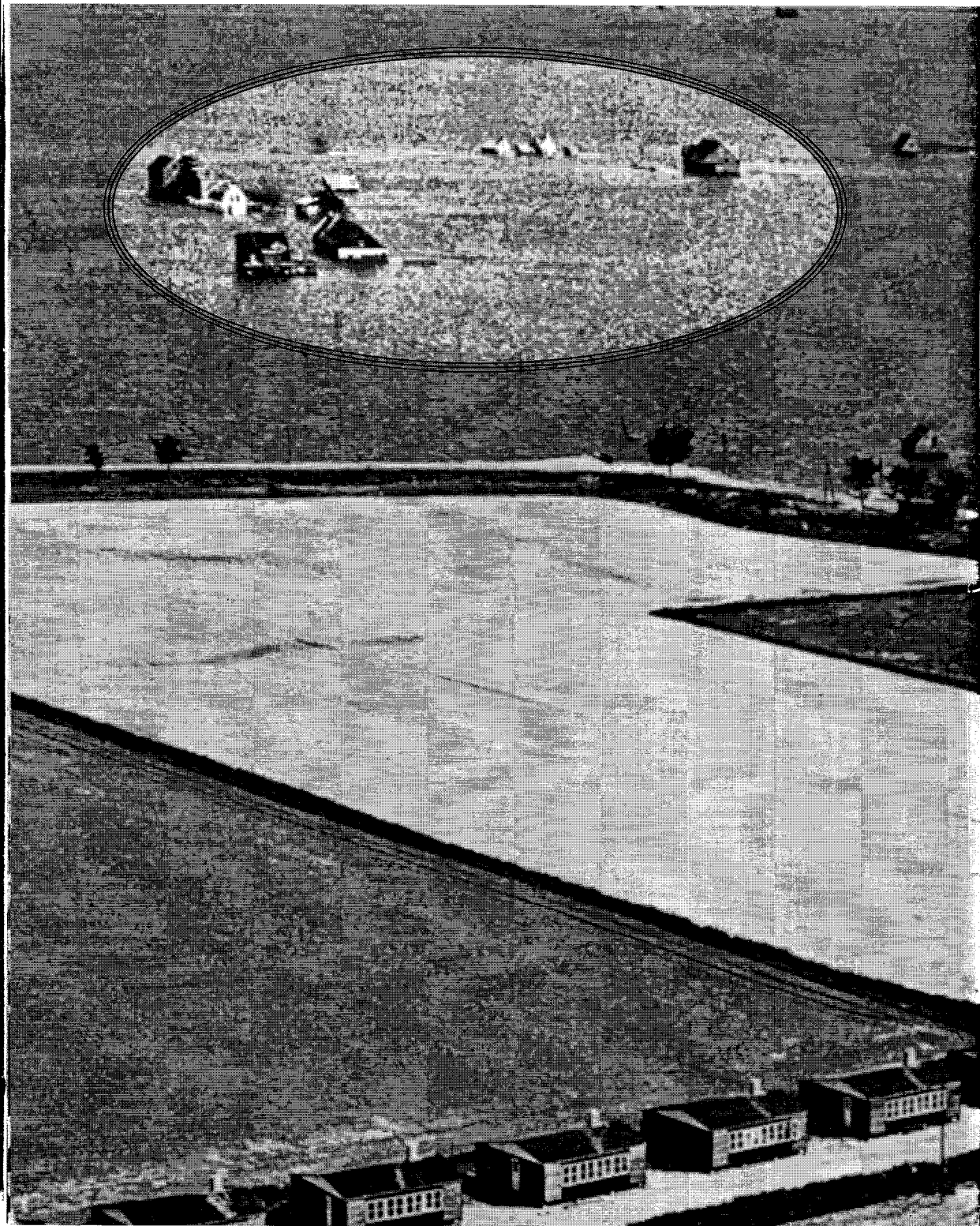
Li. bo: 'De Viersprong' van Toon Geluk - Re. bo: De hoeve van Huib Boot.

Li ond: Waar eens het straatje was. Rechts het huis van Boer, in het midden de hoeve van Boot.

Re. mid: De restanten van Capelle in het water. - Re. ond: De Stenendijk met in de verte Capelle.

**Planologische Visie
en Menselijke Emoties**

Op de voorgrond de barakken van het Beijersdijkje; op achtergrond de verdronken polder met de resten van Capelle.

In de verstrooiing

'EEN DAG OF TIEN NA DE RAMP ben ik met een vissersschip uit Yerseke naar Ouwerkerk gevaren. En toen ik aan de rand van dat dorp liep langs de bergen rotzooi die daar waren aangespoeld, zag ik ineens ons paard Fik liggen. Eigenlijk deed het me niet eens veel, want ach, alles was kapot en iedereen was verdronken. Dus ons paard ook. Je krijgt in zo'n situatie een soort berusting over je.'

Aan het woord is Stoffel van Mourik, die op dat moment al berust in de wetenschap dat hij en zijn vader de enige overlevenden van hun gezin zijn. Stoffel is niet alleen zijn moeder, zijn broer en zijn twee zusters verloren, maar in de Capelse familie Van der Wekken zijn ook nog twee ooms, twee tantes en vijf neven en nichten omgekomen. Op 1 maart vertrekt hij naar de Noord Oost Polder, waar hij bij een Zeeuwse boer gaat werken: 'Ik wou de watersnood zo ver mogelijk uit mijn leven bannen.'

Als Stoffel na een jaar weer terugkeert naar Zeeland staan de puinhopen van Capelle nog maar een poosje droog. Want uitgerekend de Vierbannenpolder is het langst van het hele rampgebied onder water blijven staan. Pas in de nacht van 6 op 7 november 1953 wordt onder het oorverdovend gefluit van tientallen schepen en het toezien van koningin Juliana en minister-president Willem Drees het laatste caisson in het dijkgat bij Ouwerkerk gevaren. Daarna kan eindelijk begonnen worden met het droogmalen van de polder, waarin eb en vloed negen maanden lang vrij spel hebben gehad. Sommige Capellenaars zijn op dat moment al teruggekeerd van hun evacuatieadressen, ergens in Nederland. Want vanaf half september krijgen inwoners van de gemeenten Nieuwerkerk en Ouwerkerk de kans om in een van de ruim honderd houten 'gezinsbarakken' te trekken, die in een lange rij op het afgegraven Beijersdijkje - tussen Zierikzee en de verdronken Vierbannenpolder - zijn neergezet.

Ook nadat de polder is leeggepompt, blijven die barakken nog jaren in gebruik. Want als de eerste mensen naar hun uitgemeste huizen zijn teruggekeerd, trekken anderen - van wie het huis is verwoest en (nog) niet herbouwd - in de barakken. En er gaat een lange tijd overheen eer alle verloren huizen zijn vervangen en de barakken kunnen worden afgebroken. Stoffel van Mourik bijvoorbeeld, zal er - pas getrouwd - tot november 1955 blijven wonen. En dan is hij nog lang niet de laatste die vertrekt. 'Het was snel een hechte gemeenschap aan het Beijersdijkje', zegt Joske Geluk, die er ook met haar ouders heeft gewoond. Wij als kinderen speelden langs de Groenendijk in het water dat nog in de Vierbannen stond. Ik weet nog goed dat het er stikte van de zeesterren.'

De familie Schiettekate komt er ook terecht en nadat hij is aangenomen als lid van de opruimploeg van Nieuwerkerk komt ook Huug Zwaal er te wonen. Piet de Rijke weet nog precies welke barak hij en zijn ouders kregen toegewezen: nummer 68 van de in totaal 102. Ceel en Jo Dalebout beginnen er in april '54, na een zwerftocht van ruim een jaar door heel Nederland, meteen weer een winkeltje in hun barak. Zo zien velen uit de oude Capelse gemeenschap elkaar hier voor het eerst terug. Jo Schiettekate wordt er zelfs in de barak van haar ouders door de ambtenaar van de burgerlijke stand getrouwd met Koos van Westenbrugge, die bij de ramp zijn ouders en zijn zuster is verloren.

Burgemeester Romeijn van Ouwerkerk heeft Koos en Jo een barak aangeboden omdat hij medelijden heeft met Koos, die in één klap wees is geworden. Maar hij kan de barak alleen krijgen als ze trouwen. En dus gebeurt dat hals over kop in december 1953. Ook Jo vindt dat het er al vlug een echte gemeenschap is: 'Er zaten daar allemaal mensen die hetzelfde hadden meegemaakt en dat verbreedert. Bovendien hadden we precies dezelfde houten huisjes, we hadden zelfs allemaal dezelfde meubels: de 'kampeeruitrusting', die we van het Rampenfonds hadden gekregen. Iedereen kreeg ook hetzelfde 'linnenpakket'. Dus we waren heel erg één daar.'

Er wordt na enige tijd zelfs een kerkje gebouwd. De eerste tijd heeft dominee Westerhoff in de schuur van Van Oeveren gepreekt. 'Het is daar wel gebeurd dat er tijdens de preek een kip kakelend ergens van hoog uit de schuur naar beneden kwam vliegen', herinnert Jo zich.

Koos: 'Ik ben koster van het kerkje geworden. Maar omdat daar alles in gebeurde was je veel meer. Want door de week was er kleuterschool, op zaterdagavond was de jeugd er aan het pingpongen en op zondag werd er kerk gehouden. Bovendien werd er door de week 's avonds ook vergaderd. Dus ik had het er soms druk mee.'

Al snel worden er expedities opgezet naar de restanten van de huizen. Zeker nadat eind juli het gat bij Stevensluis, aan de noordkant van de Vierbannen is gedicht, staat er bij eb niet zo erg veel water meer in de polder. En dan vallen hele stukken polder droog. Maar de zoektocht naar persoonlijke bezittingen, loopt voor velen uit op een teleurstelling.

'We zijn natuurlijk gaan zoeken naar herinneringen', zegt Huug Zwaal. 'Maar veel vond ik niet. Ja, onze eierkolen lagen er nog. Die hebben we opgestookt aan het Beijersdijkje.

Het Beijersdijkje met stapels wrakhout.

Maar van de persoonlijke dingen vond ik alleen een beker die was uitgegeven toen Juliaantje en Bernhard zich verloofden.'

Die beker staat nu als een kostbaar kleinood in hun huis in Leimuiden: 'Die mag niemand anders afwassen dan ikzelf', zegt Bep. 'Want stel je voor dat hij breekt, dan heb ik helemaal niks meer van toen.'

'Wij hebben totaal niks teruggevonden', zegt winkelierster Jo Dalebout: 'Nog geen lepeltje, geen schaalpje, helemaal niks! We hebben later van mijn schoonmoeder onze verlovingsfoto gekregen en dat is ook de enige foto van vóór de ramp die ik heb. Onze trouwkaart heb ik ook weer, want die had mijn zuster bewaard.'

'Ik heb een butagasfles en een spa teruggevonden', zegt Koos van Westenbrugge, die uit het puin van het huis van zijn schoonouders wel zijn motor opgraaft: 'Die is daarna door de importeur helemaal opgeknapt.'

'Het enige wat wij vonden was het kunstgebit van moeder', weet Kees van Dienst.'

En een paar emmers waarin vlees en worst van het varken onder het vet stond.'

'Maar die hebben we niet meer opgegeten', vult zijn zuster Nelleke aan. 'Ik heb helemaal niks van vóór de ramp. Alleen een schoolfoto waar ik op sta. Die heb ik later van meester Van Hiele gekregen op een reünie.'

'Wat ik wel heb teruggekregen', zegt Kees 'is een kistje dat ik op de ambachtschool had gemaakt. Het was bruin gelakt met een sleuteltje en erin zaten mijn schoolrapporten. Dat is op Noord-Beveland aangespoeld en ik kreeg het via Het Rode Kruis terug.'

'Veel meer dan een suikerpot van moeder hebben we niet gevonden in de puinhopen van ons huis', weet Piet de Rijke. 'Maar ach, ik was negentien jaar en dan heb je nog niet veel spullen die je mist. Het was veel belangrijker dat ons gezin behouden was. Dan is het verlies van spullen minder erg.'

1

Capelse jeugd aan de rand van de ondergelopen polder: vlnr Jaap v. Dienst, Han Visser, Paul Schiettekatte, Han de Vin, Lenie en Mieneke Schiettekatte, Nelleke v. Dienst, Truus Westerhof.

Bep Zwaal zegt het hem na: 'We hebben alles verloren, maar we hebben ook alles behouden, want wij konden met ons gezinnetje weer gaan opbouwen. Dat was in mijn familie wel anders. Want ik heb een zuster en een zwager verloren en een andere zuster is die dag op een vlot bevallen en dat heeft het kind niet overleefd. En dan heb ik op Oosterland nog drie ooms en tantes verloren. Maar ons eigen gezinnetje was behouden gebleven en dat was het belangrijkste.'

Anderen hebben wel gezinsleden verloren en als hun lichamen niet worden gevonden, hopen ze soms ze terug te vinden onder het puin van hun huis. Zo loopt ook Stoffel van der Wekken speurend rond op de resten van het hoefje waarin zijn vader, moeder en broer het leven lieten: 'Maar ik wist eigenlijk wel dat ik ze daar niet zou vinden, want de lichamen waren meestal weggespoeld. Wat er met mijn familieleden is gebeurd, weet niemand. Ze zijn nooit terug gevonden. Ik ben bang dat ze het gat van Ouwerkerk zijn uitgespoeld en in zee terecht zijn gekomen. Want mijn portefeuille die thuis op de kast lag, heb ik later op het gemeentehuis in Kattendijke kunnen ophalen. En een houten beeldje dat Piet uit Indië had meegebracht. In het puin van ons eigen huis heb ik wel een paar herinneringen gevonden; een broche, een ketting en de portemonnee van moeder met zestien zilveren guldens er in. Die heb ik altijd bewaard als laatste aandenken. Zo heb ik toch nog wát van haar.'

Joske Geluk is met haar ouders gaan zoeken op de puinhopen van 'Pythagoras', de boerderij waarin haar grootouders en haar tante verdronken: 'Toen was het lijk van tante Cor al gevonden in de puinhoop van de boerderij van Niklaos van der Wekken. Opa is in Yerseke aangespoeld en daar eerst nog onder een andere naam begraven. Oma is nooit teruggevonden. In de puinhopen hebben we naar de sieraden van oma

114

Puinruimers voor het huis van Hendrik Jan Boer (2e van links). Rechts naast hem Huib Boot.

gezocht, maar veel meer dan wat lepeltjes en een paar herinneringsborden vonden we niet. En een eind verderop nog een porseleinen kopje.'

Ook Adrie Hendrikse is een keer met iemand in een roeibootje naar de restanten van het ouderlijke spulletje geweest: 'Het enige wat we vonden waren weckflessen met vlees, vruchten en groenten. Die waren na al die maanden nog gewoon goed. Maar echt persoonlijke dingen vond ik niet.' Hij grijpt naar een oud zakhorloge op een kastje: 'Kijk, dat is het enige wat ik later heb teruggekregen. Dat is nog van opa Kik geweest. Het is gevonden door Jan de Vlieger uit Nieuwerkerk, die het puin van ons boerderijtje heeft opgeruimd.'

Als het laatste gat is gedicht begint het puinruimen. De neven Stoffel van Mourik en Stoffel van der Wekken ruimen samen het puin op van de huizen waarin ze ooit woonden en waarin een groot deel van hun familie is verdronken. 'Dat was in het voorjaar van 1954', zegt Stoffel van Mourik. 'Van dat puinruimen hebben we toen een tijdje ons werk gemaakt. Het rijk betaalde ervoor en zo hebben wij samen een aantal huizen van Capelle opgeruimd.

Ik heb in die tijd zó gezocht naar een lepelrekje met wajangpoppetjes dat mijn broer Piet had meegebracht uit Indië, waar hij als soldaat had gediend. Maar ik heb er niet één gevonden. Ik heb helemaal niets van waarde gevonden. Wel heeft vader een tas met geld teruggekregen. Dat zat zo: op maandag 2 februari zou hij de rente van de hypotheek plus een forse aflossing gaan betalen. Het geld had hij in een tas van moeder gedaan, samen met het trouwboekje. Dat is natuurlijk allemaal weggespoeld. Maar een paar dagen na de ramp kregen we al bericht van Noord-Beveland dat die tas daar was aangespoeld. Al het geld zat er nog in.'

Stoffel heeft het opruimen van het puin van zijn eigen huis niet als een emotionele bezigheid ervaren: 'Welnee, ik herinner me dat we in de kelder van ons huis weckflessen met vruchten op sap vonden. Die hebben we gewoon lekker opgedronken.'

11

Op de lantaarnpaal die middenin Capelle overeind is gebleven spijkert een van de puinruimers een bordje waarop hij met grote letters schrijft: 'Hier was eens Capelle'. Begrijpelijk, want ten slotte zijn er - nadat het puin is geruimd - maar twee huizen over. Daarmee is Capelle in feite verdwenen. De vraag is dan of Capelle weer zal herrijzen. Maar eigenlijk is het dan al geen vraag meer of het weer zal worden herbouwd. En misschien slaat dáár die tekst op de telefoonpaal wel op. Want op het moment dat het gat bij Ouwerkerk is gesloten en de polder weer droog wordt gemalen, heeft het gemeentebestuur van Nieuwerkerk al besloten dat Capelle niet meer opgebouwd mag worden.

Dat gebeurt in nauwe samenspraak met de provinciale planologen, die in april '53 de Reconstructiecommissie Schouwen-Duiveland hebben opgezet. De taak van die commissie is om 'binnen acht maanden een plan op te stellen tot herstel en zo nodig sanering van de agrarische structuur, het landschap, de recreatiemogelijkheden en het maatschappelijk en cultureel leven.'

De planologen grijpen de watersnood gretig aan om een aantal modernisering door te drukken. Zo mogen er geen boerderijen worden herbouwd in de dorpskommen, want met hun stinkende mesthopen passen ze niet in een modern dorp. De boerderijen dienen te worden verplaatst naar 'het buitengebied'. Maar omgekeerd mogen ook de verwoeste huizen van niet-boeren die vroeger in de polder stonden, niet op hun oude plek terug komen; die moeten juist in de dorpen herbouwd worden.

Omdat Capelle niet als dorp wordt gezien, mogen volgens deze visie de huizen van niet-boeren daar dus ook niet herbouwd worden. De mensen die er in woonden moeten naar Nieuwerkerk verhuizen. Zelfs de drie ingestorte boerderijen op Capelle (van Piet Geluk, Niklaos van der Wekken en Jacob van Mourik) worden er niet herbouwd. Van der Wekken is met heel zijn gezin verdronken, bij Geluk is alleen zoon Leen nog in leven, maar die krijgt via de herverkaveling een boerderij in de Noord Oost Polder toegewezen. En Van Mourik krijgt ruim een kilometer noordelijker grond aan de Capelleweg, waar hij een boerderij op kan bouwen. Want nieuwe boerderijen dienen na de herverkaveling midden op hun - samengevoegde - percelen grond gebouwd te worden. Dat betekent dat de boerderijen veel meer verspreid worden over de polder en er geen buurtschappen van huizen en boerderijen zomaar ergens in de polder meer mogelijk zijn.

'Dat hij zijn boerderij na de ramp niet mocht herbouwen op Capelle is voor vader een nagel aan zijn doodskist geweest', zegt Stoffel van Mourik. 'Want hij had zo graag op dezelfde plaats zijn huis herbouwd. Voor mij was dat van minder belang, maar vader vond het verschrikkelijk. Hij was zo gehecht aan die plek. Maar hij kreeg geen toestemming. Capelle mócht gewoon niet meer herbouwd worden, kreeg hij te horen. Wie dat had beslist weet ik niet; de gemeente of de provincie, in elk geval was het de overheid.'

Ook Jacob van Dienst, die zijn eigen huisje bij de oude tramhalte had, wil het herbouwen op de plaats waar het ooit stond. Maar al is hij dan raadslid, ook hij krijgt geen toestemming. Alle verwoeste huizen moeten herbouwd worden in de kern Nieuwerkerk, zo krijgt hij te horen.

116

Het advies van de Reconstructiecommissie om verwoeste gehuchten niet te herbouwen wordt op het eiland berucht als 'het bevroeringsplan'. Het officiële argument is dat elke gemeente één hoofdkern moet hebben die ter wille van de leefbaarheid zo groot mogelijk moet worden en dus alle nieuwbouw moet krijgen. De kleinere kernen, die deels verwoest zijn, kunnen toch nooit 'leefbaar' worden in de visie der planologen, dus is het zinloos daar weer huizen te gaan (her)bouwen.

Op Schouwen gaat het om gemeenschapjes als Moriaanshoofd, Looperskapelle, Brijdorpe, Elkerzee, Noordwelle en Ellemeet. Daar hebben zich op 1 februari weliswaar geen drama's als op Capelle afgespeeld, maar door de maandenlange inundatie zijn er wel huizen ingestort. Op Duiveland is Capelle het enige plaatsje dat 'bevroren' moet worden. En dat betekent dat het voortaan nog slechts uit de twee overeind gebleven huizen plus wat verspreide boerderijen zal bestaan. Zo is Capelle als gemeenschap voorgoed verdronken.

Op Schouwen ontstaat verzet tegen het bevroeringsplan. Woordvoerder is de hervormde dominee F. A. van Liere, die argumenteert: 'Het bouwen van een eigen gemeenschap, hoe klein ook, is een waardevoller stuk cultuur dan het voorzetten van brood en spelen aan een bijeengedreven menselijke kudde. Wij zullen ons er voor moeten wachten de mens op te offeren ten bate van een perfectionistisch planologisme.'

Het verzet blijft op Schouwen niet helemaal zonder resultaat: in Noordwelle en Ellemeet worden daarna toch weer huizen gebouwd.

Op Capelle is het opnieuw Vreek Geluk die het voortouw neemt tot een actie. De naam van de man, die in 1947 met het initiatief kwam voor de buurtvereniging, staat althans als eerste vermeld onder een bezwaarschrift dat de Zierikzeese notaris P. Heering op 28 december 1953 op de post doet naar gedeputeerde Staten van Zeeland,

naar het gemeentebestuur van Nieuwerkerk en naar de herverkavelingcommissie. Na Vreek Geluk volgen er nog 72 namen, 'allen inwoners van Capelle of belanghebbenden ergens in Nederland'. Het zijn bijna alle mannen, vrouwen en meerderjarige kinderen, die de ramp overleefd hebben. Zij willen dat hun dorpje wél wordt herbouwd en voeren daarvoor vier emotionele en zes zakelijke argumenten aan.

Tekenend is dat in het rekest éérs de emotionele en pas daarna de zakelijke argumenten worden opgesomd. De herbouw van Capelle is voor de overlevenden immers vooral een zaak van emotie; van terugverlangen naar het gemeenschapje waarvan ze jarenlang met zoveel plezier deel hebben uitgemaakt.

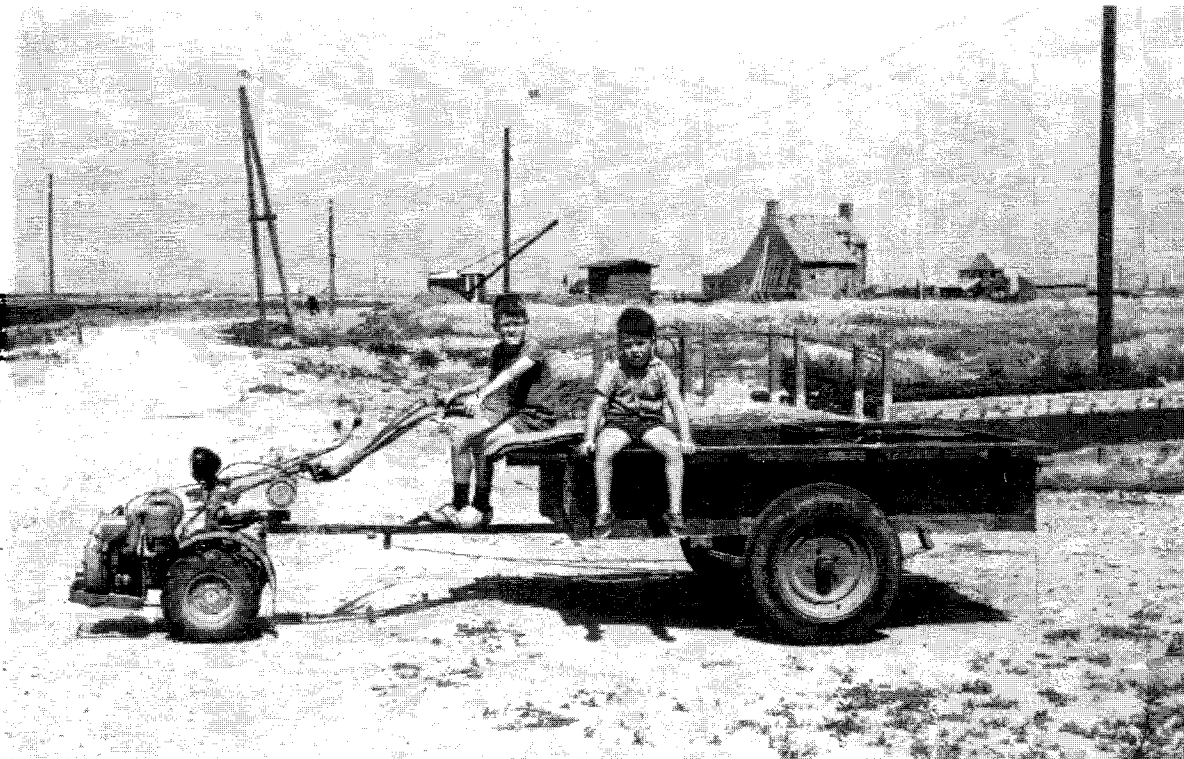
Om te beginnen wijst het bezwaarschrift op de lange geschiedenis van Capelle, ook als afzonderlijke parochie, 'waardoor het uit respect alleen reeds voor de historie bedenkelijk zou zijn om met één pennestreek deze oude nederzetting van de kaart te doen verdwijnen.'

Het tweede argument benadrukt het gemeenschapsgevoel en wijst op 'het onmiskenbare feit dat in het algemeen de geringe omvang van een gemeenschap omgekeerd evenredig is aan de gehechtheid van de betrokken personen aan die gemeenschap.' Volgens de ondertekenaars gaat dat gemeenschapsgevoel zo ver, 'dat verschillende personen reeds besloten hebben dat als zij niet meer in Capelle zouden mogen terugkeren, zij dan ook niet naar Schouwen-Duiveland willen terugkeren.'

En dan is er het kerkhof, dat 'indien de plannen doorgaan, geruimd zal moeten worden waardoor het onmogelijk zal zijn de talrijke slachtoffers van de watersnood, die te Capelle gewoond hebben, volgens de bedoeling der nabestaanden, daar een laatste rustplaats te bezorgen.'

Ten vierde betekent de opheffing van Capelle 'dat het de ondergetekenden onmogelijk

11

De Zwanenburgseweg kort na het droogvallen. Op frees de vriendjes Piet Geluk en Johan Bolkenbaas.

wordt gemaakt naar hun geboortedorpje, waarnaar zij zo terugverlangen, terug te keren, wat voor hen nog weer een verergering van de rampgevolgen betekent, hetgeen hen thans door mensenhanden zou worden aangedaan.'

Dat zijn de gevoelsargumenten 'welke helaas in de zo gerationaliseerde maatschappij vaak zo'n kleine rol spelen'. Maar er zijn ook nog de zakelijke, zoals het feit dat de arbeiders veel liever bij elkaar op Capelle wonen dan in knechtshuisjes verspreid door de polder. Bovendien zijn op Capelle de water- en elektriciteitsleidingen en een verharde straatweg nog aanwezig, wat grote financiële voordelen biedt bij de herbouw.

Het rekest mondt uit in een pleidooi voor de herbouw van Capelle 'in een vierkant tussen de Straatweg, de twee woningen die zijn blijven staan, het gebouw van de cichoreifabriek en de weg oostelijk van de voormalige boerderij 'Pythagoras', waar de arbeidende bevolking bovendien enige tuingrond beschikbaar kan krijgen.'

De provincie vraagt aan het gemeentebestuur wat ze van het verzoek vindt. Op 28 januari 1954 vergadert de raad van Nieuwerkerk er in het Huis van Nassau te Zierikzee over. In de raadsnotulen is er slechts één zin aan gewijd: 'Na uitvoerige bespreking wordt zonder hoofdelijke stemming besloten om - als GS besluiten om het te dien aanzien niet aanvaarden van het reconstructieplan - het door verzoekers verlangde herbouwplan vast te stellen.'

Je zou in deze kromme zin een positieve reactie kunnen lezen, maar in werkelijkheid is het een schijnheilige mededeling. De gemeenteraad ondersteunt immers alleen het verzoek van de Capellenaars als GS zou besluiten om het reconstructieplan van de gemeente niet te ondersteunen. Maar het reconstructieplan zelf trekt de gemeente niet in. En daarin blijft staan dat Capelle niet herbouwd mag worden. GS zijn het daar van harte mee eens, want het provinciebestuur zit op dezelfde lijn als de planologen.

118

Jacob van Dienst met z'n vrouw, zoon Kees en dochters Adrie en Nelleke voor de barak aan het Beijersdijkje.

Wie toch nog mocht hopen dat het gemeentebestuur is gezwicht voor het rekest van de Capellenaars, wordt een paar weken later uit de droom geholpen als in café De Meebaal in Nieuwerkerk het wederopbouwplan wordt besproken met de provinciale commissie. Als de planoloog ir. M. de Vink daar nadrukkelijk vraagt of de niet-agrariërs van wie de huizen verwoest zijn toch wel naar de kom der gemeente gaan verhuizen, zegt burgemeester Van Eethen haastig 'dat het gehucht Capelle bevroren wordt.' En wat het kerkhofje betreft melden de raadsnotulen dat op 8 juni 1954 burgemeester en wethouders aan de gemeenteraad meedelen dat zij van plan zijn de begraafplaats te Capelle gesloten te verklaren: 'Alle leden gaan ermee akkoord.' Zelfs het herbegraven van de Capelse rampslachtoffers op het eigen kerkhofje wordt door dat besluit onmogelijk gemaakt.

Omdat Capelle niet herbouwd wordt, raken de laatste bewoners vanzelfsprekend verstrooid. De meesten blijven wel op het eiland wonen, maar er zijn er ook die verder wegtrekken; Leen Geluk gaat naar de Noord Oost Polder en daar komt ook Adrie Hendrikse later terecht (om ten slotte in het Friese Lemmer neer te strijken). Hannes en Jannie Westenbrink mogen met voorrang emigreren naar Canada, Hendrik Jan en Catrina Boer gaan terug naar hun Overijsselse geboortedorp Nieuwleusen en Huug en Bep Zwaal beginnen in Leimuïden een nieuw bestaan. Anderen blijven dichterbij huis: Jan Tanis begint een meubelmakerij in Nieuwerkerk en in datzelfde dorp exploiteren Ceel en Jo Dalebout al snel een cafetaria en een café. Jacob van Dienst woont ook een tijdje in Nieuwerkerk, maar reist uiteindelijk zijn kinderen achterna naar Zuid-Beveland. Marien de Rijke krijgt (nadat hij er zelfs een brief over naar prins Bernhard heeft gestuurd) uiteindelijk toestemming om zijn huis niet in Nieuwerkerk maar in Zierikzee te herbouwen. Zijn zoon Piet zal er later raadslid en wethouder worden.

111

Sommige oud-Capellenaars hebben nog regelmatig contact en zoeken elkaar ook op. Dan halen ze vaak mooie verhalen en warme herinneringen op. Maar het blijft bij weemoed over die gezellige jaren tussen de oorlog en de ramp. Capelle zelf komt nooit meer terug. Het is voorgoed verdrongen. Nelleke van Dienst heeft een krantenknipsel uit de Zierikzeesche Nieuwsbode bewaard waarin wordt gemeld dat bij haar vader thuis de buurtvereniging is opgeheven: 'Onder voorzitterschap van de heer V. Geluk werd noodgedwongen besloten tot liquidatie daar Capelle voor het grootste deel is verwoest en niet meer zal worden herbouwd en doordat veel leden bij de ramp zijn omgekomen. Alzo is een tijdvak van gezellig samenleven afgesloten, waaraan de overgebleven leden nog dikwijls met weemoed zullen terugdenken.'

In 1956 doen vier boeren uit de directe omgeving nog een verkapte poging om Capelle enigszins te doen herleven. Huib Boot, Hans Stols, Frans Koopman en Kees van Westen dienen dan een verzoek in om vijf arbeidershuizen te mogen herbouwen op de plek waar ooit Capelle was (en waar ze toen ook hun arbeidershuizen hadden staan). Opnieuw is het argument dat daar al water- en elektriciteitsleidingen aanwezig zijn en dat er ook al een stuk weg ligt. Deze keer krijgt het plan de steun van zowel de herverkavelingscommissie als de gemeente. Maar opnieuw zijn de provinciale planologen onverbiddelijk: 'Het tot nieuw leven brengen van de buurtschap Capelle wordt door ons niet wenselijk geacht', staat er kil. Capelle is dood en moet dood blijven. Gedeputeerde Staten zijn het daar opnieuw mee eens, zo laten ze weten als reactie op

een bezwaar van de boeren. Die moeten hun knechtshuizen maar in de onmiddellijk nabijheid van hun boerderijen bouwen, want dat past in de moderne planologie. En Stols, Koopman en Van Westen wonen volgens de nieuwe inzichten te ver van het vroegere gehucht om daar te mogen bouwen.

Alleen Huib Boot en Toon Geluk krijgen toestemming om naast de twee huizen, die overeind zijn gebleven (en die hun eigendom zijn), nog twee 'dienstwoningen' te bouwen. Hun boerderijen staan immers wél vlakbij het oude Capelle en dus kan de bouw van die knechtshuizen niet worden tegengehouden. Zo bestaat Capelle drie jaar na de ramp toch nog uit vier huizen.

In een van de twee nieuwe knechtshuizen komt Piet de Rijke te wonen. Piet, die tot aan de ramp in de kas van Vreek Geluk heeft gewerkt, gaat in 1955 bij Huib Boot als tractorchauffeur werken en als hij niet lang daarna trouwt, krijgt hij het nieuwe knechtshuis van Boot: 'Daarmee was ik een van de weinige oud-Capellenaars die terugkeerde, want in de andere drie huizen kwamen nieuwe mensen te wonen. Van de oude sfeer van Capelle was niets meer over.'

Datzelfde zegt Mina Flikweert. In het kader van de herverkaveling mag haar man Pieter na de ramp een boerderijtje bouwen op de fundamenten van het vroegere 'Pythagoras'. Want de grond die hij na de ramp krijgt toegewezen, ligt daar omheen: 'Toen wij daar terug kwamen wonen was het geen echte gemeenschap meer,' zegt Mina.

Haar zoon Jan is van 1942 en heeft op het nieuwe hoefje zijn jeugd verder doorgebracht: 'Na de ramp was de gemeenschap totaal uit elkaar geslagen. De mensen waren óf verdronken, óf ze waren ergens anders gaan wonen. Alleen de boeren uit de buurt zijn bijna allemaal teruggekomen. Want hun grond lag daar nu eenmaal.'

120

Dat laatste klopt. De boerderijen die overeind bleven worden na de ramp weer door dezelfde boeren in gebruik genomen. Frans Koopman heeft een jaar in De Heen in West-Brabant geboerd op de boerderij van zijn zuster, maar volgens zijn dochter Corrie wil hij persé terug naar Capelle: 'Hoewel hij zó op de Heen had kunnen blijven boeren, móest en zóu hij naar Capelle terug. Want daar was hij opgegroeid en daar woonden zijn vrienden. En ja, dat was zo, want Toon Geluk, Huib Boot, Hans Stols en Kees van Westen, die hele groep boeren waar hij mee optrok, hadden de ramp allemaal overleefd en die gingen weer terug. Daarom wou hij ook.

Hij heeft het wel heel erg gevonden dat Capelle niet herbouwd mocht worden. Maar het was duidelijk dat de gemeente Nieuwerkerk het gewoon niet wilde. Het water heeft Capelle van de kaart geveegd, maar die van Nieuwerkerk hebben er voor gezorgd, dat Capelle ook niet meer terug kon komen.'

Piet, de enige zoon van Vreek Geluk is het met haar eens. Hij woont vijftig jaar na de ramp nog in hetzelfde huis als toen. De zijgevel, die er in '53 werd uitgeslagen, is er terug ingezet, het zand is uit de groentekassen gekruid en er is nieuw glas in de sponningen gezet en verder is er weinig veranderd aan huis en bedrijf. Zelfs de houten vloer in de keuken is nog dezelfde als toen, vertelt Piet.

Zijn vader Vreek heeft na de ramp met het rekest een poging gedaan om het gemeenschapje weer terug te krijgen: 'Maar burgemeester Van Eethen was mordicus tegen de herbouw. Vader heeft er wel met hem over gepraat en hij heeft geen steekhoudende argumenten gehoord van de burgemeester. Die man was gewoon tegen. Vroeger roemde hij altijd de saamhorigheid van Capelle, maar toen de mensen het weer wilden op bouwen, was hij niet thuis.'

Onbegrip en ingehouden woede over het handelen van de overheid overheerst bij de achterblijvers.

En dan is er het onbegrip bij de overlevenden over de handelswijze van de gemeente met het kerkhofje. Corrie Koopman: 'Ik woon nu vlakbij in Ouwerkerk en soms kom ik nog wel op het kerkhofje. Ik ben blij dat het een landschapsmonument is geworden en dus bewaard blijft. Want mijn familie ligt daar. Mijn opa ligt onder de witte steen, die kapot is en die ik ga laten opknappen. En verder liggen mijn overgrootvader en mijn overgrootmoeder er.

Maar vader en moeder zijn er niet begraven. Dat mocht niet meer na de ramp. En wat ik ook heel erg vind is dat de rampslachtoffers van Capelle er niet begraven zijn. Ik vind dat die mensen daar een plekje hadden moeten krijgen. Ook de oude inwoners van Capelle, die later stierven, hadden daar begraven moeten worden. Gewoon als gemeenschap, samen op het kerkhof. Dat is best wel geprobeerd hoor, maar de gemeente wilde er niet van horen.'

Ria Geluk is het helemaal met haar eens. Ria is na jaren teruggekeerd op de ouderlijke boerderij 'De Viersprong' en heeft het bedrijf van haar vader voortgezet. Over het kerkhofje zegt ze: 'Na de ramp mochten de doden van Capelle er niet begraven worden. Waarom niet? Ik weet het niet. Mijn grootouders en tante Cor liggen nu in Zierikzee. Ze hebben zelfs het plan gehad om het kerkhofje helemaal op te ruimen. Tot de vereniging 'Stad en Lande van Schouwen-Duiveland' een jaar of vijftien geleden heeft gezegd: "Dat kerkhofje is een 'landmark' en dat mag je niet opruimen." Dat is toen gelukkig ook besloten.

Ik zat na de samenvoeging van het eiland tot één gemeente in de gemeenteraad en heb

12

Het kerkhofje zoals het er anno 2002 bij ligt. Plaats genoeg voor de rampslachtoffers.

toen gevraagd waarom er niet weer op Capelle begraven zou mogen worden. Maar nee, dat was te duur in onderhoud. Het blijft alleen maar behouden als cultuurhistorisch plekje. Het onderhoud wordt ook uit een ander potje betaald dan normale begraafplaatsen.'

Waar Ria Geluk ook niets van begrijpt, dat zijn de borden die vandaag de dag aan weerszijden van het vroegere Capelle staan: 'Ze hebben die borden pas geplaatst toen Capelle verdrongen was. Maar dan met een K. Belachelijk! Ik blijf het met een C schrijven.'

Piet Geluk is al even schamper: 'Er is kennelijk een verlichte geest geweest die heeft bedacht dat Capelle met een K moest worden geschreven. Terwijl iedereen het altijd met een C schreef. Dus op een gegeven moment - misschien al wel twintig jaar geleden - werd er een bord neergezet waarop Capelle was veranderd in Kapelle. Maar de Capelleweg zijn ze met een C blijven schrijven. Dus consequent zijn ze niet geweest.' Stoffel van Mourik, die een paar honderd meter verderop aan de Capelleweg woont, zegt cynisch over de borden met 'Kapelle': 'Ze hebben niet alleen de wederopbouw van het oude Capelle tegengehouden, ze hebben daarna zelfs de oude naam veranderd. Zo lijkt het wel alsof Capelle er nooit is geweest. En misschien is dat wel hun bedoeling.'

Piet Geluk vertelt dat er in de jaren '80 toch weer een buurtvereniging Capelle is opgericht: 'Want ja, er wonen verspreid in de polder toch nog al wat mensen. En wat kennen wij elkaar nou? Je rijdt in je auto voorbij en je steekt je hand op, maar veel contact hebben we niet. Je zoekt mekaar ook niet meer op omdat er verder toch niks te doen is, zoals dat vroeger het geval was. Maar nu er weer een vereniging is, leer je

122

Hoe de lokale overheid zelfs de naam Capelle liet verdwijnen.

elkaar in elk geval kennen. We gaan een paar keer per jaar bowlen of barbecuen . We zijn dit jaar in het watersnoodmuseum in Ouwerkerk geweest. Daar heeft Ria Geluk toen verteld waarom het museum is opgericht en daarna hebben we ook over Capelle en de watersnood gesproken. Want de meesten die hier wonen zijn mensen van elders, die weinig of niks kennen van de geschiedenis van Capelle.'

Ria Geluk was een paar jaar geleden de initiatiefneemster voor de inrichting van het watersnoodmuseum in een van de caissons waarmee in 1953 het gat van Ouwerkerk werd gesloten. Ze zegt: 'Na de herdenking van de ramp in 1993 is het idee opgekomen om een watersnoodmuseum te maken. Daar waren al eerder plannen voor geweest, maar die zijn steeds op niets uitgelopen. Nu is het ons met een groepje wel gelukt en nu het gereed is, is de belangstelling enorm. Ze komen uit alle hoeken van de wereld hier naar toe.' Nelleke van Dienst woont tegenwoordig dan wel in Arnemuiden, maar toch is ze vrijwilligster in het museum geworden, want Capelle en de watersnood zijn altijd wel ergens in haar leven aanwezig gebleven en ze heeft er de reis naar Duiveland graag voor over. Lenie Schiettekatte heeft het ook overwogen, maar na een bezoek aan het museum besloot ze om zich toch niet op te geven als vrijwilligster: 'Ik voelde dat het niks voor mij is, want ik wil niet steeds aan die ramp herinnerd worden. Dat is te emotioneel en kost me teveel moeite.'

Koos van Westenbrugge is één keer binnen geweest in het museum: 'Maar ik heb het niet lang uitgehouden, daar. Want alles kwam weer terug en toen ben ik maar vlug naar buiten gegaan.'

Wie de watersnood heeft meegemaakt zoals de bewoners van Capelle dat hebben, die raakt hem nooit meer kwijt. Na vijftig jaar zijn ze allemaal wel zover, dat ze er over kunnen praten. Maar zelfs dát hebben sommigen hun leven lang niet gekund. Toon Geluk was zo iemand. 'Ik heb mijn vader bij de ramp in één dag grijs zien worden,' zegt dochter Joske. 'Maar wat wil je? Die zag zijn schuur instorten, zijn koeien en paarden verdrinken, zijn hele bedrijf ten onder gaan en hij moest ook nog toezien hoe zijn vader, zijn moeder en zijn zuster verdronken. Als ik dáár aan terugdenk, wordt ikzelf ook weer verschrikkelijk emotioneel.'

'Vader is nooit mee geweest naar de herdenkingsdiensten later. Hij sloot zich er gewoon voor af. Daardoor is er bij ons thuis eigenlijk nooit over de ramp gepraat,' zegt Ria, bij wie ook elke keer als ze haar eigen verhaal over de ramp vertelt, de tranen weer tevoorschijn komen.

'De eerste veertig jaar na de ramp kon ik er bijna niet over praten,' zegt Stoffel van Mourik. 'Ook niet met vader, met wie ik als enige de ramp heb overleefd. Ik weet niet eens hoe hij zich heeft weten te redden toen. Daar hebben we nooit over gepraat, want het was van geen belang. We zijn ook nooit terug gegaan naar de dijk op Zuid-Beveland waar we allebei zijn aangespoeld. Vader had het zo moeilijk, dat er geen gesprek met hem over te voeren was.'

Hoe ikzelf de boodschap heb verwerkt dat ik in één klap mijn moeder, mijn broer en mijn twee zusters had verloren? Daar mag je de kerk of de godsdienst bij halen als je dat wilt, maar ik dacht toen alleen maar: "Ik heb het overleefd, dus voor mij is er nog een taak in het leven." Voor die anderen was het afgelopen. Maar voor mij niet. Dus ik moest dóór.

Het is in die begintijd wél gebeurd dat de tranen me zomaar in de ogen schoten. Dat was op heel andere momenten dan je zou denken. Bijvoorbeeld toen ik mijn

werkbroek terugzag. Je moet weten dat ik op de ochtend van de ramp de koeien ben gaan melken. Ik had een blauwe werkbroek aan en daar een overall over. Maar in de loop van de dag kreeg ik het zo koud dat ik nog een manchester werkbroek over de eerste heb aangetrokken en daar de overall overheen. Ik had dus drie broeken over elkaar aan toen ik op mijn vlot zat en op Zuid-Beveland aanspoelde. Dat was ook mijn enige bezit. Ik kreeg daar natuurlijk andere kleren, maar ik droeg later toch het liefst die werkbroeken. En ik weet nog dat ik op een dag die blauwe werkbroek in mijn handen had en ineens zag dat er op de knie een stuk was ingezet. Dat had mijn moeder gedaan. En dat besef greep me plotseling zó aan dat de tranen me in de ogen schoten.'

Zo heeft ieder zijn momenten waarop de ramp zich naar voren dringt. Ook na een halve eeuw zijn ze nog niet verdwenen. In tegendeel.

'Ik kan me erg inleven in familieleden die na jaren horen dat de resten van hun als soldaat gesneuvelde zoon ergens is gevonden en dat ze er dan lange reizen voor over hebben om die overblijfsels te begraven', zegt Stoffel van der Wekken. 'Want zo hoort het. Dan is er een echt einde. Maar mijn vader, moeder en broer zijn nooit gevonden. En zolang ze niet gevonden zijn, is er ook geen einde. Er is nu geen plek waarvan je weet: daar liggen ze. Die streep is niet gezet. Vijftig jaar later lijd ik er niet echt meer onder, maar het is jarenlang een groot gemis voor me gebleven.'

Janna Tanis is de laatste die de ouders van Stoffel heeft gezien, maar vooral ook gehoord. En juist daarom wil ze na de ramp niet terug naar hun huis bij de cichoreifabriek. Ook al is dat huis overeind gebleven: 'Ik heb tegen Jan gezegd dat ik niet terug wou omdat ik bang was dat ik de buurvrouw daar altijd zou blijven horen roepen. Want dat "Help!!.. Help!!" van haar en dan dat gehuil van de wind erbij, dat kon ik gewoon niet aan. Dat heeft zó lang in mijn oren gezeten. Soms hoor ik het nóg.'

124

Adrie Hendrikse zal nooit de zin kwijtraken die zijn moeder uitriep toen de burens met hun tractor naar de dijk vluchtten: 'Laat je ons dan verdrinken?', riep ze. En zijn moeder is toen ook verdronken.

Adrie is een paar jaar na de ramp van het eiland verdwenen, want hij wil er dan niet meer mee geconfronteerd worden. Hij heeft er teveel frustraties over opgebouwd in die tijd. Want voor hem blijft de ramp niet beperkt tot het verlies van zijn ouders en zijn broer en zuster.

Na de ramp zwerft hij door Zierikzee: 'Ik leefde in een soort roes. Ik heb die eerste dagen van geen mens wat gehoord of gemerkt. Ook niet van mijn familie. Ik ben opgevangen door een pijpfitter, die kort tevoren in onze stal drinkbakjes voor de koeien had gemaakt. Later ben ik toch bij familie in Zierikzee terecht gekomen, maar daar wil ik niet over praten. Dat doet teveel pijn.

Ons boerderijtje op Capelle was verdwenen, maar je had toen recht op een nieuw huis en een schuur plus twaalf hectare grond. Ik was de enige zoon die nog in leven was en ik wou wel proberen het bedrijf van vader door te zetten. Ik was ten slotte net achttien jaar geworden en ik dacht dat ik me wel zou kunnen redden. Maar een of andere dijkgraaf zei tegen me: "Dat kun jij toch niet, want je bent helemaal geen boer. Teken hier nou maar." En ja, ik was een snotjongen, wat moest ik? Niemand die mij hielp. Ze hebben alles gewoon van mij afgepakt en aan mijn familie gegeven. Zo heb ik het tenminste gevoeld. Ik kreeg een paar duizend gulden en daar moest ik het maar mee doen. Daar ben ik vreselijk boos over geweest en eigenlijk ben ik er na vijftig jaar nóg boos om.

En dan de kerk. Pas na een jaar of twee heb ik voor het eerst iemand van de gereformeerde gemeente op bezoek gekregen. Toen woonde ik bij familie in Zierikzee. Daar kwam op een dag een ouderling langs om te zeggen dat hij het zo erg vond dat ik nooit meer naar de kerk kwam. Ik zei: "Jullie hebben je al die jaren nooit wat van mij aangetrokken en dan kom je nu met die boodschap? Stik maar met je zootje!" Als ze me nou in 't begin hadden opgezocht en gevraagd of ze mij konden helpen. Maar niks daarvan! En ze wisten heus wel dat ik nog leefde. Maar dan na jaren komen vertellen dat je in de hel komt als je niet naar de kerk gaat... Ik ben er nóg boos om.

Ik ben daar in Zierikzee op een gegeven moment vreselijk ziek geworden en toen ben ik door mijn oom Johannes in de Noord Oost Polder opgevangen, want die had daar na de ramp een boerderij gekregen. Bij hen ben ik goed opgevangen; ik heb er vier jaar gewoond en gewerkt. Daarna ben ik getrouwd en in Friesland gaan wonen.

Ik woonde ver weg van Zeeland en eigenlijk wou ik ook nooit meer geconfronteerd worden met de ramp. Maar toen ik een paar jaar geleden hoorde dat onze oude buurman Nico Flikweert heel erg ziek was, ben ik er toch een keer op bezoek gegaan. Ik mocht maar even bij hem blijven, zeiden ze. Zo ziek was hij. Toen ik binnenstapte kende hij me na al die jaren direct: "Ha Adrie!", zei hij. Ik vroeg hoe het met hem ging en toen zei hij ineens: "Ik moet er altijd nog aan denken dat je moeder met de ramp tegen ons riep: "Laat je ons dan verdrinken?"

En ineens realiseerde ik mij dat hij die vraag van moeder altijd met zich mee heeft moeten dragen. Zijn leven lang heeft hij er een schuldgevoel over gehad dat ze toen niet even gestopt zijn en ons opgeladen hebben. Dat vond ik wel heel erg.

Want ja, zij hebben toen heel vlug gereageerd die ochtend. Zij waren de enigen die adequaat hebben gehandeld. En moeder wist toen ook wel dat het verkeerd zou gaan. Maar toch bleven wij daar en deden niks. Waarom? Ja... waarom? Ik weet nog dat er gezegd werd: "Wat moeten we met de beesten?" Niks dus! Flikweert had ook beesten, maar die sneden ze los en ze reddden zichzelf daarna. Maar wij deden niks. Daarom mag ik de Flikweerts ook niet kwalijk nemen dat zij dachten "Wegwezen!" en dat ze zo snel wegreden.

Maar het is wél de vraag die mij altijd is blijven bezighouden: Waarom zijn wij niet ook weggegaan toen het nog kon? Waarom hebben we gedacht: "Misschien valt het wel mee.." Zo blijf ik toch altijd weer denken aan de ramp. En al woon ik dan al jaren in Friesland, die ramp raak ik nooit meer kwijt.'

Dat laatste zegt ook Wim Schot, 'de redder van Capelle'. Ook hij zal de ramp nooit kwijtraken: 'Nog altijd als ik met de auto uit Zierikzee kom en van de afrit bij de Stenendijk rij zie ik de cichoreifabriek en de paar huizen en dan wordt er een ijskoude hand op mijn borst gelegd. Dan komt het altijd allemaal terug en zie ik weer die hele polder vol water, dan zie ik de stukken wrakhout en de pakken stro drijven en zie ik de daken met de mensen erop, zwaaiend met lakens. Dat beeld vergeet ik nooit meer. Dat blijft me mijn hele leven bij.'

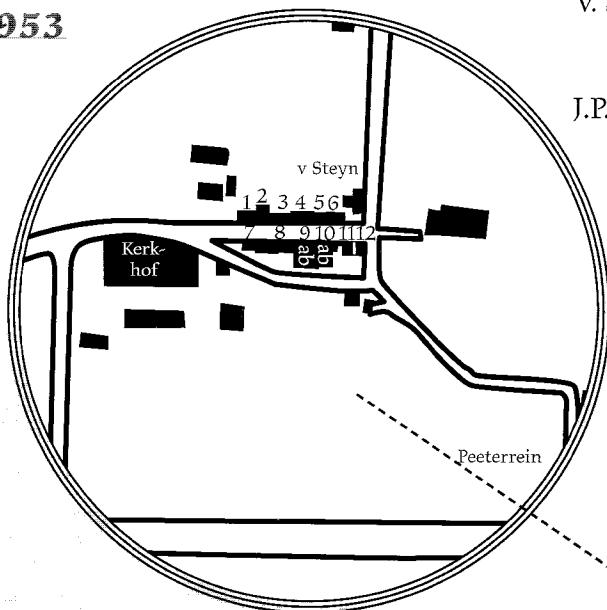
Het beeld van de definitieve ondergang van Capelle.

Capelle voor 1-2-1953

Campagne
v. Strier Trc
(Stoof)

J.P. Flikweer

- 1 familie J. v. Mourik
- 2 familie S. Hillebrand
- 3 familie C. Dalebout
- 4 familie F. v. Oeveren
- 5 familie H. Westerbeke
- 6 familie P. Goudzwaard
- 7 familie van der Straten
- 8 familie H. Boer
- 9a zondagsschool
- 9b P. Boot
- 10a familie v.d. Berg
- 10b familie H. Zwaal
- 11 familie C. Koopman
- 12 familie J. v. Tiggelen

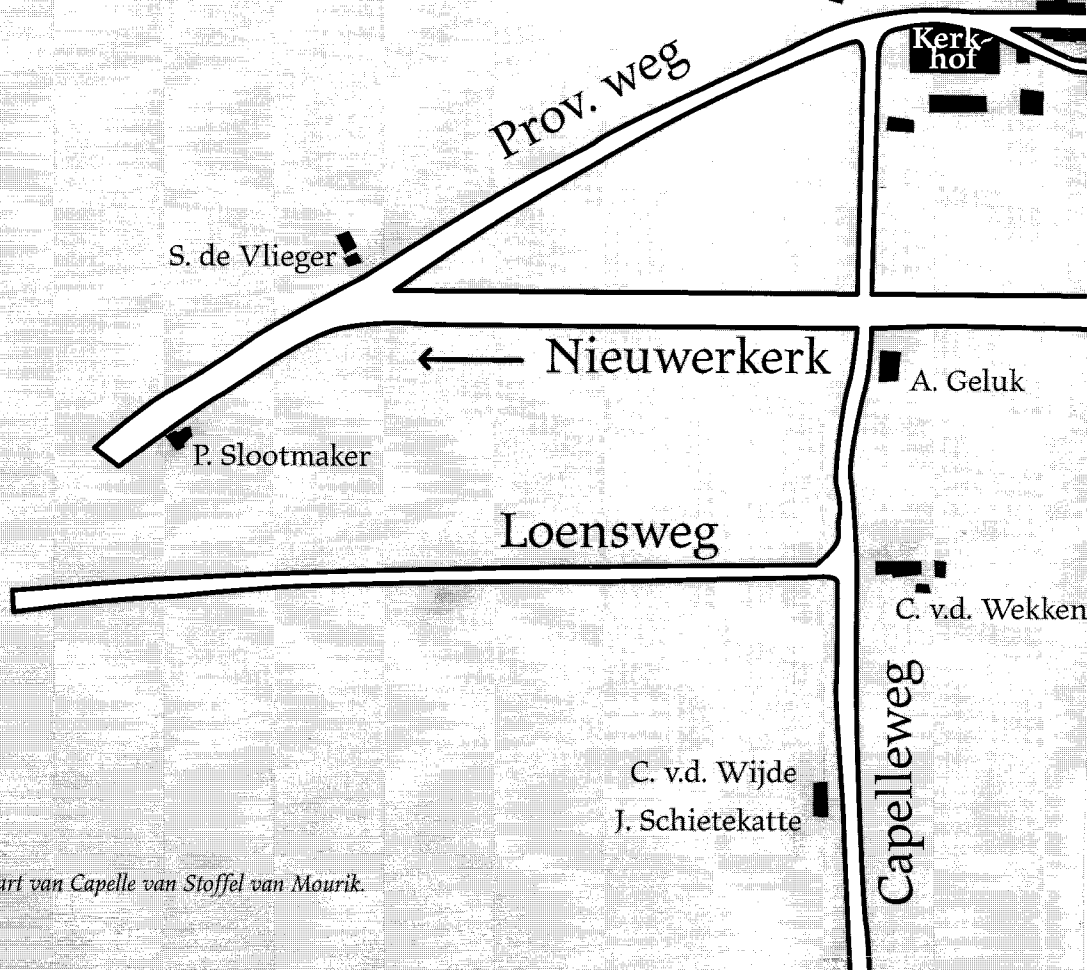

V. Gel

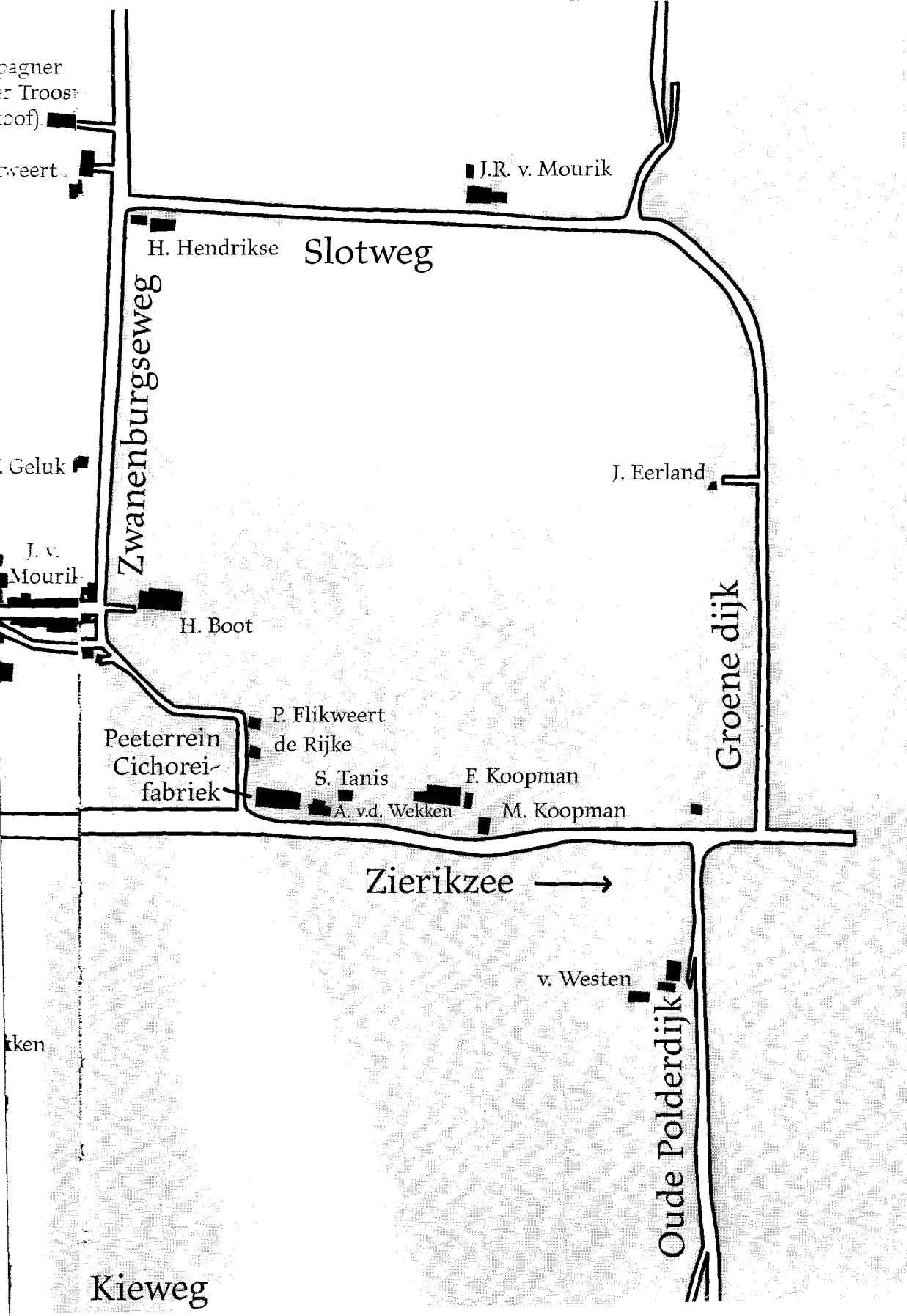
N. v.d. Wekken

J.
Mo

126

Kaart van Capelle van Stoffel van Mourik.

pagner
er Troost
soof).

weert

J.R. v. Mourik

H. Hendrikse Slotweg

Zwanenburgseweg

Geluk

J. Eerland

J. v.
Mourik

H. Boot

Groene dijk

P. Flikweert
de Rijke

Peeterrein
Cichorei-
fabriek

S. Tanis

F. Koopman

A. v.d. Wekken

M. Koopman

Zierikzee →

ken

v. Westen

Oude Polderdijk

Kieweg

Colofon

Uitgave: Uitgeverij Den Boer/De Ruiters en de Stichting OOGgetuigen van de 20ste eeuw Zeeland, in samenwerking met Boekhandel Basting, Oostburg, De Drvkkery, Middelburg, De Koperen Tuin, Goes, Boekhandel De Ruiters & Fanoy, Vlissingen en Boekhandel De Vries, Zierikzee, oktober 2002

Tekst: Kees Slager

Eindredactie: Kees Slager en Robbert Jan Swiers

Afbeeldingen: Beschikbaar gesteld door de geïnterviewden en de gemeente Schouwen-Duiveland

Vormgeving: decreet/Ramon de Nennie, Middelburg

Druk: Grafisch Bedrijf Pitman, Goes

Bij de totstandkoming van dit boek is zorgvuldig omgegaan met de rechten die berusten op de afbeeldingen. Mochten er desondanks personen of instellingen zijn die menen rechten te hebben op hier gepubliceerd materiaal, dan kunnen zij contact opnemen met de uitgever, R. J. Swiers, telefoon 0118-650701, e-mail swiers@zeelandnet.nl.

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze zonder voorafgaande toestemming van de uitgever en Kees Slager.

© Kees Slager

ISBN 90-74576-37-0

12€ 128

Vijftig jaar na de ramp schetst Kees Slager in dit boek de gebeurtenissen op één vierkante kilometer in de Vierbannenpolder op Schouwen-Duiveland. Daar verdrong op 1 februari 1953 het eeuwenoude Capelle. Slechts twee huizen bleven overeind en van de ruim honderd inwoners kwamen er 42 om het leven. Onder wie het nooit eerder geregistreerde naamloze jongetje dat er in de rampnacht werd geboren.

Via de getuigenissen van dertig nog in leven zijnde oudinwoners worden de dramatische gebeurtenissen, die zich in de laatste 24 uur van het bestaan van Capelle afspeelden, van huis tot huis en van uur tot uur gereconstrueerd. Dit boek is een laatste eerbewijs aan een gemeenschap die zevenhonderd jaar heeft bestaan en eeuwen geleden door overstromingen zijn kerk al verloor en van dorp tot gehucht degradeerde.

Voorafgaand aan het verslag van de ondergang wordt door de ooggetuigen het simpele leven op een gehucht in de polder geschetst. Daaruit blijkt dat het een hechte gemeenschap was, waarin het plezierig wonen was.

Begrijpelijk dat de overlevenden die gemeenschap na de ramp wilden herbouwen.

Helaas besliste de overheid dat 'het tot nieuw leven brengen van de buurtschap Capelle door ons niet wenselijk wordt geacht.'

Daarmee werd Capelle uiteindelijk toch het laatste slachtoffer in de lange rij van meer dan honderd Zeeuwse dorpen, die in de loop der geschiedenis zijn verdronken.

Capelle

Capelle is en voormalig gehucht op het eiland Schouwen, tussen Zierikzee en Nieuwerkerk, maar helaas weggevaagd bij de Watersnood van 1953. In de Middeleeuwen was dit een dorp met het slot Swanenburgh waarin de Heren van Duiveland woonden. De vierbannenpolder waar Capelle in lag overstroomde regelmatig. De St. Aaghtenvloed. 1304. 1403, 1414, 1421 de St. Elisabethsvloed, 1530 de St. Felixvloed, 1532 werd de kerk verwoest. De bewoners waren niet bij machte behalve hun huizen ook de kerk weer op te bouwen. Hierdoor werd het dorp Capelle een gehucht.

In de Franse tijd vormde Capelle samen met Botland een gemeente met de naam Capelle en Botland. Reeds in 1813 werd deze gemeente opgeheven om op te gaan in Nieuwerkerk.

Vlak voor de Watersnood van 1953 was het gehucht, halverwege de weg naar Zierikzee, niet veel meer dan anderhalve straat met een twintigtal arbeidershuisjes, enkele boerderijen en een cichoreifabriekje.

Tijdens de stormvloed braken op drie plaatsen de dijken van de Vierbannenpolder, zodat het water van drie kanten op Capelle afkwam. Door de slechte staat van de huizen, er werd zelfs in onbewoonbaar verklaarde huizen gewoond, en de door de wind en aanhoudende eb en vloed aangevoerd hout stortten in het "centrum" van Capelle op twee na alle huizen in. Ook van de rondom het centrum liggende arbeidershuisjes en boerderijen stortten verschillende in. Uiteindelijk zijn in Capelle 42 van de ruim 100 inwoners bij deze ramp omgekomen, zodat Capelle behoort tot de verhoudingsgewijs zwaarst getroffen nederzettingen.

In de nacht van 6 op 7 november 1953 wordt bij Ouwkerk het laatste dijkgat van de Vierbannenpolder, en gelijk het laatste dijkgat van de Watersnood, gedicht.

Na de Watersnood werd door de toenmalige gemeente Nieuwerkerk, gesteund door de Zeeuwse Gedeputeerde Staten, besloten Capelle niet weer op te bouwen. Men was namelijk van mening dat er een scheiding moest komen tussen woonplaatsen en boerderijen. Dit betekende dat de verwoeste arbeidershuisjes in het centrum van Capelle herbouwd dienden te worden bij de desbetreffende boerderij, terwijl de overige inwoners zich in het dorp Nieuwerkerk dienden te vestigen. Capelle was in hun ogen te klein om als dorp herbouwd te worden. De twee overgebleven huisjes zijn echter wel hersteld, verder resteert nog het kerkhof. Na 1953 zijn er nog twee arbeidershuisjes in het centrum van Capelle bijgebouwd, deze behoorden bij boerderijen vlak bij het voormalige centrum.

Hierdoor werd Capelle de laatste verdronken nederzetting van Zeeland, en vormt het samen met het Zuid-Hollandse buurtschap Schuring de twee verdwenen nederzettingen van de Watersnood van 1953.

Toen in 1961 de nieuwe gemeente Duiveland werd gevormd, werd het eeuwenoude wapen van Capelle het nieuwe gemeentewapen. En hoewel Capelle al sinds de vroegst bekende bronnen met een "C" geschreven werd, werd na de Watersnood de restanten van Capelle de officiële benaming Kapelle gegeven. *Nu staat er wel een wit bord met de naam Capelle.*

'Al onze dieren verdronken': Ria Geluk (70) maakte de Watersnoodramp mee

1 februari 2017

Het wassende water, de huizen die instortten. De gebeurtenissen tijdens de Watersnoodramp van 1953 staan bij duizenden mensen op het netvlies gegrift. "Midden in de nacht werden we wakker gemaakt: **de dijk is gebroken, het water komt!!!**"

Ria was 6,5 en woonde in het Zeeuwse Capelle ten tijde van de Watersnoodramp. Ze was oud genoeg om het bewust mee te maken, te jong om te beseffen wat de impact van de overstromingen was. "Als kind beleefde ik dat toch heel anders."

De koeien wilden niet

Het was de dokter die het gezin Geluk waarschuwde voor de dijkdoorbraak. Hij was in de polder bij Capelle voor een bevalling en ging de deuren langs om de mensen te wekken. "Wij werden in de vroege ochtend van 1 februari wakker gemaakt en moesten naar de eerste verdieping."

"De twee mannen die voor mijn vader werkten, waren gewoon nog gekomen om de koeien te melken. Ik weet nog goed dat ze met een halve emmer melk binnenkwamen: het water steeg te snel. De koeien kregen ze de schuur niet uit, die wilden niet."

Bezwijken

In de loop van de middag, toen het hoogwater werd, moesten ze het dak op. Daar zaten ze met zijn negenen, gewikkeld in hun jassen en dekens om warm te blijven. Ze wisten toen nog niet dat de vrouw van één van de knechten was verdronken.

De schuur zou later bezwijken onder de kracht van het water. "Alle koeien, paarden, varkens die we hadden, die zijn dus verdronken." Het huis hield het wel, daar sloeg alleen een muur uit.

Afbreken

Een van de andere dingen die Ria zich nog goed herinnert, is wat er met de hond gebeurde. "Die dreef weg op een baal stro. We konden hem niet bereiken, we konden hem niet redden. Dat weet ik nog goed, dat zijn de dingen die een kind bijblijven."

Maar het is de gedachte aan het huis die Ria echt emotioneel maakt. In 1985 nam ze de boerderij van haar vader over en liet ze het huis afbreken dat haar ouders in 1940 bouwden toen ze trouwden.

"Het was kapot, gescheurd, versleten. Dat gaf wel heel veel emotie, om dat huis, dat ons had gered, te verlaten."

DE DOKTER KLOPT AAN DE DEUR, CAPELLE

tekst Jan Dirk van Scheyen

Van hun boerenbedrijf spoelde alles weg: schuren, bijgebouwen, vee. Alleen de woning dóórstond de storm en bleef staan. Dat werd hun redding. Maar de familie Geluk moest, zittend op het dak, bijna een etmaal wachten op hulp.

Ria Geluk kan zich de watersnood nog goed herinneren, ook al was ze nog maar 6 jaar oud toen het water kwam. Het gezin. Geluk woonde in **Capelle**, een gehucht tussen Nieuwerkerk, Ouwkerk en Zierikzee in de Vierbannenpolder.

De burens waren die avond langs geweest om te kaarten. Hun drie kinderen mochten daarom blijven logeren. In de vroege ochtend van zondag 1 februari werd de familie Geluk gewaarschuwd door de huisdokter. Die had in de polder een bevalling gedaan en klopte her en der aan deuren met de jobstijding dat de dijken waren doorgebroken.

"Ik herinner me dat niemand eigenlijk beseftte wat er nu verder ging gebeuren", vertelt Ria Geluk. Ze weet nog dat al snel twee medewerkers van haar vader opdaagden om te helpen. "Ze gingen eerst de koeien melken, maar al vrij vlug werd duidelijk dat ze niet meer terug naar huis konden vanwege het oprukkende water."

Niet huilen

De kinderen moesten worden gewekt. "Mijn zusje en ik kregen van mijn moeder te horen dat we ons gedeisd moesten houden. Zeker omdat de buurkinderen erbij waren zonder hun ouders, wilde mijn moeder niet dat er paniek uitbrak. Ze wilde geen huilende kinderen."

In spanning werd er gewacht op de dingen die komen gingen. Zondagmiddag steeg het water snel door de tweede vloed en besloot de familie Geluk het dak op te klauteren. Daarop stonden twee 'koekoeken'. De pannen rond die dakkapellen werden van het dak gehaald, en ingepakt in winterjassen en dekens wachtten de ouders, Ria en haar zus, de drie buurkinderen en de twee medewerkers op hulp.

Rondom hen louter water.

"Maar je kunt je er geen voorstelling van maken hoe dat was", aldus Ria. "Het was niet alleen het kolkende water, alles wat er in terechtkwam was aan het woelen en bewegen door de genadeloze storm. Het was een puinhoop."

De tweede vloed

Maandagmiddag pas kwam de redding. Twee mosselvisserij uit Zierikzee in een roeiboort haalden Ria en de acht anderen na bijna een etmaal van het dak. Maandagmorgen was de storm gaan liggen en bootjes waren in de ondergelopen polder koortsachtig op zoek naar overlevenden. Dat zou nadien nog dagen doorgaan. "Omdat we droog zaten en goed ingepakt waren, hadden we het niet eens zo heel koud.. We zaten op de dakkapel waar je het minst last had van de wind. Er zijn veel ergere drama's geweest." Ria zegt dat er juist bij die tweede vloed zondagmiddag nog heel veel mensen zijn verdronken. "Toen ging het water eigenlijk pas echt rap stijgen. Bij de eerste vloed stond het niet meteen 5 meter hoog. Er zijn bij dat tweede hoogwater ook veel huizen ingestort. Van de 100 inwoners van Capelle zijn er 42 verdronken."

Dijken dicht

Na de redding heeft de familie Geluk bijna drie jaar elders moeten wonen, eerst bij familie in de Noordoostpolder, daarna in de buurt van Steenberg bij bekenden, vervolgens in noodwoningen die inderhaast waren gebouwd op een afgegraven dijk in een nabij de Vierbannenpolder gelegen polder.

Het duurde maanden eer in hun eigen polder de dijken waren gedicht en de droogmaking kon beginnen. De laatste sluiting was op 6 november 1953, tevens de laatste dijksluiting in het hele rampgebied in Zuidwest-Nederland. Het gat bevond zich bij Ouwkerk en werd gedicht met de vier caissons waarin tegenwoordig het Watersnoodmuseum is gevestigd. In het totale watersnoodgebied zaten honderd gaten in de dijken. Het was een enorm karwei om die allemaal te herstellen, en hoe langer het duurde, des te breder en groter werden de gaten door de sterke stroming.

Rampenfonds

Over de gebeurtenissen in die februarinacht werd in het gezin Geluk niet veel gepraat. "Er moest gewerkt worden, het leven ging verder", zegt Ria.

Pas toen zij twintig jaar geleden aan de oprichting van het Waternoodmuseum werkte, kwam het allemaal weer terug.

"Ik ben toen heel erg bezig geweest met wat we hebben meegemaakt. Die ervaringen vormen een belangrijk deel van je leven. Ik heb nog veel vragen, die ik mijn ouders jammer genoeg niet meer kan stellen omdat ze zijn overleden, mijn moeder zelfs op jonge leeftijd. Ik herinner me dat mijn vader een uitkering kreeg uit het Rampenfonds, maar hoe dat allemaal precies in zijn werk ging, weet ik niet.

Ik heb in spullen van mijn ouders wel lijstjes gevonden waarop ze hun inventaris hadden genoteerd. Dat moest om in aanmerking te kunnen komen voor een vergoeding van het fonds. Pa had ook opgeschreven wat hij aan vee had verloren: drie werkpaarden, vier koeien, twintig varkens en zes kippen. Over al die zaken had ik best nog willen praten, maar ik ken ook mensen die helemaal niet praten over wat ze tijdens de ramp hebben meegemaakt. Ze kunnen het niet, omdat het te erg was."

'Capelle bestaat eigenlijk niet meer'

Aan het begin van de Zwanenburgseweg staat een bord dat het gehucht aangeeft. En verderop, pas voorbij nummer 17, staat het einde van het Schouwse plaatsje dat tegen Ouwerkerk aanleunt, aangegeven. De woning van Piet Geluk op nummer 11 staat daartussen, maar in feite woont hij 'buiten het dorp', zoals hij dat noemt. Capelle ligt aan het begin van de weg, aan een zijtak van de Zwanenburgseweg. Een bord met 'begraafplaats' leid je erheen. In het boekje Nieuwerkerk in oude ansichtkaarten van C.P. Pols wordt ook Capelle genoemd. Want het gehucht hoort bij Nieuwerkerk. Er stond in 1304 een kapel en in 1753 bestond de buurtschap uit 14 huizen en 11 hofsteden, valt er te lezen. Het was een aparte heerlijkheid die een van de vier bannen van de polder van Duiveland besloeg. De ban was 687 gemeten en 120 roeden groot.

Piet Geluk was vijf jaar toen de rampnacht zich voltrok. Hij woonde toen al in hetzelfde huis aan de Zwanenburgseweg. Dat is in 1940 gebouwd. Zijn vader begon er een tuinderij die hij later overnam. In 2010 liet hij de kas afbreken en stopte hij met boeren. Wat hij van Capelle weet, heeft hij van horen zeggen en door erover te lezen. "Tot aan de Ramp was er een café en een winkel. Het kerkhof was er ook al, maar na de Ramp mocht niemand er meer begraven worden." Hij herinnert zich nog vaag het gehucht. "En ik weet nog dat de tram er doorheen reed."

Buurtvereniging

Hoewel Capelle bij Nieuwerkerk hoort, voelt Piet zich wel een echte Capellenaar. „Een Capellenaar voelt zich geen Nieuwerkerker, maar ook geen Ouwerkerker. Nee, ik voel me eerder verbonden met Zierikzee, daar ging ik naar school. We schreven vroeger ook altijd Capelle bij Zierikzee."

Hoewel alles is verdwenen met de Ramp, is de buurtvereniging zo'n dertig jaar geleden opnieuw opgericht. Piet is voorzitter en er zijn twee mannen en twee vrouwen lid van het bestuur. Een paar keer op een jaar komen de leden samen. Afgelopen vrijdag was er een nieuwjaarsreceptie, in maart is er een jaarvergadering met een spreker en er wordt wel eens een barbecue en een excursie georganiseerd.

Dat de Ramp zo'n grote wissel op Capelle heeft getrokken, is ook te merken aan **Frans Koopman** (40). Hij is - samen met zijn vrouw Debora en zoons Levi (5) en Tigo (3) - de vijfde generatie op de boerderij aan de Rijksweg 25. "Het is een van de oudste boerderijen uit de omgeving. Hij heet *De Banjaard* en was onderdeel van de Koninklijke Banhoeve, waar grond werd uitgegeven." Op 1 februari 1953 stond het water zeven dakpannen hoog, weet Frans. Zijn vader heeft dagenlang op het dak van boerderij De Viersprong gezeten. Die was van de familie A. Geluk, een oom van Piet Geluk, waarbij de opa van Frans altijd ging kaarten op vrijdagavond. De kinderen gingen dan mee en bleven slapen.

"Mijn vader heeft heel Capelle zien wegspoelen. Hij heeft er nooit veel over gepraat. Capelle is eigenlijk opgehouden te bestaan na de Ramp. Van de 100 mensen die er woonden, zijn er 34 overleden." Een van de weggespoelde huizen in Capelle zelf was een knechthuisje in bezit van de familie Koopman. Frans heeft het perceel overgenomen van zijn vader. Het is nu een grasveld tegenover de begraafplaats. Er is namelijk voor gekozen om Capelle niet meer te herbouwen.

"De Ramp heeft zo'n impact gehad. Voor de paar mensen die er nu wonen krijg je geen bakker en een slager meer terug. Beter dan dit wordt het niet."

Koopman is blij dat schoolkinderen nu met bussen het Watersnoodmuseum bezoeken. "Het is goed dat iedereen weet wat er hier is gebeurd. Er gaat zoveel terug naar de Ramp. Kijk naar de Deltawerken, die zijn daar een direct gevolg van."

L. Vogelaar. De Ramp van 1953

Je moest alles zelf verwerken

In de Gereformeerde Gemeente van Krabbendijke zou op zondag 1 februari een doopdienst gehouden worden. Daar zou onder anderen de tweeling van de familie Sinke uit Oostdijk worden gedoopt. Vanwege de watersnood die Oostdijk trof en ook Krabbendijke bedreigde, ging deze dienst niet door.

Jannetje van der Wekken uit Capelle op Schouwen-Duiveland zou het kind van haar zus en zwager, Sara en Minecus Weststrate, in de kerk brengen en logeerde daarom in Krabbendijke. Toen ze 's zaterdags met de boot uit Zierikzee arriveerde, stond het water bij het Katseveer zo hoog dat ze enkele tientallen meters door het water moest waden om de dijk te bereiken.

Haar broer Stoffel was bij zijn meisje in Sirjansland. Jannetje en Stoffel bleven gespaard. Hun ouders en de andere broer, Pieter, verdronken echter in Capelle. Toen het water bij hen op de zolder kwam, klommen ze volgens een van de burens in de hanebalken. Even later stortte het huis in. Net als een groot aantal andere inwoners van het gehucht Capelle vonden ze de dood in de golven.

Nooit naar herdenkingsbijeenkomsten

De uitgestelde doopdienst had na een week of zes alsnog plaats. Jannetje van der Wekken was haar ouderlijk huis kwijt. Ze is vier jaar bij Sara en haar gezin blijven wonen, tot ze in het huwelijk trad.

Sara, Jannetje en hun broer Stoffel van der Wekken verloren negentien familieleden tijdens de Ramp, onder wie (eveneens in Capelle) oom Nicolaas van der Wekken met zijn vrouw en al hun kinderen en een tante, Wilhelmina van Mourik-van der Wekken, met enkele kinderen. In Sirjansland verdronken oom en tante Heijboer met twee kinderen (zie

het hoofdstuk over dat dorp).

Negen van de tien mensen met wie Sara vroeger naar school liep, kwamen om. Later zei ze: "Je moest in die tijd alles zelf verwerken. Alle aandacht was gericht op het vinden van de slachtoffers en op de wederopbouw. Ds. J.B. Bel kwam wel op bezoek en ook de ouderlingen zijn een paar keer geweest, maar psychische hulpverlening was er toen niet. Ik heb het nooit aangedurfd naar herdenkingsbijeenkomsten te gaan. De laatste jaren worden de herinneringen steeds sterker."

De zonde niet ongestraft

"Kort voor de Ramp had ds. Bel over Job 34:36a gepreekt: 'Mijn Vader, laat Job beproefd worden tot het einde toe,'" herinnert haar man zich. "Dat is met de watersnood wel waar geworden. Ik kan dat niet zonder ontroering vertellen.

Ds. E. du Marchie van Voorthuysen had in Krabbendijke voor de SGP twee tijdredes gehouden waarin doorklonk dat de Heere de zonde niet ongestraft laat. De eerste keer sprak hij over de profeet uit Bethel die ongehoorzaam geweest was (1 Kon. 13). De tweede maal, in 1952, sprak hij over drie deuren: de zonde ligt aan de deur (Gen. 4:7), de Rechter staat voor de deur (Jak. 5:9) en een gesloten deur (Matth. 25:10). Daaraan heb ik later moeten terugdenken."

Zie verder: Z. Crum-Nieuwland, "De buurman zag zijn eigen vrouw verdrinken," in: Daniël, 24 januari 2003.

C. Slager, Hier was eens Capelle, Vlissingen 2002; blz. 45-48, 85, 99, 115. Familieleden weerspreken het verhaal van de buurvrouw zoals dat in dit boek opgenomen is.

Het gezin Van der Wekken behoorde tot de Christelijke Gereformeerde Kerk in Zierikzee.

S. Weststrate-van der Wekken is op 25 januari 2003, een dag na de verschijning van het interview in Daniël, in het ziekenhuis in Heidelberg (Zuid-Afrika) overleden. Ze was vanaf 8 januari met haar man bij hun zoon in dat land op bezoek en had de trouwdag van een kleinkind nog meegemaakt. Ze werd 78 jaar. Haar lichaam werd naar Nederland overgebracht en op 1 februari ter aarde besteld. "Precies een halve eeuw na de Ramp," zegt haar man.

Hij was van september 1963 tot 30 december 2001 ouderling in de Gereformeerde Gemeente van Krabbendijke geweest. Zijn neef **M. Verschuure**, geïnterviewd voor deel 1 van deze boeken, was daar ouderling van 1 januari 1964 tot zijn overlijden op 15 juli 2008.

Op de begraafplaats in Nieuwerkerk liggen negen stenen naast elkaar waarop de naam Van der Wekken staat. Op zeven ervan staat: Vermist.

Adrie Hendrikse uit Capelle verloor zijn vader, moeder, broer en zuster en bleef alleen achter. Het gezin behoorde bij de Gereformeerde Gemeente te Nieuwerkerk. Hij werd opgevangen door familie in Zierikzee. Een verslag van hem ligt ter inzage bij de Zeeuwse Bibliotheek; Stichting Ooggetuigen van de 20ste eeuw, Middelburg 2002.

Capelle: het einde van een dorp (1953)

Op 4 februari 1953, volgende week 55 jaar geleden, meldde *Het Vrije Volk* een wonderbaarlijke redding. **Jacob van Mourik en zijn zoon Stoffel** uit het Zeeuwse gehucht Capelle bij Zierikzee waren op vlotten van wrakhout door een gat in de dijk de Oosterschelde

opgespoeld om tien uur later bij Wemeldinge op Noord-Beveland aan te landen.

Het was gebeurd in die *rampnacht van 31 januari op 1 februari*. Vliegende storm met uitschieters tot windkracht 11, draaiend vanuit noordnoordwest, deed het water razendsnel stijgen tot het de oude zeedijken overstroomde en wegsloeg. *Het Vrije Volk* berichtte enkele dagen later dat vader en zoon Van Mourik in Goes in veiligheid waren. De rest van het gezin was in Capelle verdronken, net als nog eens 38 van de honderd dorpsbewoners. De ramp maakte een einde aan het bestaan van Capelle, dat in enkele eeuwen van strijd tegen het water al van kerkdorp tot kerkloos gehucht was geworden.

Een Reconstructiecommissie besloot in de loop van 1953 het verwoeste gehucht niet te herbouwen, maar te "bevroezen". Slechts twee overeind gebleven huizen en enkele boerderijen in de omgeving mochten worden behouden. Verder was Capelle voorgoed slachtoffer van de zee. Op het kerkhof staat nog wel een monument voor de 42 verdronken inwoners van een verdronken dorp.

Slachtoffers Capelle 44

<u>De Reus-Capelle, Maria Wilhelmina</u>	<u>Nieuwerkerk</u>	
<u>de Vlieger-Bolijn, Marina Geertruida</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>Geluk, Cornelia Levina</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>Geluk, Pieter Kornelis</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>Geluk-Kooman, Catharina Jobina</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>Hendrikse, Hendrik Johannes</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	1901
<u>Hendrikse, Jacob Adrianus</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	1937
<u>Hendrikse, Nella Corrie Jozina</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	1931
<u>Hendrikse-Kik, Marina</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	1898
<u>Hillebrand-van Dommelen, Fransina</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>Koopman, Cornelus</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>Koopman-Hoogstrate, Cornelia</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>Krabbe-Capelle, Cornelia Elisabeth</u>	<u>Nieuwerkerk</u>	
<u>Otte, Leendert</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>Otte-van de Berg, Cornelia</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	

<u>van der Straten, Anna Johanna</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>van der Straten, Johannes Cornelis Petrus</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>van der Straten, kindje</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>van der Straten, Petrus Johannes Cornelis</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>van der Straten-Berrevoets, Pieterella Catharina</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>van der Wekken, Anthonis</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	1895
<u>van der Wekken, Cornelia Sara</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	1940
<u>van der Wekken, Jacoba</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	1950
<u>van der Wekken, Nicolaas Cornelis</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	1906
<u>van der Wekken, Pieter</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	1925
<u>van der Wekken, Sara Lena</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	1946
<u>van der Wekken, Stoffel Jacob</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	1937
<u>van der Wekken-de Bruine, Johanna</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	1909
<u>van der Wekken-Heijboer, Pieterella</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	1898
<u>van Mourik, Catharina Sara</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>van Mourik, Pieter Adriaan</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>van Mourik, Sara</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>van Mourik-van der Wekken, Wilhelmina</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>van Steijn, Adrianus Geerardus</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>van Steijn-Smit, Wiechertje</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>van Strien, Adriaantje</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>van Strien, Cornelia</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>van Strien, Jan Jacob</u>	<u>Nieuwerkerk</u>	

	<u>(Capelle)</u>	
<u>van Strien, Kornelis</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>van Strien, Kornelis</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>van Strien, Kornelis</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>van Strien-Legemaate, Tannetje</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>van Tiggele, Jacob Pieter</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>van Tiggele, Maatje Cornelia Johanna</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>van Tiggele, Willem Paulus</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	
<u>van Tiggele-Schiettekatte, Janna Adriana</u>	<u>Nieuwerkerk (Capelle)</u>	